

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ВАРТОВНИК ІВАН МИХАЙЛОВИЧ

УДК 327.82+339.923]:341.17(5-12)АСЕАН(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
КООПЕРАТИВНА БЕЗПЕКА АСЕАН В АЗІЙСЬКО-
ТИХОООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ

Спеціальність 291 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії

Галузь знань 29 – Міжнародні відносини

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ І.М. Вартовник

Науковий керівник – Ковтун Олена Юріївна, кандидат політичних наук, доцент

КИЇВ – 2026

АНОТАЦІЯ

Вартовник І.М. Кооперативна безпека АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» (29 – Міжнародні відносини). – Навчально-науковий інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2026.

Дане дисертаційне дослідження присвячене аналізу безпекової політики Асоціації держав Південно-Східної Азії (тут і далі – АСЕАН) в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (тут і далі – АТР) крізь призму концепції кооперативної безпеки. Актуальність теми зумовлена змінами у глобальній архітектурі міжнародних відносин, а також зростанням ролі АТР у забезпеченні глобальної стабільності. Крім того, з огляду на Стратегію зовнішньополітичної діяльності України від 30 липня 2021 року, визначено, що Україна зацікавлена як у розширенні коопераційних зв'язків із державами Південно-Східної Азії, так і в інституціоналізації зв'язків з АСЕАН. Задля успішному сприянню цьому процесу необхідно враховувати безпекову ситуацію в АТР, тому є необхідність у ґрунтовному дослідженні безпекової політики АСЕАН в даному регіоні та основних ризиків, як конфлікт у Південно-Китайському морі, що позначаються на ефективності здійснення і підтримки Асоціацією своєї провідної ролі у забезпеченні політики безпеки в АТР. У зв'язку з цим актуальність дослідження базується на потребі комплексного представлення безпекових можливостей та механізмів АСЕАН, щоб виробити реалістичне розуміння потенціалу Асоціації у веденні її політики безпеки в цілому і в АТР зокрема, що створить теоретико-практичне підґрунтя для вибудовування Україною реалістичних та передбачуваних відносин з АСЕАН як з міжнародною організацією, яка, займається питаннями безпеки.

АСЕАН, як провідне регіональне об'єднання одинадцяти держав (Індонезії, Малайзії, Сінгапуру, Філіппін, Таїланду, Брунею, В'єтнаму, Лаосу, М'янми Камбоджі та Східного Тимору), зуміло не лише забезпечити мир у Південно-Східній Азії, а й стати центральним елементом безпекової архітектури АТР. Дослідження потенціалу АСЕАН у формуванні регіонального порядку є важливим для розуміння майбутніх сценаріїв розвитку міжнародних відносин в АТР.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше в українській політичній науці здійснено комплексний аналіз безпекової діяльності АСЕАН не лише в межах Південно-Східної Азії, а в широкому контексті Азійсько-Тихоокеанського регіону. Автор обґрунтовує застосування до АСЕАН саме «гроціанського» (раціоналістичного) різновиду кооперативної безпеки, який базується на нормах та інституційній взаємодії, а не лише на ліберально-демократичних цінностях, що є більш адекватним для гетерогенного середовища АТР. У роботі вперше систематизовано онтологічну еволюцію кооперативної безпеки АСЕАН та визначено її обмеження у врегулюванні «жорстких» акваторіальних спорів.

У межах дослідження представлено теоретико-методологічні засади концепції кооперативної безпеки та її онтологічний розвиток у діяльності АСЕАН. Автор доводить, що кооперативна безпека еволюціонувала від суто військового аспекту стримування до всеохоплюючої моделі, що включає політичні, економічні та гуманітарні складові. Так, аналіз історичної еволюції кооперативної безпеки АСЕАН (1967–2025 роки) дозволив дійти висновку про поступовий перехід Асоціації від внутрішньорегіонального примирення до формування багатошарової архітектури безпеки в АТР. У рамках дослідження автор виділяє чотири ключові етапи цього процесу:

1. Етап формування (1967–1977 роки). На цьому етапі АСЕАН зосереджувалася на регіональному примиренні країн-засновниць. Кооперативна безпека мала переважно внутрішньорегіональний характер і була спрямована на уникнення втручання позарегіональних держав у справи Південно-Східної Азії.

2. Конфлікт щодо Індокитаю (1978-1989 роки). Цей період характеризується реакцією АСЕАН на окупацію Камбоджі В'єтнамом. Асоціація вперше продемонструвала спроможність до «колективної дипломатії», виступаючи єдиним фронтом на міжнародній арені проти воєнної загрози. Це стало першим досвідом екстраполяції режиму кооперативної безпеки назовні, що сприяло трансформації АСЕАН у визнану дипломатичну спільноту.

3. Мирне розширення та період кризи (1990-1997 роки). Після завершення холодної війни АСЕАН досягла принципу інклюзивності, приєднавши до свого складу В'єтнам, Лаос, М'янму та Камбоджу. У 1994 році було створено Регіональний форум АСЕАН (РФА). У 1995 році підписано Договір про зону, вільну від ядерної зброї, що закріпило додатковий режим кооперативної безпеки в регіоні. Азійська фінансова криза 1997 року стимулювала перехід до глибшої інституціоналізації, зокрема заснування формату АСЕАН+3.

4. Новий регіоналізм та інституційна розбудова (1998 рік - понині). Сучасний етап позначений створенням Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН (ПБСА), що має на меті консолідувати безпекову політику АСЕАН. Кодифікація норм відбулася через набуття чинності Хартії АСЕАН у 2008 році. Асоціація розширила свій вплив через нові механізми: Саміт країн Східної Азії (СкСА), Зустріч міністрів оборони АСЕАН+ (ЗМОА+), а також розширення формату «АСЕАН+1».

Дослідження також присвячено аналізу ключових механізмів впливу АСЕАН на архітектуру безпеки в АТР: Регіонального форуму АСЕАН (РФА), Саміту країн Східної Азії (СкСА), Зустрічі міністрів оборони АСЕАН Плюс (ЗМОА+), «АСЕАН+1» та «АСЕАН+3».

- Регіональний форум АСЕАН (РФА) визначено як центральний, найбільш інклюзивний майданчик для діалогу, який залишається на стадії заходів зі зміцнення довіри, стикаючись із труднощами при переході до превентивної дипломатії.

- Саміт країн Східної Азії (СкСА), що аналізувався як форум стратегічного діалогу лідерів, де АСЕАН реалізує принцип «центральності», залучаючи великі держави (США та КНР) до погоджених, проте нормативних, правил взаємодії в АТР.
- Зустріч міністрів оборони АСЕА+ (ЗМОА+) виокремлено як найбільш перспективну платформу для практичного військового співробітництва у сферах гуманітарної допомоги, розмінювання та військової медицини.
- «АСЕАН+1» та «АСЕАН+3», що забезпечують багатоплановість регіональної архітектури та дозволяють АСЕАН балансувати між інтересами впливових акторів міжнародних відносин в АТР.

Також досліджено вплив конфлікту у Південно-Китайському морі на безпекову політику АСЕАН. Автор доводить, що цей територіальний спір є головним викликом для режимів кооперативної безпеки АСЕАН. Незважаючи на укладення Декларації про поведінку сторін у 2002 році, мілітаризація акваторії з боку КНР триває, що демонструє слабкість юридично незабов'язуючих інструментів АСЕАН. Детально проаналізовано обмеження «шляху АСЕАН», зокрема абсолютизацію принципу невторчання та консенсусу, що унеможлиблює ефективне розв'язання конфліктів, які відносяться «жорсткої» безпеки.

Основні результати дослідження включають обґрунтування, що безпекова політика АСЕАН в АТР є ефективною у сфері «м'якої» безпеки та розбудови довіри, проте демонструє значні обмеження у врегулюванні традиційних територіальних спорів. Визначено, що АСЕАН виконує роль «генератора норм» та «менеджера регіонального порядку», створюючи інституційні рамки, прийнятні для гетерогенних акторів АТР. Доведено, що принцип «центральності АСЕАН» тримається на здатності Асоціації виступати нейтральним посередником, проте цей статус постійно випробується зростаючою конкуренцією США та КНР в АТР.

Отримані результати дисертаційного дослідження можуть бути використані:

1. В освітньому процесі: при розробці та викладанні курсів «Міжнародні відносини в АТР», «Регіональна безпека», «Діяльність міжнародних організацій».

2. У науковій діяльності: як база для подальших досліджень безпекових процесів у Азійсько-Тихоокеанському регіоні та ролі середніх держав у міжнародній політиці.

3. В аналітичній роботі: для Міністерства закордонних справ України та профільних інститутів при розробці стратегії взаємодії України з країнами Південно-Східної Азії. Автор пропонує конкретні рекомендації щодо активізації інституційної співпраці України з АСЕАН, зокрема через розвиток торговельно-економічних зв'язків та парламентської дипломатії.

Дисертаційне дослідження підтверджує, що кооперативна безпека залишається актуальною безпековою концепцією, а також забезпечувати альтернативу силовому протистоянню в АТР.

Ключові слова: безпека, кооперативна безпека, міжнародна безпека, стійкість, дипломатія, сек'юритизація, інституціоналізація, АСЕАН, Україна, Азійсько-Тихоокеанський регіон, Південно-Східна Азія, Регіональний Форум АСЕАН, Південно-Китайське море, В'єтнам, Китай.

ABSTRACT

Vartovnyk I.M. ASEAN Cooperative Security in the Asia-Pacific Region. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for a scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 291 «International Relations, Social Communications and Regional Studies» (29 – International Relations). – Educational and Scientific Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2026.

The dissertation research is dedicated to the analysis of the security policy of the Association of Southeast Asian Nations (hereinafter – ASEAN) in the Asia-Pacific region (hereinafter – APAC) through the lens of the concept of cooperative security. The relevance of the topic is driven by shifts in the global architecture of international relations, as well as the growing role of the APAC in ensuring global stability. Furthermore, in view of the Foreign Policy Strategy of Ukraine dated July 30, 2021, it is determined that Ukraine is interested both in expanding cooperative ties with the states of Southeast Asia and in the institutionalization of relations with ASEAN. To successfully promote this process, it is necessary to consider the security situation in the APAC; therefore, there is a need for a thorough study of ASEAN's security policy in this region and the primary risks, such as the dispute in the South China Sea, which affect the effectiveness of the Association's leading role in maintaining security policy in the APAC. In this regard, the relevance of the study is based on the need for a comprehensive presentation of ASEAN's security capabilities and mechanisms to develop a realistic understanding of the Association's potential in conducting its security policy in general and in the APAC in particular, which will create a theoretical and practical foundation for Ukraine to build realistic and predictable relations with ASEAN as an international organization involved in security matters.

ASEAN, as a leading regional association of eleven states (Indonesia, Malaysia, Singapore, the Philippines, Thailand, Brunei, Vietnam, Laos, Myanmar, and Cambodia), has managed not only to ensure peace in Southeast Asia but also to become a central element of the APAC security architecture. Researching ASEAN's potential in shaping

the regional order is vital for understanding future scenarios for the development of international relations in the APAC.

The scientific novelty of the study lies in the fact that, for the first time in Ukrainian political science, a comprehensive analysis of ASEAN's security activities has been carried out not only within Southeast Asia but in the broad context of the Asia-Pacific region. The author substantiates the application of the «Grotian» (rationalist) variety of cooperative security to ASEAN, which is based on norms and institutional interaction rather than solely on liberal-democratic values, making it more adequate for the heterogeneous environment of the APAC. The work systematically organizes the ontological evolution of ASEAN's cooperative security for the first time and identifies its limitations in resolving "hard" maritime disputes.

The study presents the theoretical and methodological foundations of the concept of cooperative security and its ontological development within ASEAN's activities. The author proves that cooperative security has evolved from a purely military aspect of deterrence to a comprehensive model that includes political, economic, and humanitarian components. Thus, an analysis of the historical evolution of ASEAN's cooperative security (1967–2025) allowed for the conclusion that the Association has gradually transitioned from intra-regional reconciliation to the formation of a multi-layered security architecture in the APAC. Within the framework of the study, the author identifies four key stages of this process:

1. Formation stage (1967-1977). At this stage, ASEAN focused on the regional reconciliation of the founding countries. Cooperative security was primarily intra-regional in nature and aimed at avoiding the interference of extra-regional powers in the affairs of Southeast Asia.

2. Indochina conflict (1978-1989). This period is characterized by ASEAN's reaction to the occupation of Cambodia by Vietnam. The Association demonstrated for the first time its capacity for «collective diplomacy», acting as a united front on the international stage against a military threat. This was the first experience of extrapolating

the cooperative security regime outward, which contributed to ASEAN's transformation into a recognized diplomatic community.

3. Peaceful expansion and crisis period (1990-1997). After the end of the Cold War, ASEAN achieved the principle of inclusivity by admitting Vietnam, Laos, Myanmar, and Cambodia. In 1994, the ASEAN Regional Forum (ARF) was established. In 1995, the Treaty on the Southeast Asia Nuclear-Weapon-Free Zone was signed, consolidating an additional cooperative security regime in the region. The 1997 Asian financial crisis stimulated a transition to deeper institutionalization, including the establishment of the «ASEAN+3» format.

4. New regionalism and institutional building (1998 - present). The current stage is marked by the creation of the ASEAN Political-Security Community (APSC), which aims to consolidate ASEAN's security policy. The codification of norms occurred through the entry into force of the ASEAN Charter in 2008. The Association expanded its influence through new mechanisms: the East Asia Summit (EAS), the ASEAN Defence Ministers' Meeting Plus (ADMM+), and the expansion of the "ASEAN+1" format.

The research is also devoted to the analysis of ASEAN's key mechanisms of influence on the security architecture in the APAC: the ASEAN Regional Forum (ARF), the East Asia Summit (EAS), the ASEAN Defence Ministers' Meeting Plus (ADMM+), «ASEAN+1», and «ASEAN+3».

- ASEAN Regional Forum (ARF) is defined as a central, most inclusive platform for dialogue, which remains at the stage of confidence-building measures, facing difficulties in transitioning to preventive diplomacy.
- East Asia Summit (EAS) was analyzed as a forum for strategic dialogue among leaders, where ASEAN implements the principle of "centrality," engaging major powers (the USA and the PRC) in agreed-upon, yet normative, rules of interaction in the APAC.
- ADMM+ is highlighted as the most promising platform for practical military cooperation in the areas of humanitarian assistance, demining, and military medicine.

- «ASEAN+1» та «ASEAN +3», provide the multi-layered nature of the regional architecture and allow ASEAN to balance the interests of influential actors in international relations in the APAC.

The study also examines the impact of the South China Sea dispute on ASEAN's security policy. The author argues that this territorial dispute is the main challenge for ASEAN's cooperative security regimes. Despite the conclusion of the Declaration on the Conduct of Parties in 2002, the militarization of the maritime area by the PRC continues, demonstrating the weakness of ASEAN's legally non-binding instruments. The limitations of the "ASEAN Way," particularly the absolutization of the principles of non-interference and consensus, which make it impossible to effectively resolve conflicts related to "hard" security, are analyzed in detail.

The main results of the study include the substantiation that ASEAN's security policy in the APAC is effective in the field of «soft» security and confidence-building, yet demonstrates significant limitations in resolving traditional territorial disputes. It is determined that ASEAN fulfills the role of a «norm generator» and «manager of the regional order», creating institutional frameworks acceptable to the heterogeneous actors of the APAC. It is proven that the principle of «ASEAN centrality» rests on the Association's ability to act as a neutral mediator, though this status is constantly tested by the growing competition between the USA and the PRC in the APAC.

The results obtained from the dissertation research can be used:

1. In the educational process: in the development and teaching of courses such as «International Relations in the APAC», «Regional Security», and «Activities of International Organizations».
2. In scientific activity: as a basis for further research into security processes in the Asia-Pacific region and the role of middle powers in international politics.
3. In analytical work: for the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine and specialized institutes in developing a strategy for Ukraine's interaction with the countries of Southeast Asia. The author offers specific recommendations for intensifying Ukraine's

institutional cooperation with ASEAN, particularly through the development of trade and economic ties and parliamentary diplomacy.

The dissertation research confirms that cooperative security remains a relevant security concept and provides an alternative to forceful confrontation in the APAC.

Key words: security, cooperative security, international security, resilience, diplomacy, securitization, institutionalization, ASEAN, Ukraine, Asia-Pacific region, Southeast Asia, ASEAN Regional Forum, South China Sea, Vietnam, China.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Kovtun O. Y., Vartovnyk I. M. The South China Sea Dispute as a Threat to ASEAN Cooperative Security in the Asia-Pacific Region. *Actual Problems of International Relations*. 2023. № 156. P. 11–20. URL: <https://doi.org/10.17721/apmv.2023.156.1.11-20>.
2. Kovtun O. Y., Vartovnyk I. M. ASEAN Regional Forum as a Cooperative Security Mechanism. *Actual Problems of International Relations*. 2024. № 159. P. 46–53. URL: <https://doi.org/10.17721/apmv.2024.159.1.46-53>.
3. Вартовник І. Поступ концепції кооперативної безпеки та особливості її застосування в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *Society and Security*. 2025. № 2(8). С. 14–21. URL: [https://doi.org/10.26642/sas-2025-2\(8\)-14-21](https://doi.org/10.26642/sas-2025-2(8)-14-21).
4. Вартовник І. Становлення та розвиток Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН. (2025). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародні відносини*. 60(1), С. 90-95. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/1-60/90-95>.
5. Вартовник І. Формування кооперативної безпеки АСЕАН у XX столітті. *Society and Security*. 2025. № 5(11). С. 8–18. URL: [https://doi.org/10.26642/sas-2025-5\(11\)-8-18](https://doi.org/10.26642/sas-2025-5(11)-8-18).
6. Вартовник І. "АСЕАН+1" як механізм кооперативної безпеки АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *Вісник Київського національного*

університету імені Тараса Шевченка, *Міжнародні відносини*. 2025. № 2 (61). С. 55–64. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/2-61/55-64>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Вартовник І.М. Зустріч міністрів оборони АСЕАН+ як механізм кооперативної безпеки АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2023»*. Київ. 28 квітня 2023 року. С. 14-18.

2. Вартовник І.М. Регіональний Форум АСЕАН як інструмент кооперативної безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин 2023»*. Київ. 1 грудня 2024 року. С. 16-20.

3. Вартовник І.М. Формування кооперативної безпеки АСЕАН протягом 1967-1977 років. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2024»*. Київ. 12 квітня 2024 року. С. 6-9.

4. Вартовник І.М. Україна-АСЕАН: Налагодження інституційного рівня співробітництва. *Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин 2024», спецвипуск «Сучасні виміри національної безпеки»*. Київ, 21 листопада 2024 року. С. 98-100.

5. Вартовник І.М. Саміт країн Східної Азії як механізм кооперативної безпеки АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *Студентський науковий журнал «UNIVERSUM»*. Вінниця, 17 лютого 2025 року. С. 67-73.

6. Вартовник І.М. Формат АСЕАН+3 як механізм кооперативної безпеки АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *V міжнародна наукова конференція «Інтелектуальний ресурс сьогодення: наукові задачі, розвиток та запитання»*. Чернівці, 29 серпня 2025 року. С. 113-116. <https://doi.org/10.62731/mcnd-29.08.2025.004>.

7. Вартовник І.М. Від регіональної до глобальної взаємодії: роль інституціоналізованого діалогу в масштабуванні діяльності АСЕАН. *Міжнародна науково-практична конференція «Школа дипломатії, міжнародних відносин, права та економіки: від традицій до сучасності»*. Київ, 22-23 жовтня 2025 року. С. 42-44.

8. Вартовник І.М. Формат партнерства з розвитку як механізм кооперативної безпеки АСЕАН. *X міжнародна наукова конференція «Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття»*. Дніпро, 7 листопада 2025 року. С. 111-114.

9. Вартовник І.М. Формат секторального партнерства як механізм кооперативної безпеки АСЕАН. *IX International Scientific and Practical Conference «Education and Science of Today: Intersectoral Issues and Development of Sciences»*. Кембридж, Велика Британія. 28 листопада 2025 року. С. 73-76.
<https://doi.org/10.36074/logos-28.11.2025.013>.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ АСЕАН.....	26
1.1. Концепція кооперативної безпеки	26
1.2. Еволюція кооперативної безпеки АСЕАН як форми забезпечення регіональної безпеки.....	46
1.3. Політико-Безпекова Спільнота АСЕАН.....	65
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ АСЕАН НА АРХІТЕКТУРУ БЕЗПЕКИ В АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ	82
2.1. Регіональний форум АСЕАН як інструмент кооперативної безпеки.....	82
2.2. Безпеківі механізми АСЕАН на базі діалогового партнерства	95
Висновки до Розділу 2	155
РОЗДІЛ 3. КОНФЛІКТ У ПІВДЕННО-КИТАЙСЬКОМУ МОРІ ЯК ЗАГРОЗА БЕЗПЕКОВІЙ ПОЛІТИЦІ АСЕАН В АТР	160
3.1. Конфлікт у ПКМ в політиці безпеки АСЕАН.....	160
3.2. Обмеження режиму кооперативної безпеки АСЕАН у врегулюванні конфлікту в ПКМ	168
Висновки до Розділу 3	174
ВИСНОВКИ	177
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	184
ДОДАТКИ.....	211

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АСА – Асоціація Південно-Східної Азії

АТР – Азійсько-Тихоокеанський регіон

БДЗ – Балійська декларація згоди

БСА – Безпекова Спільнота АСЕАН

ВР – Вища Рада

ДВЯЗЗПСА – Договір про вільну від ядерної зброї зону в Південно-Східній Азії

ДДСПСА – Договір про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії

ДЗМСН – Декларація про зону миру, свободи та нейтралітету

ЗМОА+ – Зустріч міністрів оборони АСЕАН+

ЗМУ – зброя масового ураження

ІТР – Індо-Тихоокеанський регіон

КРПБСА – Концепція розбудови Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН

ОАІТР – Огляд АСЕАН щодо Індо-Тихоокеанського регіону

ПБСА – Політико-Безпекова Спільнота АСЕАН

ПКМ – Південно-Китайське море

ПСА – Південно-Східна Азія

РФА – Регіональний форум АСЕАН

СкСА – Саміт країн Східної Азії

ПВВ – Принципи Саміту країн Східної Азії щодо взаємовигідних відносин

ЮНКЛОС – Конвенція ООН з морського права

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах переміщення центру міжнародних відносин на Схід дедалі більше зацікавлення проявляється у дослідженні Азії як провідного мегарегіону світу. Не винятком є Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР), який охоплює країни Південної, Південно-Східної і Східної Азії, Австралії та Океанії, а також Північної і Латинської Америки, що мають вихід до Тихого океану. У АТР зосереджена велика кількість впливових акторів, у тому числі США, КНР, Японія, Індія та Республіка Корея. Серед них також присутня Асоціація держав Південно-Східної Азії – АСЕАН – регіональне об'єднання 11 країн, а саме: Індонезії, Малайзії, Сінгапуру, Філіппін, Таїланду, Брунею, В'єтнаму, Лаосу, М'янми, Камбоджі та Тимору-Лешті. Дана Асоціація спромоглася не тільки забезпечити мир та стабільність у Південно-Східній Азії, а й відіграти провідну роль у встановленні та поступі безпекової архітектури в АТР. З огляду на вищезазначене та зміну співвідношення сил в АТР, де все більшого впливу набуває Китай, виникає необхідність дослідити потенціал АСЕАН щодо можливості надалі відігравати одну з чільних позицій у забезпеченні безпеки АТР і формуванні регіонального безпекового порядку в даному регіоні.

Також залишається актуальною концепція кооперативної безпеки (безпеки на базі співробітництва), яка широко застосовується у рамках міжнародних організацій, у тому числі безпекових, як ОБСЄ чи НАТО, особливо з врахуванням Стратегічної концепції НАТО 2022, де одним з ключових завдань Альянсу є саме кооперативна безпека. Такою ж мірою кооперативна безпека є актуальною для Азійсько-Тихоокеанського регіону, особливо у розрізі кооперативних безпекових механізмів АСЕАН, а саме: Регіонального форуму АСЕАН, Саміту країн Східної Азії, Зустрічі міністрів оборони АСЕАН Плюс, а також форматів «АСЕАН+1» та «АСЕАН+3», які послугували становленню архітектури безпеки в АТР наприкінці ХХ-початку ХХІ століть. Тому дослідження становлення і поступу як кооперативної безпеки в межах АСЕАН зокрема і в АТР в цілому, так і

кооперативних безпекових механізмів в АТР важливе для розуміння і передбачення тенденцій і поступу азійсько-тихоокеанської архітектури безпеки.

Крім цього, кооперативна безпека, а також АСЕАН становлять все більший інтерес для України, особливо з огляду на Стратегію зовнішньополітичної діяльності від 30 липня 2021 року, де визначено, що Україна зацікавлена як у розширенні коопераційних зв'язків із державами Південно-Східної Азії, так і в інституціоналізації зв'язків з АСЕАН. Для успішного сприяння цьому процесові необхідно враховувати безпекову ситуацію в АТР, тому є необхідність у ґрунтовному дослідженні безпекової політики АСЕАН в даному регіоні та основних ризиків, як територіальні спори у Південно-Китайському морі, що позначаються на ефективності здійснення і підтримки Асоціацією своєї провідної ролі у забезпеченні політики безпеки в АТР. У зв'язку з цим вибір теми дослідження базується на потребі комплексного представлення інституціоналізованих безпекових механізмів АСЕАН, щоб виробити реалістичне розуміння потенціалу Асоціації у веденні її політики безпеки в цілому і в АТР зокрема, що створить теоретико-практичне підґрунтя для вибудовування Україною реалістичних та передбачуваних відносин з АСЕАН як з міжнародною організацією, яка займається питаннями безпеки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукових тем Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, зокрема № 19БФ048-02 «Стратегія протистояння геополітичним викликам і загрозам національній безпеці України в умовах становлення нового світопорядку», яка є складовою комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Тема дослідження відповідає визначеному напрямку наукової діяльності кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є дослідити безпекову політику АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні й визначити її ефективність крізь призму кооперативної безпеки. Реалізацію даної мети повинні забезпечити наступні поставлені завдання:

1. розглянути становлення та поступ концепції кооперативної безпеки та визначити її основні принципи й елементи, що застосовуються в контексті Азійсько-Тихоокеанського регіону;
2. дослідити еволюцію кооперативної безпеки АСЕАН в рамках її безпекової політики протягом 1967-2025 років;
3. визначити наявні механізми кооперативної безпеки АСЕАН, які забезпечують та просувають безпекову політику Асоціації;
4. визначити формати посилення інституційної співпраці між АСЕАН та Україною;
5. співвіднести територіальні спори у Південно-Китайському морі з можливістю АСЕАН проводити кооперативну безпеку у даній акваторії;
6. виокремити переваги, недоліки, обмеження та можливості безпекової політики, що здійснюється АСЕАН в АТР.

Об'єкт дослідження. Кооперативна безпека як форма забезпечення регіональної безпеки та її місце в системі міжнародних відносин.

Предмет дослідження є безпекова політика АСЕАН в АТР.

Методи дослідження. Для досягнення наукової новизни та практичного значення результатів дослідження ґрунтується на низці загальнонаукових методів, а саме: порівнянні, узагальненні, аналізі, синтезі, індукції та дедукції, абстрагуванні й конкретизації, які використовуватимуться протягом усього періоду дослідження. Крім цього, у рамках дослідження використовувалися наступні теоретичні методи – системний та аксіоматичний. Перший застосовувався для належного врахування позиції АСЕАН в забезпеченні безпеки в АТР, а також ролі Південно-Китайського моря на систему міжнародних відносин згаданого вище регіону, а другий – для того, щоб тримати дослідження в межах неоліберальної

парадигми без необхідності доводити, що АСЕАН – окремий актор міжнародних відносин, функціонування якого не зводиться виключно до кількості держав, які є членами даної Асоціації.

Протягом проведення дослідження також використовувалися спеціальні методи, а саме: проблемно-хронологічний та ретроспективний для викладення поступу концепції кооперативної безпеки, її застосування і еволюції в рамках безпекової політики АСЕАН. Також застосовувався контент-аналіз, щоб виокремити елементи, пов'язані з кооперативною безпекою в досліджуваних документах Асоціації та її окремих механізмах. Крім цього, застосовувався інституційний метод для визначення ефективності інституційних механізмів кооперативної безпеки АСЕАН.

Теоретичною основою дослідження обрано неоліберальну парадигму, яка найбільш детально враховує всі аспекти кооперативної безпеки у її застосуванні до безпекової політики АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Територіальне обмеження дослідження. Дисертаційне дослідження зосереджене на Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР), а не Індो-Тихоокеанському регіоні (ІТР), попри те що останній термін дедалі активніше використовується у зовнішньополітичних стратегіях держав-партнерів АСЕАН і самої АСЕАН. Такий вибір територіальних меж обумовлений наступними факторами.

По-перше, інституційно-хронологічною відповідністю. Ключові кооперативні безпекові механізми АСЕАН, які становлять предмет дослідження, – Регіональний форум АСЕАН (1994), формат «АСЕАН+3» (1997), Саміт країн Східної Азії (2005) та Зустріч міністрів оборони АСЕАН Плюс (2010), — виникли та концептуально оформилися в межах азійсько-тихоокеанської, а не індо-тихоокеанської парадигми регіоналізму, яка утвердилась в офіційному дискурсі лише з кінця 2010-х років. Оскільки дослідження охоплює еволюцію безпекової політики АСЕАН від 1967 до 2025 року, застосування терміна «Індо-

Тихоокеанський регіон» як основної аналітичної рамки для більшої частини цього періоду було б анахронічним.

По-друге, предметною відповідністю. Об'єктом дослідження є кооперативна безпека, а предметом – безпекова політика АСЕАН в АТР, зокрема кейс територіальних спорів у Південно-Китайському морі, який географічно й функціонально належить до тихоокеанського, а не індійського океанічного басейну. Розширення територіальних меж до повноцінного Індо-Тихоокеанського регіону невиправдано включило б до предметного поля дослідження безпекову динаміку Індійського океану, зокрема індійсько-китайське суперництво та діяльність Чотиристороннього діалогу з безпеки (QUAD), яка виходить за межі сформульованих завдань дослідження.

Таким чином, застосування терміна «Азійсько-Тихоокеанський регіон» (АТР) як територіальної межі дослідження забезпечує термінологічну послідовність упродовж усього досліджуваного періоду (1967–2025 рр.) та відповідає інституційній логіці аналізованих механізмів кооперативної безпеки АСЕАН.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в українському науковому доробку немає праць, які б безпосередньо стосувалися кооперативної безпеки АСЕАН та її впливу на Азійсько-Тихоокеанський регіон, тому наукова новизна полягає саме у ґрунтовному висвітленні зазначеної вище теми. Водночас комплексне дослідження концепції кооперативної безпеки у рамках АСЕАН та механізмів, що її складають, сприяють кращому розумінню сучасного стану розробки і поступу даної концепції, а отже кращому її представленню у вітчизняних безпекових студіях.

Отже, наукова новизна очікуваних результатів полягає в тому, що *вперше:*

- запропоновано комплексний огляд концепції кооперативної безпеки з врахуванням її особливостей у застосуванні до Азійсько-Тихоокеанського регіону;

- виявлено онтологічний поступ кооперативної безпеки АСЕАН в цілому та її інституціоналізованих механізмів співробітництва: РФА, СКА, ЗМОА+, «АСЕАН+1» та «АСЕАН+3»
- розроблено періодизований розвиток кооперативної безпеки АСЕАН;
- проаналізовано документальну базу АСЕАН на предмет елементів кооперативної безпеки, із застосуванням контент-аналізу;
- представлено періодизацію та поступ Політико-Безпекової спільноти АСЕАН, а також інструментів кооперативної безпеки АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, а саме: Регіонального форуму АСЕАН, Саміту країн Східної Азії, Зустрічі міністрів оборони АСЕАН Плюс та форматів партнерств «АСЕАН+1» та «АСЕАН+3».

Удосконалено:

- підхід до періодизації діяльності Асоціації країн Південно-Східної Азії;
- способи аналізу безпекової діяльності АСЕАН в Південно-Східній Азії та ширшому Азійсько-Тихоокеанському регіоні;
- розуміння позиціонування АСЕАН та її держав-членів стосовно територіальних спорів у Південно-Китайському морі;
- розуміння обмеження режиму кооперативної безпеки АСЕАН крізь призму територіальних спорів у Південно-Китайському морі.

Набуло подальшого розвитку:

- дослідження основних механізмів АСЕАН, що забезпечують просування політики безпеки Асоціації в Азійсько-Тихоокеанському регіоні;
- виокремлення особливостей діяльності АСЕАН у рамках Регіонального форуму АСЕАН, Саміту країн Східної Азії, Зустрічі міністрів оборони АСЕАН Плюс, а також форматів «АСЕАН+1» та «АСЕАН+3»;
- обґрунтування провідної ролі АСЕАН у становленні та поступі безпекової архітектури в Азійсько-Тихоокеанському регіоні та дослідження потенціалу зміцнення цієї ролі;

- дослідження впливу територіальних спорів у Південно-Китайському морі на можливість АСЕАН ефективно проводити політику безпеки на основі своїх механізмів кооперативної безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Висунення гіпотези наукового дослідження. Гіпотеза дослідження полягає в тому, що режим кооперативної безпеки АСЕАН є асиметрично ефективним запобіжником безпековим загрозам в АТР: він здатний протидіяти нетрадиційним викликам безпеки, однак неспроможний слугувати надійним запобіжником традиційним, жорстким загрозам. Щодо нетрадиційних загроз (транснаціональна злочинність, стихійні лиха, поширення зброї масового ураження, кіберзагрози) передбачається, що розвинена мережа інституціоналізованих механізмів діалогу та зміцнення довіри — Регіонального Форуму АСЕАН, Саміту країн Східної Азії, Зустрічі міністрів оборони АСЕАН Плюс, а також формати «АСЕАН+1» і «АСЕАН+3» — забезпечує дієву платформу співробітництва, оскільки саме на цьому рівні повною мірою реалізуються засади мультилатералізму, інклюзивності та нормоорієнтованості, що становлять сутність кооперативної безпеки АСЕАН. Натомість щодо традиційних, жорстких загроз, насамперед територіальних спорів у Південно-Китайському морі, передбачається, що кооперативний безпековий режим АСЕАН не здатен забезпечити надійний захист, оскільки структурні обмеження «шляху АСЕАН» — абсолютизація суверенітету та невтручання, консенсусне ухвалення рішень, відсутність санкційних механізмів і м'який, недоговірний характер інституціоналізації — унеможливають перехід Асоціації від заходів зі зміцнення довіри до практичної превентивної дипломатії та повноцінного врегулювання конфліктів.

Теоретичне значення полягає у тому, що дисертаційне дослідження сприяє поглибленню теоретико-методологічної бази аналізу регіональної безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, а також концепції кооперативної безпеки через її адаптацію до гетерогенного середовища держав, що належать до зазначеного вище регіону. Теоретична цінність роботи також полягає в обґрунтуванні «гроціанського» (раціоналістичного) різновиду кооперативної

безпеки як теоретичної моделі для Азійсько-Тихоокеанського регіону, систематизації онтологічної еволюції кооперативної безпеки АСЕАН, теоретичне визначення обмежень «шляху АСЕАН» та аналізу механізмів реалізації принципу «центральності АСЕАН». Результати дослідження можуть використовуватися в науковій діяльності здобувачів освіти, а також слугувати для ознайомлення серед студентів, аспірантів і викладачів фахових інститутів та університетів, до сфери наукових інтересів яких належать безпекова діяльність АСЕАН в Південно-Східній Азії та Азійсько-Тихоокеанському регіоні, кооперативна безпека та територіальні спори в Південно-Китайському морі.

Практичне значення. полягає в актуалізації теоретико-практичної бази дослідження кооперативної безпеки, зокрема в контексті Азійсько-Тихоокеанського регіону, що надасть основу для подальшого вивчення безпекових процесів у зазначеному вище регіоні.

Також результати дослідження можуть бути інкорпоровані в навчальні дисципліни, що відносяться до сучасних безпекових досліджень. Крім цього, наведений аналіз договірної бази АСЕАН, кооперативних механізмів Асоціації, а також територіальних спорів у Південно-Китайському морі з прогнозуванням їх коротко- та середньострокового впливу на безпекову ситуацію в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, може бути використаний Міністерством закордонних справ України та іншими структурами виконавчої влади для підготовки аналітичних матеріалів, що відносяться до тематики АСЕАН та АТР.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане здобувачем особисто. Усі наведені в рукописі дисертації результати та висновки отримані автором власноруч під час роботи над дослідженням. Зокрема, автор проводив самостійний аналіз, у тому числі контент-аналіз, нормативної бази АСЕАН на предмет наявних елементів кооперативної безпеки та її онтологічної еволюції в основних документах АСЕАН. З метою підтвердження певних положень

дисертаційного дослідження було використано праці інших науковців з наведенням належних посилань на такі праці.

Апробація результатів дослідження. Ключові результати дисертаційного дослідження обговорювалися на кафедрі міжнародних організацій та дипломатичної служби Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Основні положення дослідження були апробовані автором під час виступів та публікацій у: міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2023» (Київ, 28 квітня 2023 р.); міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин 2023» (Київ, 1 грудня 2024 р.); міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2024» (Київ, 12 квітня 2024 р.); всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин 2024», спецвипуску «Сучасні виміри національної безпеки» (Київ, 21 листопада 2024 р.); студентському науковому журналі «UNIVERSUM» (Вінниця, 17 лютого 2025 р.); V міжнародній науковій конференції «Інтелектуальний ресурс сьогодення: наукові задачі, розвиток та запитання». (Чернівці, 29 серпня 2025 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Школа дипломатії, міжнародних відносин, права та економіки: від традицій до сучасності» (Київ, 22-23 жовтня 2025 р.); X міжнародній науковій конференції «Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття». (Дніпро, 7 листопада 2025 р.); та IX міжнародній науково-практичній конференції «Education and Science of Today: Intersectoral Issues and Development of Sciences» (Кембридж, Велика Британія, 28 листопада 2025 р.) .

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано 15 наукових праць, серед яких 6 статей у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 статті в студентському віснику та 8 тез доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, 3 розділів, 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 226 сторінок, з яких обсяг основного тексту становить 161 сторінка. Список використаних джерел охоплює 210 позицій.

РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ АСЕАН

1.1. Концепція кооперативної безпеки

Концепція кооперативної безпеки – один з провідних векторів безпекових досліджень після завершення холодної війни. Як стверджує Олена Хилько, оформлення концепції відбулося на початку 1990-их рр., а значний вплив на її становлення мала теорія взаємозалежності Р. Кохейна та Дж. Ная. Остання полягає в тому, що фактор військової сили у міжнародних відносинах зменшується на тлі зростання взаємозалежності між акторами у економічній, політичній та інших невійськових сферах [1, с.162-163]. Відповідно, виникає більше можливостей для кооперації між різними акторами МВ.

Однак при дослідженні витоків концепції кооперативної безпеки слід звернутися до напрацювань Гарольда Честната, особливо щодо сформованого ним поняття системи кооперативної безпеки. Дослідник констатує, що внаслідок досягнень в інформаційно-технологічній сфері та загрози застосування ядерної зброї варто виробити певний механізм для обміну інформацією між державами. На його думку, даним механізмом буде Спільна оглядова рада, де держави обмінюватимуться на регулярній основі – кожний місяць або три місяці – певними даними, щоб мати змогу визначити потенційно складні або небезпечні ситуації, перш ніж вони набудуть критичного характеру. Після цього можна використати узгоджені засоби вирішення спорів, наприклад, зустрічі на рівні експертів, щоб досягнути рекомендацій, на основі яких будуть прийматися подальші рішення між країнами, що ініціювали механізм вирішення конфлікту [2, с.15]. Як можна побачити, основними поняттями, які виділяє Г. Честнат, є певний інституційний механізм, превентивне врегулювання і норми, як його задіяти. Таким чином, теоретичний доробок даного науковця є проміжним між теорією взаємозалежності та концепцією кооперативною безпеки, однак слугує прикладом, як на основі теорії Р. Кохейна та Дж. Ная відбувалося становлення теоретичного базису кооперативної безпеки.

Подальша розробка концепції стосується напрацювань Джона Девіда Штайнбрюнера, що можна побачити у його статті «Перспективи кооперативної безпеки» [3]. Дослідник зазначає, що необхідність вироблення режиму кооперативної безпеки пов'язується із розумінням СРСР та США, що ядерна зброя не може бути використана як основний засіб ведення війни як через її руйнівні наслідки, так і внаслідок зміни сприйняття поняття загальної безпеки наприкінці 1980-их рр. Останнє стосується того, що безпека почала спиратися першочергово не на односторонні військові дії, а на міжнародне співробітництво [3, с.56]. Ця теза підтверджується Дж. Штайнбрюнером тим, що Радянський Союз прийняв доктрину «нового політичного мислення», яка й передбачає зменшення напруження через кооперацію.

Остаточне закріплення концепції кооперативної безпеки в академічному дискурсі пов'язують із публікацією книги «Нова концепція кооперативної безпеки» від членів Брукінгського інституту у 1992 році [4]. Її автори, а саме: Вільям Дж. Перрі, Ештон Б. Картер і вже згаданий вище Дж. Д. Штайнбрюнер, визначають кооперативну безпеку як уникнення війни через запобігання використанню засобів агресії, щоб держави не вдавалися до підготовки до зустрічних агресивних дій. Вони стверджують, що у кооперативній безпеці на перший план виходить саме запобігання, превенція, яка включає створення таких умов, щоб агресію було складніше підготувати. Таким чином, вважають автори, потенційна руйнівна сила військового конфлікту, у тому числі й використання зброї масового ураження, — зменшується [4, с.7].

Важливо також відмітити, що ідея кооперативної безпеки полягає у тому, що війна зокрема і агресія в цілому не є неминучими. Така логіка робить саму суть превенції безстроково ефективною, адже впливає із загального твердження про те, що попередити загрозу, агресію або війну легше, ніж намагатися їх припинити чи пом'якшити їхні наслідки.

Авторами публікації «Нова концепція кооперативної безпеки» також висувається ряд принципів, на яких функціонує кооперативна безпека. Серед них:

усеохоплюваність, прозорість, універсальність, консенсусний та добровільний характер, легітимність, інклюзивність і наявність юридично обґрунтованих санкцій та позитивних стимулів для досягнення підпорядкованості правовим нормам і стримування їх порушень [4, с.7-8]. Слід наголосити, що члени Брукінгського інституту розглядали дані принципи, а особливо усеохоплюваність та прозорість, крізь призму військового співробітництва. Так, усеохоплюваність, на їх думку, означала всі головні аспекти військового потенціалу, до якого вони включали наземні сили та повітряний флот, а також військові органи країни-учасниці режиму кооперативної безпеки. Саме поняття режиму буде визначатися як низка принципів, норм та процедур прийняття рішень, навколо яких очікування акторів МВ сходяться у певній сфері міжнародних життя.

Принцип прозорості означав поінформованість усіх військових установ певної держави про військові маневри іншої, що дозволяло б усунути приховування суттєвих порушень домовленостей про кооперативну безпеку. Таким чином, можна дійти висновку, що кооперативна безпека спершу розглядалася переважно з аспекту можливої військової кооперації та контролю за ЗМУ. Це пояснюється комбінуванням кооперативної безпеки з колективною у контексті існування НАТО як організації колективної безпеки в трансатлантичному безпековому просторі, оскільки брукінгська група стверджувала про взаємодоповнюваність кооперативної та колективної безпеки [4]. Це означало, що превенція, яка характерна для кооперативної безпеки, спростить підтримування колективної безпеки, що ґрунтувалася на стримуванні, оскільки систематичне попередження небезпечних або агресивних військових дій зменшить їхню вірогідність, що полегшить дотримання безпекових гарантій.

Проте дане розуміння кооперативної безпеки як допоміжного елемента колективної, не відповідає контексту АТР, де немає організації колективної оборони на подібні НАТО. Тому, принципи кооперативної безпеки, які вважалися у трансатлантичному регіоні переважно військовими, а саме: всеохоплюваність та прозорість, у досліджуваному регіоні стосуються всього комплексу відносин між

акторами МВ – як військових, що не включають колективної оборони, якої в АТР не спостерігається, до всього спектру невійськових – політичних, економічних, соціальних і безпекових у плані м'якої безпеки – кооперації з пом'якшення наслідків стихійних лих, спільної протидії торгівлі наркотичними речовинами, тощо.

Майже всі інші згадані принципи кооперативної безпеки притаманні й кооперативній безпеці АТР, що провадиться АСЕАН. Виключенням також може слугувати тільки наявність юридично обґрунтованих санкцій та позитивних стимулів для досягнення підпорядкованості правовим нормам і стримування їх порушень. Даного елемента в АТР не спостерігається, що буде показано на прикладі конфлікту у Південно-Китайському морі (тут і далі – ПКМ).

Як висновок, брукінгська група науковців констатує, що кооперативна безпека не повинна мати форму єдиного, усеохоплюючого правового режиму або угоди про контроль за зброєю, у першу чергу ЗМУ. Крім цього, така концепція безпеки розвиватиметься на основі дотичних домовленостей, що базуються на тих угодах, які вже існують, і при тому будуть посилювати одна одну [4, с.8]. Наведене твердження можна проілюструвати одночасним членством низки європейських держав в ЄС, НАТО, ОБСЄ, тобто в тих угодах, які частково співпадають стосовно як складу учасників, так і повноважень та цілей. Таким чином, саме на базі зазначених вище організацій спиралася на початку свого гносеологічного поступу концепція кооперативної безпеки. Однак вона придатна і для АТР, оскільки поряд із АСЕАН як регіональною організацією, яка відає у тому числі безпековими питаннями, існує ще так звана американська радіальна (від англ. hubs-and-spokes) безпекова система – двосторонні союзи США із Республікою Корея, Японією та Австралією [5]. Тож АТР, і АСЕАН зокрема через механізми Регіонального форуму АСЕАН (тут і далі – РФА), Зустрічі міністрів оборони АСЕАН+ (тут і далі – ЗМОА+) та Саміту країн Східної Азії (тут і далі – СКА), вписується у ту особливість кооперативної безпеки, що наводиться на початку абзацу.

Хоча може скластися уявлення, що концепція кооперативної безпеки, яка була вироблена західним науковим товариством, на початку свого сформованого гносеологічного існування була виключно європо- чи західноцентричною, але це не підтверджується у бібліографічному плані. Наприклад, одна з перших статей про застосування кооперативної безпеки стосовно безпекової політики АСЕАН в АТР вченого Брукінгського інституту Гаррі Хардінга «Перспективи угод щодо кооперативної безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні» датується 1994 роком [6], що свідчить як про придатність застосування концепції в контексті АТР, так і про відносну синхронність її розвитку в західних та азійських безпекових дослідженнях. За твердженням науковця, кооперативна безпека – це кооперативні дії всіх членів міжнародної спільноти або регіону з метою уникнути ситуацій, що можуть призвести до погрози чи використання військової сили. Також Г. Хардінг зазначає, що кооперативна безпека включає вирішення існуючих конфліктів, стримування ЗМУ, обмеження дестабілізуючого розгортання систем звичайного озброєння і попередження потенційних конфліктів через механізми кризового менеджменту [6].

Крім цього, Г. Хардінг вносить чітке розрізнення між різними формами багатостороннього співробітництва, а саме: кооперативною безпекою, з одного боку, та багатосторонніми союзами чи колективною безпекою, з іншого. Так, багатосторонні союзи чи союзи загалом – це коопераційні дії ряду держав-однодумців з метою стримування потенційного ворога або захисту від його атаки, якщо вона матиме місце. З цього випливає, що союзи зосереджені на категорії стримування і примусу до дії та, на думку Г. Хардінга, набагато менш інклюзивні, ніж кооперативна безпека. Щодо колективної безпеки – то вона визначається дослідником, як кооперативні дії більшості членів міжнародної спільноти задля подолання агресії, коли вона вже виникнула [6, с.32]. Тут розрізнення знову-таки категоріальне – для кооперативної безпеки – це категорія уникнення (превенції), а для колективної – стримування і відновлення попереднього стану справ, яке було до агресії.

Також Гаррі Хардінгом, як дослідником АТР, була висунута теза про кореляцію кооперативної безпеки та категорією недовіри між акторами МВ. Так, дослідник вважає, що якщо рівень недовіри низький, то немає необхідності слідувати даній концепції. Навпаки – якщо рівень недовіри завеликий, то застосування кооперативної безпеки зазначає невдачі або на стадії планування чи імплементації [6].

Останнім важливим фактом, який наводить згаданий вище науковець, є те, що наприкінці 1980-их років Радянський Союз та Австралія зробили першу спробу створити в АТР механізм з кооперативної безпеки. Він мав називатися Конференція із безпеки та співробітництва в Азії, що відсилало б до функціонуючого аналогу в Європі та частині Азії – ОБСЄ. Слід відмітити, що це мав бути офіційний інституціоналізований механізм, який б зосереджувався на безпекових питаннях. Однак внаслідок низки причин дана ініціатива не втілилася в життя. Серед них – різноманіття регіону, відсутність каналів усерегіонального діалогу, великий рівень недовіри, першочерговість секретності та суверенітету, а також страх підриву інших безпекових домовленостей, особливо з боку США під час адміністрації Дж. Буша Старшого (1989-1993 роки) [6, с.33].

Крім цього, для комплексного аналізу концепції кооперативної безпеки слід навести теоретичні надбання Річарда Коєна та Майкла Міхалки, представлених у книзі «Кооперативна безпека: Нові горизонти для міжнародного порядку» [7]. Так, два дослідники по-різному підходять до представлення самої концепції – Р. Коєн аналізує її виключно з гносеологічної точки зору, у той час як М. Міхалка намагається прослідкувати онтологію поняття кооперативна безпека. Крім цього, Коєну у праці властивий фокус на Північну Америку та Європу, а Міхалка розглядає кооперативну безпеку ширше – через її існування не тільки у вищезгаданих регіонах, а також у Центральній Азії як частині ОБСЄ та Південно-Східній Азії, де функціонує АСЕАН. При тому слід зауважити, що обидва науковці розглядають кооперативну безпеку у її кантіантському розумінні, тобто через

призму цінностей, зокрема демократичних, та дотримання прав людини. Саме розрізнення підходів до кооперативної безпеки буде наведено нижче.

Розуміння кооперативної безпеки Річардом Коєном спирається на обов'язковість інституційної складової – міжнародних організацій, які вже існують і просувають міжнародне співробітництво як держав-членів, так і країн-сусідів, що межують з такими міжнародними інституціями, однак не є її членами. Беручи вище викладене до уваги, варто наголосити на теоретичних здобутках Коєна стосовно розвитку концепції кооперативної безпеки. Так, ним розроблена модель із чотирьох елементів, які повинні, на його думку, бути присутні у будь-якому режимі кооперативної безпеки. Ці складові наступні:

- індивідуальна безпека – означає людську безпеку на засадах ліберальних демократичних цінностей, коли держава забезпечує індивідуальну безпеку своїх громадян і населення держави, яка входить з нею в одну систему кооперативної безпеки. Коєн визначає її як основоположний елемент, від якого повинні походити інші три складові [7, с.7] ;
- колективна безпека – спрямованість на забезпечення безпеки країнами-членами певної організації у її межах, тобто намагання підтримувати безпеку у середині МО;
- колективна оборона – прагнення до безпеки, спрямоване назовні – на захист від зовнішньої агресії;
- просування стабільності – активне сприяння безпеці поза межами держав-членів системи кооперативної безпеки, тобто за рамками повного формального чи неформального союзу або інституції, де здійснюється практичне і прозоре співробітництво в економічній, політичній та військовій сферах . Тут особливо слід наголосити на принципі проактивності, який характеризується активними діями для проектування стабільності і безпеки для недержав-членів певної системи чи режиму кооперативної безпеки через кооперацію.

Загалом, варто відзначити, що авторська модель Коєна про чотирьохелементну модель кооперативної безпеки, де індивідуальна безпека та

просування безпеки визначаються як нові елементи, що до цього не враховувалися в досліджуваній концепції, додає новизну в кооперативну безпеку в гносеологічному сенсі, тобто сприяє розвитку її теоретичної бази. Однак її практичний сенс сумнівний, оскільки виведена дослідником модель застосовується тільки до ліберальних демократичних держав, що вже виключає країни, які перебувають у перехідному періоді від авторитарних режимів до демократичних. Тут також не враховуються два важливі принципи, які є основоположними для держав АТР – інклюзивність та мультилатералізм, оскільки апелювання виключно до цінностей ліберальних демократій, тим більше без наведення визначення демократії та елементів, що визначають ліберальну демократію, не відповідає гетерогенному складу держав АТР, у тому числі й АСЕАН.

Крім цього, визначений Р. Коєном четвертий елемент «сприяння стабільності у сферах, де [зовнішній] конфлікт загрожує спільній безпеці, за допомогою політичних, інформаційних, економічних і, у разі необхідності, військових засобів» [7, с.10] може слугувати виправданням втручання у внутрішні справи держави, яка не належить до системи кооперативної безпеки, як це було у випадку операції НАТО у Косово (березень-червень 1999 рік). Враховуючи контекст АТР, де питання невтручання у внутрішню юрисдикцію держави – це наріжний камінь функціонування відносин країн одна з одною, то таке тлумачення і розуміння «сприяння стабільності» не має універсального застосування. Натомість, просування стабільності може мати вигляд проектування безпеки на основі спільно визнаних норм і демонстрації кейсу «успішної історії» внутрішньої стабільності системи кооперативної безпеки, як це зроблено в АСЕАН.

Тож теоретичні напрацювання Роберта Коєна щодо кооперативної безпеки стосуються виключно євро-атлантичного простору як ядра безпекової безпеки на базі співробітництва. Автор стверджує, що НАТО, яка функціонує як система кооперативної безпеки ще з кінця 1990-років [7, с.15], а також ЄС та ОБСЄ можуть сформувати Євразійсько-Атлантичну систему кооперативної безпеки (див. Додаток Б), у якій, наприклад, Японія, Китай та АСЕАН сприймаються як об'єкти

четвертої складової моделі кооперативної безпеки Коєна – просування стабільності, а не як активні учасники вироблення усематерикової системи кооперативної безпеки через проактивну взаємодію держав, які, попри певну гетерогенність, можуть мати спільні довгострокові інтереси щодо підтримання стабільності та забезпечення кооперативної безпеки загалом.

При аналізі теоретичних надбань Майкла Міхалки стосовно кооперативної безпеки, варто наголосити на висвітленні ним онтологічної сторони досліджуваної концепції. Так, науковець стверджує, що до закріплення кооперативної безпеки в академічному дискурсі, вона існувала задовго до завершення холодної війни – ще з 19-го століття, коли функціонував «європейський концерт» держав за Віденської системи міжнародних відносин (1815-1914 роки). Перевага надається саме терміну європейський концерт, оскільки він вживається у дослідженні М. Міхалки та охоплює всі великі держави Європи того часу, а саме: Пруссію, Австрію, Російську імперію, які склали основу Священного союзу, утвореного у 1815 році, Францію (додалася до зазначеного Союзу у 1818 році [7, с.41]) та Великобританію, що офіційно не входила до об'єднання, метою якого було придушення революцій для підтримки стабільності після наполеонівських воєн.. М. Міхалка вважає європейський концерт першою справжньою спробою проведення кооперативної безпеки.

Інші історичні об'єднання держав, що включали у себе елементи кооперативної безпеки, на думку згаданого вище дослідника, є наступними:

А) Ліга Націй, безпекова складова якої – акт війни проти одного члена є актом війни проти всіх [7, с.42], дала підстави для розвитку концепції колективної безпеки. Крім цього, члени Ліги Націй консультувалися з військових питань і брали участь у веденні фінансових та економічних санкцій [7, с.42];

Б) Організація Об'єднаних Націй як організація колективної безпеки, кооперативна складова якої включає місії з підтримки миру [7, с.45-46];

В) НАТО та ЄС як безпекові спільноти, у яких кооперативна безпека стала нормою [7, с.50] у результаті тісного співробітництва їх членів, виробленню

спільного бачення майбутнього, у якому військова агресія між членами зазначених організацій є не мислимою, та спільних цінностей на основі ліберальної демократії;

Г) ОБСЄ як організація, яка не є безпековою спільнотою, але активно використовує кооперативну безпеку для вибудовування у своїх державах-членах демократичних громадянських суспільств на засадах верховенства права [7, с.56], при цьому використовуючи звичні для кооперативної безпеки інструменти, наприклад, кодекси поведінки – Кодекс поведінки щодо політико-військових аспектів безпеки від 1994 року [8], чи механізмів для кооперації на зразок «Платформи для кооперативної безпеки», що була створена за результатами Стамбульського саміту ОБСЄ від 18 листопада 1999 року і пропонує можливість співробітництва між ОБСЄ та іншими організаціями, що прагнуть до покращення безпеки на теренах функціонування ОБСЄ [9, с.1];

Г) АСЕАН як обмежена система кооперативної безпеки без демократії [7, с.58].

М. Міхалка визначає кооперативну безпеку як «діяльність між державами для зменшення ймовірності війни або її наслідків, якщо вона виникне, які не спрямовані проти певної держави чи коаліції держав» [7, с. 29]. Дослідник також виділяє два важливі моменти. По-перше, на його думку, основою безпеки – є свобода від примусу, що є універсальною цінністю, яка корелює із принципом невтручання у внутрішні справи. Це співпадає із розумінням безпеки у Південно-Східній Азії, тому понятійний апарат Міхалки більш універсальний, ніж Коєна. По-друге, дослідник вважає, що кооперативна безпека спрямована на покращення середовища, у якому функціонують держави, тобто у такий процес включені всі держави, що є частиною безпекового середовища. Таким чином, у даному разі кооперативна безпека включатиме властиві їй принципи: універсальність, інклюзивність, комплексність тощо.

Далі, М. Міхалка констатує, що кооперативна безпека покликана подолати дилему безпеки і похідну від неї дилему в'язня. Перша полягає у тому, що дії держави, спрямовані на захист її громадян, спричиняють такі ж дії зі сторони її

ворога, оскільки сприймаються як загроза, що призводить до кількісного збільшення та інтенсифікації таких дій, які у кінцевому рахунку зменшують рівень безпеки обидвох сторін. Таке ж з дилемою в'язня (див. Додаток В): пара держав має вибір – озброюватися чи ні. Якщо одна сторона вирішила нарощувати кількість зброї, а інша – ні, то перша матиме односторонню перевагу. Таким чином, для обох сторін буде раціонально інтенсифікувати кількість зброї, що призведе до гонки озброєнь. Однак дилему безпеки і проблему в'язня можна подолати, якщо сторони усвідомили її спіральний ефект, тобто усе більше і більше нарощування озброєнь при зростанні сприйняття одна одної як загрози. Власне, взаємне розуміння циклічності такої ситуації веде до того, що у сторін виникає стимул для співпраці. Однак варто зауважити, що прагнення до співпраці внаслідок усвідомлення негативних наслідків з боку дилеми безпеки і проблеми в'язня використовується для моделювання відносин між парою держав, що робить зрозумілим, проте спрощеним мислиннєвий експериментом, наведений у Додатку Б.

На думку, М. Міхалки пояснити кооперативну безпеку між багатьма державами можна при застосуванні поняття, уведеного Карлом Дойчем – безпекової спільноти. При її існуванні, одна держава очікує від інших членів спільноти, що вони не будуть погрожувати силою чи застосовувати її проти неї як засіб вирішення конфліктів. Дане очікування створює бачення спільного майбутнього, тобто довгостроковості конструктивних інтеракцій, які втілюються через їх інтенсифікацію та активізацію комунікації між членами спільноти. Це веде до консолідації спільних норм. Продовження таких відносин посилюють співробітництво, що спричинює розвиток спільних норм, а це, у свою чергу, створює більше інтеракцій. Тобто, таким чином вибудовується конструктивне замкнене коло, у якому процвітає співробітництво. Тож Майкл Міхалка вважає кооперативну безпеку результатом функціонування безпекової спільноти [7, с.38], при якій спільні норми й ідентичність підвищують рівень довіри між її членами і роблять кооперативну безпеку ще однією нормою регулювання їхньої поведінки.

Хоча згаданий вище дослідник стверджує, що кооперативна безпека найкраще функціонує у середовищі, де сповідуються ліберальні демократичні цінності, оскільки вони розширюють спектр можливостей для кооперації і є взаємовигірними для всіх, однак, на відміну від Р. Коєна, він не наполягає, що ліберальна демократія є обов'язковою для започаткування або просування кооперативної безпеки [7, с.31]. Це дозволяє йому розширити аналіз застосування концепції й на регіон Південно-Східної Азії, зокрема на АСЕАН.

При розгляді АСЕАН, як зазначалося вище, Майкл Міхалка стверджує, що Асоціація – це обмежена система кооперативної безпеки без демократії. Обмежена вона, на його думку, з двох причин. По-перше, в Асоціації нема сильних основоположних спільних цінностей, що різко обмежують ефективність АСЕАН. Насправді, такі цінності існують у вигляді «шляху АСЕАН», однак їх важче виокремити, ніж ліберальні демократичні цінності, які містяться, наприклад в Копенгагенських критеріях та *acquis* ЄС загалом. Норми «шляху АСЕАН» не кодифіковані, однак представляють здебільшого універсальні принципи, що містяться у Статуті ООН. По-друге, за Міхалкою, країна-члени АСЕАН об'єднують два фактори – географічна близькість та віра у спільне майбутнє [7, с.64]. Остання – це ознака того, що Асоціація – безпекова спільнота, адже спільне майбутнє передбачає існування довгострокових спільних інтересів, що створюють передумови для кооперації. Навіть двох спільних факторів достатньо, щоб вважати АСЕАН системою кооперативної безпеки на базі безпекової спільноти, оскільки, як стверджує М. Міхалка, спільне бачення веде до формування спільної нової ідентичності між державами-членами безпекової спільноти. Ця ідентичність, якщо сформована, є стійкою [7, с.63], що підтверджується існуванням концепції «шляху АСЕАН» та практикою мультилатералізму, яка застосовується АСЕАН й іншими державами АТР.

Загалом, теоретичні надбання М. Міхалки більш універсальні для розгляду кооперативної безпеки не тільки в межах Північної Америки та Європи, а й інших регіонів, у тому числі у Південно-Східній Азії. Головне, що виділяє Міхалка при

аналізі АСЕАН – це здатність країн регіону вирішувати безпекові питання конструктивно і на основі кооперації, що відображає розуміння національних еліт про переваги кооперації і слідування спільним довготривалим інтересам над дотриманням виключно національних [7, с.59].

Як зазначалося вище, Р. Коєн та М. Міхалка дотримуються кантіантського підходу до кооперативної безпеки, тому виникає необхідність визначити ключові підходи, які застосовуються у безпекових дослідженнях концепції, що розглядається. Так, вітчизняна науковиця Л. Чекаленко виділяє такі її різновиди – «гроціанську» та «кантіантську» кооперативну безпеку. Перша зосереджується на міжнародних інститутах та правових нормах, зате друга – на дотриманні прав людини, а також універсальності моральних цінностей [10, с.13]. Крім цього, у межах першої йдеться про створення якомога ширшої спільноти безпеки, участь у якій можуть брати усі зацікавлені сторони, а в другій – вузьке коло учасників, з огляду на можливість неоднакового тлумачення таких понять, як мораль. Слід також зауважити, що вищенаведене розрізнення кооперативної безпеки прийнятне як з теоретичного, так і практичного боку. Так, Ульріх Альбрехт та Ганс Гюнтер Браух стверджують, що безпекові дослідження опираються на такі парадигми – гоббсівську (реалістичну), де основна увага зосереджується на силовій політиці та військовій стратегії, кантіантську (ідеалістичну), яка виходить із категорій міжнародного права та прав людини, а також гроціанську (раціоналістичну), яка констатує, що можливості для досягнення співробітництва не залежать від різниці у силі акторів чи нестачі демократії [11, с.504].

Щодо практичної сторони розрізнення кооперативної безпеки, то вона впливає із самої специфіки функціонування АСЕАН як міжнародної інституції, що діє на основі «шляху АСЕАН» – концепції, яка спирається на норми та регіональні практики, а не на мораль чи права людини. Тому, дослідження в подальшому буде проводитися з урахуванням того, що воно ґрунтується на «гроціанському» різновиді кооперативної безпеки як найбільш прийнятному для вивчення безпекової політики АСЕАН. При тому, гоббсівський різновид не

розглядається, оскільки дослідження не базується на парадигмі реалізму, а кантіанський – внаслідок вищезазначеної особливості функціонування АСЕАН через концепцію «шляху АСЕАН», що детальніше розглядатиметься у Розділі 3.

Вище було наведено поступ концепції кооперативної безпеки, яка від виключно військового аспекту її застосування почала розглядатися більш широко – у контексті безпеки як комплексного поняття, що включає політичну, гуманітарну, аксіологічну та інші складові. Тепер варто виокремити сучасний стан дослідження кооперативної безпеки у її застосуванні до АТР. Так, провідні дослідники концепції, що розглядається, Юрген Хааке та Ноель М. Морада стверджують, що кооперативна безпека – це нова безпекова парадигма, відокремлена від колективної оборони та безпеки [12]. Інший дослідник, Амітав Ачар'я, визначає кооперативну безпеку як систему заходів із зміцнення довіри та прозорих дій, що мають першочерговою метою зменшення напруження чи пом'якшення конфлікту між групою держав. На його переконання, основа кооперативної безпеки – це внутрішнє зміцнення довіри та уникнення конфліктів, а не безпека проти зовнішніх загроз [13].

При виокремленні основних рис кооперативної безпеки, які властиві АТР, Юрген Хааке та Ноель М. Морада зазначають інклюзивність, тобто принцип, за яким учасники багатосторонніх угод можуть мати різне сприйняття загроз. Крім цього, вищезазначені дослідники констатують, що при кооперативній безпеці очікується наступне – учасники не тільки утримуються від ідентифікації інших держав як джерела загрози, але й відмовляються від колективних можливостей та механізмів примушування до миру. Також кооперативна безпека здебільшого відіграє роль постійного каналу комунікації, у тому числі під час конфліктів, проте вирішення спорів не входить до елементів кооперативної безпеки в контексті Азійсько-Тихоокеанського регіону. А Ральф Еммерс підсумував, що кооперативна безпека в АТР – «функціонує через діалог та має на меті реагувати на клімат міжнародних відносин, ніж вирішувати конкретні проблеми» [13, с.4].

Крім цього, Р. Еммерс наголошує, що для кооперативної безпеки АТР характерно зосереджуватися на заходах із зміцнення довіри та підтримки безпеки через запевнення в її дотриманні. Це призводить, на думку дослідника, до вироблення звички вести діалог, тобто сприяє інституціоналізації співробітництва, що лежить в основі гроціанського типу кооперативної безпеки, яка притаманна безпековій політиці АСЕАН в АТР. В цілому даний дослідник наводить 4 ключові особливості кооперативної безпеки, що притаманні АТР. По-перше, інституціоналізація безпекової політики в АТР є повільною та поступовою. По-друге, інституціоналізація відносин з питань безпеки на початкових етапах не має на меті замінити існуючі регіональні союзи, натомість відбувається їхнє співіснування та співробітництво щодо просування безпеки. Наприклад, як АСЕАН, так і РФА можуть існувати в ролі доповнюючих елементів наявної безпекової архітектури. Сама безпекова архітектура визначається як функціонування інституцій у галузі безпеки у регіоні АТР – безпекових механізмів АСЕАН – РФА, СкСА, ЗМОА+, та радіальної системи США, тощо. Однак, у кінцевому рахунку очікується, що кооперативна безпека витіснить двосторонні союзи та їхнє зосередження виключно на військовій безпеці. По-третє, як вже згадувалося, кооперативна безпека базується на інклюзивності. По-четверте, дана концепція безпеки супроводжується в АТР неформальною дипломатією, яку прийнято називати Track-Two diplomacy [13, с.5]. Слід зазначити, що останнє не буде розглядатися у межах проведеного дослідження, оскільки роль неформальної дипломатії у забезпеченні кооперативної безпеки потребує окремого ґрунтовного дослідження внаслідок широкого спектру акторів, які залучені у зазначений вид дипломатії.

Також дослідник Майкл Ляйфер вважав, що АСЕАН «можна найкраще зрозуміти із інституціоналізованого, проте відносно неформального, вираження «кооперативної безпеки», що може слугувати як додатком до практики балансу сил, так і її альтернативою» [13, с.4]. Однак, концепцію кооперативної безпеки в АТР прийнято вважати більше альтернативою балансу сил, ніж доповненням до

неї, що впливає із вищенаведених теоретичних надбань Міхалки, особливо щодо спрямованості кооперативної безпеки подолати дилему безпеки і модель в'язня. Крім цього, поточні безпекові дослідження як щодо АТР, так і кооперативної безпеки свідчать про широке вживання терміну «еквілібріум» замість балансу сил, про що йтиметься нижче при «розгляді кооперативної безпеки 2.0».

Крім цього, варто наголосити на різниці сприйняття поняття «безпековий режим» у розумінні даного дослідження, яке спирається на неоліберальну теорію, і тим, що пропонується реалістичною парадигмою. Оскільки остання пояснює режим у розрізі «арени, де реалізуються силові відносини» [13, с. 2] для просування національних інтересів, повністю співпадаючи з гоббсівським розумінням безпеки, то дане тлумачення не підходить для комплексного і ґрунтовного розгляду безпекової політики АСЕАН в АТР, яка базується, як було продемонстровано вище, на гроціанському підході до безпеки. Таким чином, тут доцільніше визначити безпековий режим як міждержавні договори, націлені на просування спільних інтересів у певній сфері міжнародного життя. При цьому суть такого режиму – сприяння втіленню спільних довготривалих інтересів, на відміну від розуміння реалістів, які мінімізують важливість принципів і норм. Інший важливий елемент розрізнення – дилема безпеки, про яку йшлося вище при наведенні теоретичних напрацювань М. Міхалки. У розрізі режиму – неолібералізм і кооперативна безпека зокрема прагнуть подолати дилему безпеки, а реалізм, натомість, має її у своїй основі для проведення силових взаємовідносин.

Саме поняття безпекового режиму як міждержавних угод, спрямованих на задоволення спільних інтересів, пояснюється суттю кооперативної безпеки, для якої важливе співробітництво акторів МВ, у тому числі провідних, тобто держав, і наявності певного погодженого механізму кооперації у вигляді, наприклад, угод про обмеження озброєнь чи їх зменшення, встановлення зони, вільної від ЗМУ, чи, як стверджує Р. Еммерс, у виробленні кодексів поведінки [13, с.2].

Також кооперативна безпека, за баченням Р. Еммерса, спирається на просуванні міжнародних норм, принципів та кодексів поведінки серед

регіональних партнерів для того, щоб зменшити регіональне напруження. Вона має на меті створити діалог між учасниками і сприяти заходам зі зміцнення довіри та в кінцевому рахунку – заходів превентивної дипломатії [13].

Важливим для розуміння сучасного стану безпеки в АТР є праця Пола Еванса «У пошуках кооперативної безпеки 2.0» [14]. Автор зазначає, що даний регіон перебуває у стадії стратегічного переходу у плані безпеки і загалом характеризується чотирма ключовими рисами. По-перше, у АТР спостерігається все більша економічна інтеграція через торгівлю, фінанси, виробництво і розвиток технології [176, ст. 31]. Найяскравішими прикладами цього можуть слугувати Всебічне регіональне економічне партнерство (ВРЕП) – зона вільної торгівлі між країнами АСЕАН та Японією, Республікою Корея, Австралією, Новою Зеландією та Китаєм, підписаною 15 листопада 2020 року [15]; та Всеосяжна та прогресивна угода про Транс-Тихоокеанське партнерство (ВПУТТП) – зони вільної торгівлі між 10 державами АТР – Австралією, Брунеєм, Канадою, Чилі, Японією, Малайзією, Мексикою, Перу, Новою Зеландією, Сінгапуром і В'єтнамом, підписаною 8 березня 2018 року [16]. По-друге, у регіоні простежуються зміни впливу на користь КНР у розрізі економічних, дипломатичних і військових можливостей. Однак, попри посилення Китаю, автор констатує, що ще зарано вважати Китай як повноправним конкурентом США, так і стверджувати, що майбутнє АТР буде цілком вирішуватися динамікою відносин вищезгаданих держав. По-третє, у досліджуваному регіоні існує низка механізмів для підтримки миру і стабільності. Особливо слід відмітити, що П. Еванс відводить тут першість саме АСЕАН. Він зазначає, що Асоціація займає центральне положення у більшості з цих механізмів [14, с.539]. По-четверте, багатосторонні механізми із забезпечення безпеки мали малий вплив у сферах превентивної дипломатії та врегулювання конфліктів. Це можна пояснити двома чинниками – строкатістю механізмів безпеки, які включають як виключно багатосторонні механізми, наприклад, ЗМОА+ та РФА, так і двосторонні, як уже згадана вище радіальна безпекова система США; орієнтуванням не так на врегулювання конфліктів чи превенцію, як на заходи із

зміцнення довіри, діалог, консультації, зосередження на питаннях гуманітарного характеру або на заходах із пом'якшення наслідків стихійних лих.

Крім цього, Пол Еванс проводить огляд концепцій, які можна буде включити у нову «кооперативну безпеку 2.0». Виходячи з цього огляду, найбільш вживаною є категорія еквілібріуму, яку застосовують практики країн АСЕАН, зокрема сінгапурський дипломат Білахарі Каусікан та індонезійський міністр закордонних справ Марті Наталавега (2009-2014 роки). Еквілібріум тут слід сприймати у його звичайному тлумаченні як стану балансу в системі, який створюється і підтримується низкою сил, що можуть посилюватися або зменшуватися, однак які завжди скасовують одне одного, продукуючи спокійний стан [17]. Дана інтерпретація підходить до безпекового середовища АТР, оскільки може означати як потенційне нівелювання більшого впливу найвпливовіших акторів – США та КНР, так і нівелювання їх впливу з боку середніх сил, до яких варто віднести як АСЕАН у ролі колективного гравця МВ, так і наступні країни: Японію, Південну Корею, Індію, Австралію, Нову Зеландію, тобто ті країни, які входять, наприклад, до створеного АСЕАН механізму Зустрічі міністрів оборони АСЕАН+ (ЗМОА+), який включає і КНР.

Примітно також, що Пол Еванс виділяє концепцію об'єднаного безпекового порядку (англ. consociational security order), вироблену Амітавом Ачар'я, як найбільш перспективною, щоб включити її до «кооперативної безпеки 2.0».

Об'єднаний безпековий порядок – це політико-безпековий порядок культурно різноманітного регіону, що спирається на економічну взаємозалежність, баланс сил, кооперативні дії еліт і лідерів з метою уникнення та управління конфліктами на благо їхнього спільного виживання і благополуччя. У цьому порядку сильно взаємозалежні держави забезпечують системну стабільність за допомогою механізмів балансу сил та кооперативних інституцій [14, с.546]. Варто одразу зазначити, що під балансом сил тут розуміється категорія еквілібріуму, яка позбавлена ідеологічного та історичного нашарування, яке в основному відсилає до періоду холодної війни. Таким чином, еквілібріум більш прийнятна категорія

для позначення сучасної розстановки сил і впливів у безпековому вимірі. Дане твердження корелює із першою з трьох основних механізмів об'єднавчого безпекового порядку. Так, цей механізм – це мультицентрична структура, що й визначається Амітавом Ачар'я як еквілібріум. В оригіналі йдеться про багатополюсну структуру, однак вибір на користь поняття багатоцентричність зроблено свідомо, щоб відмітити сучасний стан теорії МВ і відійти від використання позначень, що відсилають не так на сьогодення, як до періоду Ялтинсько-Потсдамської системи.

Пояснюючи наведений вище механізм об'єднавчого безпекового порядку, Амітав Ачар'я констатує, що при ньому конкуренція у сфері безпеки не зникає. Більше того, оскільки такий порядок включає сильних і слабких акторів, то для стабільності має існувати «збалансований диспаритет», у якому різні групи беруть участь в коаліційній політиці, що заперечує гегемонію або домінування певної групи.

Два інші механізми зазначеного порядку – це інституції, які сприяють вирішенню конфліктів і породжують кооперацію, а також стримування еліт. Перший з них пояснюється тим, що актори співпрацюють не з причин спільної ідентичності, а внаслідок розуміння того, що ціна не-співробітництва буде зависокою в умовах економічної взаємозалежності і високого рівня безпеки. Інший механізм – стримування еліт – інтерпретується через повагу сильних акторів до прав та інтересів слабких, тому процес прийняття рішень не носить нав'язливий характер, а здійснюється на основі консультацій та консенсусу. Крім цього, на думку А. Ачар'ї, рішення мають прийматися через систему спільного вето або вето більшості, щоб менш слабкі актори у порівнянні з впливовими і найбільш впливовими зберігали вплив при прийнятті колективних рішень. З першого погляду, останнє відсилає до проблеми способу прийняття рішень у Раді Безпеки ООН і націлене як на уникнення незадоволення більшості акторів системою дисіженмейкінгу, яка склалася у згаданому органі Організації Об'єднаних Націй, так і на вироблення нового механізму, який б відрізнявся від того, який пропонує

Ялтинсько-Потсдамська система, щоб відповідати сучасним реаліям і бути прийнятним на довгострокову перспективу. З іншого боку, механізм прийняття рішень за А. Ачар'я констатує неприйнятність закріплення вирішення справ АТР виключно в рамках G2, тобто США та Китаєм, що веде до загальноприйнятої серед дослідників АТР тези, що регіон повинен будуватися виключно на основі багатосторонності, тобто вироблення безпекового порядку має формуватися великою низкою акторів АТР.

Як висновок, Пол Еванс, відсилаючись на другий механізм об'єднавчого безпекового порядку – інституції, стверджує, що принцип консенсусу при прийнятті рішень протягом останніх 20 років був і є усталеною рисою азійських регіональних інституцій, а також традицією їхнього спільного лідерства у вирішенні безпекових питань. Це відсилає до АСЕАН і її політики узгодження при ухваленні рішень, що допомогла сформувати нові регіональні інституції як РФА та СкСА. Важливо також, що Пол Еванс вважає існуюче лідерство АСЕАН у безпековій політиці АТР досі актуальним за замовчуванням, оскільки, на його думку, найвпливовіші країни регіону – США, Китай, Японія, Індія – не в стані сформувати багатосторонню безпекову інституцію своїми власними силами. Тож актори середнього рівня на подібні АСЕАН мають потенціал бути, за висновком Пола Еванса, «інкубатором і поборником інклюзивних багатосторонніх можливостей» [14, с.549].

Із вищенаведених положень П. Еванса та А. Ачар'ї, варто зробити два важливі висновки. По-перше, об'єднавчий безпековий порядок як одна з найбільш перспективних концепцій для побудови безпекового порядку в АТР включає в себе положення кооперативної безпеки, тобто «кооперативної безпеки 1.0» – зосередження на інституціях і принципах багатосторонності та інклюзивності. Таким чином, наявна концепція кооперативної безпеки становить суттєву складову запропонованого безпекового порядку, однак сам порядок пропонується формувати в рамках розширеної концепції «кооперативної безпеки 2.0», що свідчить про актуальність даної концепції і її потенційне використання для

безпекової політики АТР при внесенні нового елементу – механізму вирішення конфліктів, чого наразі бракує АСЕАН для формування і впровадження оновленої концепції кооперативної безпеки, щоб підтримувати актуальність своїх інституцій, які впроваджують досліджений концепт, і посилити свою роль у забезпеченні безпекової політики АТР.

Підсумовуючи теоретичні надбання стосовно кооперативної безпеки, слід відмітити різний підхід до тлумачення концепції при її застосуванні до євро-атлантичного регіону та АТР. У першому випадку – це слідування аксеологічній, ціннісній, складові, що втілюється у ліберальній демократії, а в іншому – зосередження на погоджених нормах поведінки при відносинах одне з одним та інституціях, які функціонують попри гетерогенність учасників. Крім цього, кооперативна безпека у контексті АТР спирається на такі ключові принципи: мультилатералізм (багатоцентричність), інклюзивність, прозорість, застосування переважно механізмів консультацій і консенсусу. При цьому, як впливає із відсутності згадок із напрацювань згаданих вище дослідників і запропонованої Полом Евансом «кооперативної безпеки 2.0.» такі елементи як розв’язання конфліктів та накладання санкцій не входять до кооперативної безпеки, яка застосовується у контексті АТР.

1.2. Еволюція кооперативної безпеки АСЕАН як форми забезпечення регіональної безпеки

До аналізу кооперативної безпеки Асоціації країн Південно-Східної Азії варто підійти з онтологічної точки зору, як це зробив Майкл Міхалка у книзі «Кооперативна безпека: Нові горизонти для міжнародного порядку» [7], адже елементи кооперативної безпеки прослідковувалися як до самого започаткування Асоціації, так і до 1990-их рр., коли концепція, що розглядається, отримала наукове обґрунтування і поширення. Наприклад, подібним елементом кооперативної безпеки можна вважати Договір про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії (тут і далі – ДДСПСА) від 24 лютого 1976 року [18], підписантами якого є не тільки держави ПСА, а також 33 позарегіональні актори [19], що свідчить про

бажання кооперувати з АСЕАН на основі вироблених нею норм. Іншим схожим елементом може слугувати Договір про вільну від ядерної зброї зону в Південно-Східній Азії від 15 грудня 1995 року (туті далі – ДВЯЗЗПСА) [20]. Оскільки режими кооперативної безпеки включають угоди про обмеження озброєння чи кодекси поведінки, як за найменуванням, так і за своєю суттю, то згадані вище договори та інші, укладені в рамках АСЕАН, становлять режими кооперативної безпеки у ПСА. Таким чином, оскільки договірна база АСЕАН складає нормативну базу кооперативної безпеки Асоціації, учасниками якої є також і позарегіональні актори, то даний підрозділ буде зосереджений як на історії зародження і функціонування Асоціації у 20 столітті, так і на проведенні контент-аналізу основних документів АСЕАН, що включають елементи концепції, що досліджується.

При розгляді становлення АСЕАН слід зазначити, що перші спроби регіонального співробітництва у ПСА датуються другою половиною 50-их рр. XX століття [21]. Так, у 1958 р. прем'єр-міністр Малайської Федерації (1948-1963 рр.), яка включала Малайзію і Сінгапур, Ісмаїл Абдул Рахман запропонував укласти Договір про оборону, до якого запросив усі держави ПСА, окрім Демократичної Республіки В'єтнам і Південного В'єтнаму [22]. У 1959 р. Рахман висунув ще одну ініціативу – укладання Договору країн Південно-Східної Азії про дружбу та економічне співробітництво з можливістю приєднання до нього Тайваню, Японії та Південної Кореї. Дані пропозиції не були підтримані наступними країнами : Лаосом, Індонезією, Бірмою (з 1989 року – М'янма) та Камбоджею через дотримання ними політики неприєднання і небажання бути в одній організації з державами, які належать до військово-політичних союзів із країнами Заходу, наприклад, з Таїландом та Філіппінами, що входили разом із США, Великобританією, Францією, Австралією та Новою Зеландією до СЕАТО, тобто до Організації Договору Південно-Східної Азії (1955-1977 рр.) [22]. Також дотримання Таїландом і Філіппінами, а з другої половини 60-их рр. XX століття Малайзією, Сінгапуром та Індонезією антикомуністичних позицій унеможливлювало співпрацю з комуністичним В'єтнамом [23] . Такий рівень

недовіри робив неможливим започаткування режиму кооперативної безпеки, що співпадає з теоретичними надбаннями Г. Хардінга про кореляцію кооперативної безпеки з категорією недовіри. Як вже зазначалося у попередньому підрозділі, якщо рівень недовіри високий, то застосування кооперативної безпеки зазнає невдачі [6], у даному випадку на стадії планування, тобто висунення ініціативи про співробітництво.

Загалом, варто констатувати, що до другої половини 60-их рр. XX століття в регіоні спостерігалися ворожість внаслідок перерахованих у попередньому абзаці чинників, та конфліктних ситуацій, зокрема між Малайзією та Філіппінами за регіон Сабах у 1963 р., між Малайзією та Індонезією за Борнео, Західну Малайзію, що увійшло в історіографія як період «конфронтації» (1963-1966 рр.) між цими двома країнами [21]. На думку Ральфа Еммерса, саме політика «конфронтації», що проводилася Індонезією за Сукарно (1945-1966), була основним джерелом внутрішньорегіонального антагонізму в ПСА [13, с.11].

Перша частково вдала спроба створити організацію для сприяння кооперації була зроблена Малайською Федерацією, Філіппінами і Таїландом 31 липня 1961 року [28, с.1] із заснуванням Асоціації Південно-Східної Азії (тут і далі – АСА), яка була спрямована на розвиток співробітництва в соціально-економічній, науковій та культурній галузях [21], а також сприяти регіональним консультаціям та стабільності задля захисту інтересів внутрішньої безпеки країн-членів. Тобто, АСА розглядалася як інструмент сприяння діалогу [13, с.12], а її утворення стало можливим внаслідок ведення схожої політики, що ґрунтувалася на антикомунізмі, ринковій економіці та партнерстві із західними державами. При цьому Індонезія не доєдналася саме через прозахідну спрямованість АСА [13]. Однак, через напружені відносини між Малайзією та Філіппінами щодо територіальних суперечки над регіоном Сабах АСА де-факто припинила функціонування у 1963 р., хоча формально проіснувала до 1967 р. [22].

Частковий успіх АСА, згаданий у попередньому абзаці, стосується інституційного наступництва. Так, органами даної Асоціації були щорічна зустріч

міністрів закордонних справ, Спільна робоча група, яка діяла між зібраннями зазначених вище міністрів, а також Постійний комітет, що керувався очільником зовнішньополітичного відомства головної країни за участі послів інших держав-членів. Схожа структура була притаманна АСЕАН на початку функціонування [13] – щорічна зустріч міністрів закордонних справ, постійний комітет, як спільна робоча група в АСА, національний секретаріат, як постійний комітет АСА. За твердженням Р. Еммерса, АСЕАН – «це розширена АСА, якій було дано нове ім'я» [13, с.13]. Однак це відноситься виключно до інституційної складової і розширеного складу учасників – до АСЕАН, на відміну від АСА, приєдналася Індонезія, що, на думку того ж Р. Еммерса, не бажала доєднуватися до Асоціації Південно-Східної Азії через відмову раніше брати участь у цьому об'єднанні, що згаданий дослідник назвав «національною самолюбством», яке однак поєднувалося із бажанням розпочати міжнародну реабілітацію свого іміджу після проведеної політики «конфронтації» [13, с.13].

Після започаткування АСА була ще одна спроба запустити кооперацію у ПСА : 31 липня 1963 р. Малайська Федерація, Філіппіни та Індонезія створили Мафіліндо – утворення, що функціонувало лише місяць, протягом серпня 1963 року [21]. Причиною краху даної організації були сутички між Індонезією та Малайзією протягом 1963-66 р. за територією Борнео, Західної Малайзії, після розпаду Малайської Федерації у вересні 1963 р. із проголошенням незалежності Малайзії та Сінгапуру від Великобританії [21]. Тож саме політика «конфронтації» стала причиною швидкого завершення функціонування Мафіліндо [13].

Проте, незважаючи на територіальні протиріччя й атмосферу недовіри між державами ПСА, у середині 60-их рр. XX століття у всьому регіоні визріли суттєві економічні проблеми. Вони полягали у погіршенні становища країн ПСА у світовому господарстві, оскільки зростали ціни на готову продукцію, а держави ПСА були сировинно-орієнтовані, що призвело до гальмування економічного зростання зазначеного регіону через диспаритет сировини до готової продукції [24]. Крім цього, у 1965 році розпочався процес поліпшення відносин між деякими

країнами ПСА. Так, у вересні 1965 р. почався процес нормалізації між Малайзією та Індонезією, коли до влади в останній прийшов Мохаммед Сухарто (1966-1998 рр.), скинувши Сукарно (1950-1966 рр.) [22], а з обранням Фердинанда Маркоса президентом Філіппін у листопаді 1965 р. почали налагоджуватися філіппіно-малайзійські відносини. Таким чином, провідну роль у нормалізації відносин та активізації співробітництва між некомуністичними та не-нейтральними державами ПСА стали представники національних еліт, які прагнули як забезпечити стабільність, безпеку та економічне зростання своїх держав в регіоні, так і унеможливити поширення комуністичних рухів у межах своїх територій через співробітництво із сусідами. Так, завершення конфронтації між Індонезією та Малайзією та існуванням економічних проблем в ПСА створили можливості для регіональної кооперації, тому у 1967 р. міністр закордонних справ Таїланду Танат Коман (1959-1971 рр.) висунув ініціативу заснування регіональної організації, що й було зроблено 8 серпня 1967 р. шляхом підписання Бангкокської декларації міністрами закордонних справ Індонезії, Малайзії, Сінгапуру, Таїланду та Філіппін, що дало початок новій міжнародній організації АСЕАН [24]. Тож АСЕАН була створена для сприяння регіональному примиренню в рамках інституціоналізованої структури діалогу, що дозволяє зосередити ресурси на економічному розвитку в інтересах безпеки внутрішнього режиму країн-членів. Тож, на думку Р. Еммерса, АСЕАН було засновано як режим кооперативної безпеки, спрямований на забезпечення внутрішньої безпеки [13, с.13].

При аналізі Бангкокської декларації [25] варто наголосити на трьох важливих моментах. По-перше, останній пункт преамбули містить пункт про те, що «іноземні бази є тимчасовими і не будуть використовуватися прямо чи опосередковано для підризу національної незалежності» [25]. Це свідчить про чутливість питання невтручання у внутрішні справи, яке є основоположним для розуміння відносин держав ПСА між собою та функціонування самої АСЕАН. Крім цього, дане положення можна тлумачити через призму того, що бажанням країн-засновниць, а особливо Індонезії, полягало у тому, щоб створити організацію, яка б

функціонувала автономно без прямої чи опосередкованої участі позарегіональних акторів, особливо США, КНР та СРСР [13, 30]. По-друге, у пункті 4 йдеться, що «Асоціація відкрита для участі всіх держав регіону Південно-Східної Азії», тобто очікувалося, що в у певній перспективі до неї доєднаються інші країни ПСА, що відбулося у 1984 році – до АСЕАН приєднався Бруней, та у 1990-их рр. (у 1995 році членом став В'єтнам, у 1997 році – Лаос і М'янма, а в 1999 році – Камбоджа). Таким чином, тут містився принцип інклюзивності та універсальності, адже участь була можливою при дотриманні, наприклад, принципів ООН. По-третє, у п'ятому пункті йдеться про те, що «Асоціація представляє колективну волю держав Південно-Східної Азії пов'язати себе разом у дружбі та співробітництві та убезпечити своє населення через спільні зусилля та жертви...» [25]. Тобто, тут простежуються елементи кооперативної безпеки через бачення свого спільного майбутнього при співробітництві одне з одним, тому присутня складова можливих спільних довгострокових інтересів, щоб забезпечити безпеку своїх народів через кооперацію у рамках організації. Однак варто відмітити, що установчий документ – це декларація, у якій вказана не конкретна, а загальна рамка співпраці. Тож вибір найменування документа тут теж важливий, оскільки вказує на неготовність держав-засновниць АСЕАН брати на себе конкретні зобов'язання з просування регіональної кооперації.

Р. Еммерс вважає, що Бангкокська декларація 1967 року наголошує виключно на соціальній та економічній кооперації. Однак, як видно із результатів проведеного контент-аналізу (див. Додаток Г), документ зазначає і про безпекове співробітництво, яке більшою мірою стосується саме безпеки на базі співробітництва, тобто кооперативної безпеки, ніж безпекових питань загалом. При тому, у Бангкокській декларації відсутні слова, що прямо б вказували на політичне співробітництво, що дає підстави стверджувати, що держави-засновниці АСЕАН не були готові розпочинати розгляд чутливих політичних питань на зразок проблем оспорюваних раніше територій Сабах, Борнео, тощо одразу після заснування Асоціації. Також згаданий вище дослідник констатує, що утворений Декларацією

вищий орган Асоціації – Зустріч міністрів закордонних справ АСЕАН став основним інструментом діалогу з безпекових питань, що спільно обговорювалися державами засновницями [13, с.14], тому Бангкокська декларація, попри свою декларативну природу, створила початковий майданчик для просування кооперативної безпеки в межах ПСА.

Проте станом на 1967 р. дотримання політики антикомунізму 5-ма державами-членами АСЕАН та партнерство із країнами Заходу, зокрема із США, призвели, як зазначалося вище, до неможливості приєднання до Асоціації Лаосу, Бірми (М'янми з 1989 р.) та Камбоджі, які, у свою чергу, дотримувалися політики нейтралітету. Щодо В'єтнаму, то на той час він розглядав АСЕАН як ворожу до себе структуру, адже деякі країни АСЕАН, зокрема Таїланд і Філіппіни надавали США підтримку у веденні війни проти В'єтнаму: на їх території були військові бази США, а, крім цього, вони направляли свої військові підрозділи на допомогу американським військам у Південний В'єтнам. У свою чергу на території Сінгапуру проводився ремонт військової техніки США [22].

Для більш детального розгляду поступу АСЕАН слід звернутися до періодизації її діяльності, щоб мати змогу ґрунтовніше дослідити історичний етап її функціонування у прив'язці до кооперативної безпеки. На основі цього пропонуються дві періодизації – роль АСЕАН у безпековому середовищі ПСА як частини АТР, запропонованої А. Бав'єрою [26] (див. Додаток Г), та функціонування Асоціації, представленої І.М. Крупеню із деякими змінами, що краще відображують логіку діяльності Асоціації. Так, наведена вітчизняна науковиця виділяє 4 етапи діяльності АСЕАН – формування (1967-1977рр); конфлікт щодо території Індокитаю під впливом В'єтнаму (1978-1989 роки) – тут запропонований період розширений на два роки – до 1989 р., що краще відображає становище регіональної безпеки ПСА з урахуванням всього строку агресії В'єтнаму проти Камбоджі; мирне розширення і період кризи (1990-1997 роки); новий регіоналізм та інституційна розбудова (1998-позитивні) [27, с.76]. Особлива увага буде приділена першому етапу, адже він важливий з огляду на проведення контент-аналізу

основних документів АСЕАН, що тоді приймалися. Наступні два періоди будуть розглядатися виключно з позиції подій у прив'язці до кооперативної безпеки задля фокусування на онтологічній стороні досліджуваної концепції. Чинний четвертий період розглядатиметься у наступному підрозділі при розгляді та аналізі Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН (тут і далі – ПБСА). Щодо періодизації А. Бав'єри, то вона буде корисною для розгляду безпекового середовища, у якому знаходилася АСЕАН, а такої інструментів, що використовувалися Асоціацією для просування своєї внутрішньої безпеки та безпеки в межах АТР.

При аналізі першого періоду, виділеного Іриною Крупенею, слід наголосити на таких подіях і документах – Коррехідорській справі (англ. Corregidor Affair) 1968 року [13, 28], Декларації про зону миру, свободи та нейтралітету від 27 листопада 1971 року [29], Декларації згоди АСЕАН [30] та Договорі про дружбу і співробітництво [31] – обидва документи від 24 лютого 1976 року.

Стосовно Коррехідорської справи, то вона стосується оспорюваного між Малайзією та Філіппінами регіону Сабах. Так, у березні 1968 року Малайзія виявила, що Філіппіни тренують бійців на острові Коррехідор для вторгнення в згаданий вище регіон [28, с.10]. Як наслідок, малайзійсько-філіппінські відносини погіршилися, однак кейс Коррехідору важливий з двох причин. По-перше, він свідчить, що створення АСЕАН та установчої рамки співробітництва – Бангкокської декларації 1967 року, лише створило можливість для налагодження відносин країн-засновниць, тому Коррехідорська справа – це підтвердження зародкового етапу режиму кооперативної безпеки Асоціації, оскільки Декларація 1967 року стала тільки першим кроком до вироблення режиму кооперативної безпеки. Крім цього, кейс Коррехідору – це свідчення того, що декларативного документа не достатньо для вироблення та активного застосування спільно узгоджених норм, а також підтвердження теоретичного здобутку Г. Хардінга щодо рівня недовіри і кооперативної безпеки – по суті, недовіра з боку Філіппін і підготовка до вторгнення в Сабах могла дискредитувати норми Бангкокської декларації і підірвати режим кооперативної безпеки, що тільки зароджувався.

Однак друга причина важливості Коррехідорської справи допомогла налагодити відносини. Так, по-друге, даний кейс став, на думку Р. Еммерса, єдиним прикладом спроби превентивної дипломатії у межах Асоціації. Вона стосувалася того, що президент Індонезії Сухарто (1966-1998 рр.) втрутився у переговори між Малайзією та Філіппінами на другій щорічній зустрічі міністрів закордонних справ АСЕАН у серпні 1968 року, запропонувавши провести приватну зустріч, що посприяло зменшенню напруги між згаданими вище державами [13, с.16]. Цей випадок свідчить про доцільність тези Ральфа Еммерса про те, що кооперативна безпека в межах АТР регулює клімат міжнародних відносин, однак не вирішує конфлікти [13], оскільки, на прикладі Коррехідорської справи, Філіппіни у вересні 1968 року без погодження з країнами-засновницями АСЕАН чи напряму з Малайзією включили регіон Сабах до складу своєї території. Крім цього, це свідчить про неспроможність на початковому етапі функціонування АСЕАН вирішувати конфлікти держав-членів.

Наступною важливою подією діяльності Асоціації є прийняття Декларації про зону миру, свободи та нейтралітету (далі – ДЗМСН) від 27 листопада 1971 року [29]. Контент-аналіз даного документа (див. Додаток Д) показав, що в ньому більше йдеться про безпекові питання, ніж, наприклад, про економічні. Крім цього, переважання категорії «безпека» над «кооперативна безпека» пояснюється, з одного боку, посиленням на Бангкокську декларацію, тобто відсутністю напряму вказаних принципів, характерних для кооперативної безпеки, які містилися у Декларації 1967 року. З іншого боку, це можна інтерпретувати вужчими рамками ДЗМСН порівняно із Бангкокською декларацією. У першому, по суті, йдеться про автономізацію регіону через проголошення його нейтральності, а в іншому – наявні здебільшого тільки принципи, які встановлюють рамку кооперації між державами-засновницями АСЕАН.

Власне, у ДЗМСН потрібно звернути увагу на три факти. По-перше, документ констатує подальше закріплення основоположного принципу Асоціації щодо невтручання у внутрішні справи, підкріплене бажанням уникнути втручання ззовні.

Так, одне із положень преамбули в ДЗМСН – «визнаючи право кожної держави, малої чи великої, провадити своє національне існування вільно від зовнішнього втручання, адже це втручання негативно вплине на її свободу, незалежність і цілісність» [29]. Подібне невтручання слід сприймати через призму того, що держави-засновниці АСЕАН прагнули досягнути миру і стабільності в межах Асоціації виключно внутрішньорегіональними силами без покладання на позарегіональні держави, особливо на США, щоб не стати інструментом і об'єктом політики когось іншого. Крім цього, за твердженням Р. Еммерса, укладання ДЗМСН стало результатом компромісу між Індонезією, з одного боку, яка бачила ПСА як повністю вільний від зовнішнього втручання регіон через його неприєднання до біполярного протистояння США та СРСР, та іншими країнами засновницями, з іншого боку, зокрема Малайзією, котра висунула ініціативу нейтралізувати ПСА через безпекові гарантії великих держав, у першу чергу США, СРСР та Китаю. Тож ДЗМСН закріпив таке положення справ, коли у країнах-засновницях, наприклад, у Малайзії, існували ще військові бази позарегіональних держав, тієї ж США, однак проголошувався принцип нейтралітету приєднатися, по суті, до протистояння комунізму та ліберальної демократії, що доводить бажання країн ПСА, які входили до АСЕАН, слідувати політиці неприєднання, що підтверджується посиланням у ДЗМСН на Бандунгську декларацію 1955 року.

По-друге, ДЗМСН, як і Бангкокська декларація, містить принцип інклюзивності, властивий кооперативній безпеці в АТР. Це можна побачити у положенні преамбули «вважаючи, що при потребі вирішення чинних викликів... потрібно кооперувати з усіма мирними та свободолюбивими державами, як у межах, так і поза межами регіону [ПСА], у просуванні глобального миру, стабільності та гармонії» [29]. Даний пункт також можна інтерпретувати, як розуміння неподільності регіональної та світової безпеки і того, що безпека АТР залежить, зокрема, і від безпеки в ПСА.

По-третє, ДЗМСН містить схвалення країнами-засновницями АСЕАН утворення зон, вільних від ядерної зброї, «з метою просування глобального миру

та безпеки шляхом зменшення кількості осередків міжнародних конфліктів і напруження» [29]. Таким чином, у ДЗМСН закладається зацікавлення у створенні вільної від ядерної зброї зони, що визначається як один із можливих режимів кооперативної безпеки, адже передбачає відмову від певного виду озброєння, що потенційно зменшує його кількість в цілому. Тож ДЗМСН можна вважати першим кроком і основою для ухвалення у 1995 році Договору про вільну від ядерної зброї зону у Південно-Східній Азії (далі – ДВЯЗЗПСА), про який йтиметься нижче.

Подальшою важливою подією у діяльності АСЕАН став перший саміт глав держав та урядів у лютому 1976 році. Його скликанню передувало те, що протягом 1970-их рр. змінилося безпекове середовище у ПСА – США вийшли із війни у В'єтнамі у 1973 році, сам В'єтнам став повністю комуністичним у 1975 році, а наприкінці того ж року у Лаосі також утвердився комуністичний режим [13]. Таким чином, перед загрозою поширення комунізму країни-засновниці Асоціації вирішили поглибити інституційне співробітництво шляхом уведення самітів глав держав та урядів, а також через прийняття двох важливих документів – Балійської декларації згоди І (далі – БДЗ І) та Договору про дружбу і співробітництво у Південно-Східній Азії (далі – ДДСПСА). Тож певною мірою спільне сприйняття комунізму як загрози для безпеки всередині країн-засновниць АСЕАН стало стимулом до продовження і розширення співпраці, тобто усе чіткіше прослідковувалося спільне бачення проблем, що сприяло поступовому утвердженню спільноти безпеки АСЕАН.

При аналізі двох зазначених вище документів знову застосовується контент-аналіз для виокремлення елементів кооперативної безпеки. Так, у БДЗ І від 24 лютого 1976 року [30] (див. Додаток Е) зафіксовано 37 таких елементів, що відсилають кількісно (через слово «кооперація» і словосполучень із цим словом) і якісно (через словосполучення чи пункти, які відсилають на певний принцип, наприклад, на інклюзивність співробітництва) на концепцію кооперативної безпеки. Однак слід зазначити, що у БДЗ І кількісно переважає категорія «Економіки», що свідчить про значне зацікавлення в економічному співробітництві

і розвитку економіки та торгівлі держав-засновниць АСЕАН загалом. При тому у БДЗ I варто виокремити декілька важливих моментів. По-перше, хоча документ за найменуванням – декларація, однак він містить конкретніші положення про інтенсифікацію кооперації, ніж Бангкокська декларація чи ДЗМСН. Крім цього, у БДЗ I йдеться про широкий спектр поступу співробітництва – від економіки до культури та інформаційної сфери. Таким чином, виразно представлено принцип комплексності співробітництва, що властивий кооперативній безпеці. По-друге, вперше окремою частиною визначено політичне співробітництво, чого не прослідковувалося ні в Бангкокській декларації, ні в ДЗМСН від 1971 року. Також, за твердженням Ральфа Еммерса, БДЗ I наділило АСЕАН політичною ідентичністю [13, с.18] не тільки через закріплення положень про покращення інституційної складової, наприклад через створення Секретаріату АСЕАН для посилення політичного співробітництва чи сприяння гармонізації поглядів і координації позицій щодо певних питань [30], а й через закріплення самого словосполучення «регіональна ідентичність», яке згадується двічі у документі. Це свідчить про поступ до спільноти безпеки через формування спільної ідентичності, заходами вироблення якої, згідно БДЗ I, є культурна та інформаційна сфера для вибудовування «відчуття регіональної ідентичності» [30] та створення «сильної спільноти АСЕАН, яку будуть поважати усі держави на основі взаємовигідних відносин» [30].

По-третє, у плані виключно безпекової складової у документі було представлено принцип національної і регіональної стійкості, який означав викорінення загроз, породжених підривом відповідно національної та регіональної стабільності. Даний принцип був спрямований всередину Асоціації, тобто її внутрішнього посилення, і включав підхід про неподільність безпеки – що національна безпека залежить від регіональної і навпаки. Це також стосується і неподільності регіональної та міжнародної безпеки, про що прямо вказано в першому пункті документа.

По-четверте, Р. Еммерс констатує, що БДЗ І виключав військове співробітництво [13, с.18]. Дійсно, у Декларації згоди немає згадки про такий вид кооперації, однак згадано про співробітництво у сферах м'якої безпеки, як спільні дії стосовно пом'якшення наслідків стихійних лих чи запобігання та викорінення нелегального обігу наркотиків [30]. Це можна інтерпретувати через принцип невтручання у внутрішні справи, оскільки співробітництво у галузі жорсткої військової безпеки могло призвести до вироблення колективної безпеки, за якої внутрішня загроза всередині однієї з держав-засновниць могла б вважатися прямою загрозою й інших членів, що створювало додаткові стимули для втручання у внутрішні справи такої держави-засновниці. Крім цього, просування жорсткої безпеки конфліктувало б бажанням створити у ПСА зону миру, свободи та нейтралітету, як це було погоджено у ДЗМСН від 1971 року. М'яка ж безпека уможлиблювала безпекове співробітництво і визначала довгострокові спільні проблеми, які слід побороти, тобто сприяла виробленню спільноти безпеки АСЕАН.

Інший документ, укладений на саміті АСЕАН на Балі – це Договір про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії (ДДСПСА) [18]. Його головна важливість у тому, що він став спершу кодексом поведінки для держав-засновниць Асоціації щодо ведення їх відносин між собою та в регіоні ПСА, а згодом і для позарегіональних акторів, що відбулося після внесення відповідних змін до договору у 1987 році. Так, за словами колишнього генерального секретаря АСЕАН Родольфо Северіно (1998-2002), першою державою, яка приєдналася до ДДСПСА з-поза ПСА стала Папуа Нова Гвінея у 1989 році. Декілька наступних приєднань включали: Китай та Індію у 2003 році, Японію у липні 2004, Південну Корею у листопаді того ж року, Австралію у грудні 2005, Францію у 2007 [31, с. 95], США та ЄС у 2009 році [32], тощо.

Згідно проведеного контент-аналізу (див. Додаток Є), ДДСПСА в основному стосується безпеки та елементів кооперативної безпеки. Так, виділено 22 кількісні та 27 аналітичних складових відповідно, що свідчить про безпекову спрямованість

даного Договору. Крім цього, при його аналізі варто виділити наступне. По-перше, найменування документа – договір, тобто він обов’язковий до виконання сторонами, які його підписали. Таким чином, ДДСПСА у статті 2 закріпив принципи, на яких повинні базуватися відносинами між його підписантами. Вони в основному дублюють універсальні принципи ООН, наприклад, невтручання у внутрішні справи, мирне розв’язання конфліктів, відмова від погрози силою [18] тощо. Іншими принципами, закріпленими в ДДСПСА є ефективне співробітництво та свобода від зовнішнього втручання [18], що, як було проаналізовано вище, складає основоположний принцип ведення відносин на базі співробітництва в АСЕАН. По-друге, Договір, як і БДЗ I містить поняття стійкості, яке також наводиться з позиції її взаємопов’язаності на національному та регіональному рівні. По-третє, ДДСПСА у статтях 14-15 містить інструмент для вирішення конфліктів «через регіональні процеси» – Вищу Раду (далі – ВР), яка може рекомендувати посередництво (англ. good office), медіацію, судовий розгляд чи примирення [20]. Однак цей інституційний механізм досі не був використаний [33, с.92].

Загалом, варто констатувати, що перший період функціонування АСЕАН, етап формування (1967-1977 рр.), характеризується двома особливостями. По-перше, йому притаманне покращення клімату між державами засновницями. Це стосується, наприклад, покращення філіппінсько-малайзійських відносин у 1969 році після Коррехідорської справи 1968 року чи потепління між Сінгапуром та Індонезією після 1973 року та Сінгапуром і Малайзією після 1972 року [28]. Нормалізація відносин відбулася після офіційних візитів лідерів держав одна до одної, що підтверджує тезу про те, що під час першого етапу діяльності АСЕАН кооперативна безпека стосувалася покращення клімату у відносинах між державами-засновницями. Таким чином, провідну роль у зародженні кооперативної безпеки належать національним елітам держав ПСА, які входили тоді до Асоціації. По-друге, виробленню саме режиму кооперативної безпеки варто завдячувати нормативній базі АСЕАН, яка стосується її провідних документів –

Бангкокській декларації 1967 року, ДЗМСН від 1971 року, Декларації згоди та ДДСПСА. Підсумовуючи вищевикладене, створення АСЕАН, на думку Р. Еммерса, стало спробою налагодити клімат регіональних відносин шляхом уникнення конфліктів, а не превентивної дипломатії чи вирішення конфліктів [13, с.17]. При тому важливу роль у поступі АСЕАН став Балійський саміт 1976 року, головним результатом якого було те, що Асоціація буде вирішувати безпекові питання політичними й економічними засобами на мирних і неконфронтаційних засадах, а не за допомогою військових методів [13, с.20], як інтервенція. Тож відсутність механізмів накладання санкцій чи інструментів для врегулювання конфліктів за допомогою АСЕАН обґрунтовується основоположною нормативною базою АСЕАН, викладеною вище і погодженою на зустрічах міністрів закордонних справ та глав держав і урядів країн-засновниць Асоціації.

Щодо другого етапу функціонування Асоціації – конфлікту стосовно територій Індокитаю під впливом В'єтнаму (1978-1989 рр.), то тут основну увагу слід звернути на окупацію вищезазначеною державою Камбоджі у грудні 1978 року і на дії АСЕАН у цьому відношенні.

На думку Р. Еммерса, тематика Третього індокитайського конфлікту, що буде тут означати зазначені вище агресивні дії В'єтнаму проти Камбоджі, домінувала 12 років (1978-1990 рр.) у діяльності АСЕАН [13, с.21]. Оскільки даний період майже повністю співпадає із визначеною періодизацією І. Крупені, то розгляд кооперативної безпеки тут стосуватиметься спільного дипломатичного фронту держав-засновниць АСЕАН, а згодом і Брунею, який приєднався до Асоціації у 1984 році, щодо засудження агресії з боку В'єтнаму.

Основним здобутком періоду, що розглядається, є вироблення АСЕАН колективної дипломатії [13]. Так, у вересні 1979 року Асоціація стала спонсором резолюції Генеральної Асамблеї ООН, що підтверджувала легітимність скинутого червоними кхмерами уряду Демократичної Кампучії, а також резолюції від листопада того ж року стосовно вимоги припинення вогню у Камбоджі, виведення іноземних військ, у першу чергу в'єтнамських, та наголошення про право

камбоджійців на самовизначення. Після цього, АСЕАН кожного року на Генеральній Асамблеї ООН лобіювала за засудження окупації Камбоджі В'єтнамом. Крім цього, у 1982 році Асоціація допомогла створити коаліційний уряд Демократичної Кампучії для збереження місця опозиції в ООН та продовження політики засудження в'єтнамської агресії. Таким чином, АСЕАН запобігла міжнародному визнанню лялькового режиму В'єтнаму в Пномпені [13, с.21].

Загалом, можна констатувати, що подібні дії АСЕАН сприяли її політичному і дипломатичному поступу. За твердженням Р. Еммерса, це допомогло трансформувати АСЕАН у впізнавану та шановану міжнародну дипломатичну спільноту [13, с.29], що знову-таки свідчить про просування у бік формування безпекової спільноти та сприяння спільного бачення регіональних загроз.

Крім цього, політичне та дипломатичне засудження агресії В'єтнаму стало прикладом кооперації стосовно зовнішньої військової загрози, чого раніше не спостерігалось при кооперативній безпеці Асоціації. Тож можна констатувати, що спільна загроза поза межами АСЕАН стала рушієм для початку розширення кооперативної безпеки не тільки на держави-члени і в перспективі на інші країни ПСА, а й на позарегіональних акторів, що можна підтвердити внесенням змін до ДДСПСА у 1987 році, згаданих вище. Це також відноситься і до Договору про вільну від ядерної зброю зону в ПСА від 1995 року, аналіз якої наведено нижче.

Однак кооперативні дії АСЕАН щодо агресії В'єтнаму у ПСА були виключно політико-дипломатичними. Це, на думку, Р. Еммерса, свідчить, що кооперативній безпеці Асоціація не був властивий військовий вимір. Крім цього, АСЕАН мала опосередковане значення у вирішенні камбоджійського питання, що знову-таки підтверджує незначний вплив кооперативної безпеки при вирішенні військових та/або зовнішніх загроз [13, с.22].

Щодо третього періоду функціонування АСЕАН – мирного розширення та кризи, який тривав протягом 1990-1999 рр., то він важливий з огляду на кооперативну безпеку з трьох головних причин. По-перше, за цей етап вдалося

досягнути принципу інклюзивності та усеохоплюваності у плані розширення АСЕАН на майже всю ПСА, окрім Східного Тимора, який здобув незалежність у 2002 році, – у 1995 році приєднався В'єтнам, у 1997 році Лаос і М'янма, а в 1999 р. – Камбоджа, що перетворило АСЕАН на режим кооперативної безпеки на майже всій території ПСА. Це також є свідченням універсальності норм АСЕАН для гетерогенних режимів – як автократичних на зразок М'янми, Лаосу, Брунею, В'єтнаму і Камбоджі, анократичних – Сінгапуру, Малайзії, так і демократичних – Філіппін, Таїланду, чи транзитних як Індонезія станом на 1999 рік (див. Додаток Ж) [34; 35].

По-друге, за цей період було прийнято Договір про вільну від ядерної зброї зону в Південно-Східній Азії (далі – ДВЯЗЗПСА) від 15 грудня 1995 року [20]. Даний документ встановлює ще один режим кооперативної безпеки в ПСА на додачу до ДДСПСА, а також доповнює режим, встановлений ДЗМСН, про що напряду йдеться у п'ятому положенні преамбули – «утворення вільної від ядерної зброї зони у Південно-Східній Азії, як важливого компонента ДЗМСН» [20]. Тобто, з одного боку, ДВЯЗЗПСА є окремим режимом кооперативної безпеки, оскільки встановлює співробітництво усіх держав ПСА в новій для них сфері – непоширення ядерної зброї, заборони її використання у межах всього регіону, що включає як територію усіх країн Асоціації, так і їхні відповідні континентальні шельфи та виключні економічні зони; створення окремих інституцій для дотримання Договору, зокрема Комісії ДВЯЗЗПСА та Виконавчого Комітету, при тому слід відмітити, що рішення Комісії можуть прийматися шляхом кваліфікованої більшості, якщо не вдасться досягнути консенсусу [20]. З іншого боку, ДВЯЗЗПСА, за самим визначенням у Договорі, є складовою частиною зони миру, свободи та нейтралітету у ПСА, тому відбувається нашарування режимів кооперативної безпеки, які доповнюють одне одного, а це, як було визначено у підрозділі 1, не суперечить самій суті кооперативної безпеки, яка може мати різні форми, у тому числі й формат договорів про обмеження озброєнь. Крім цього, існування режиму чи режимів кооперативної безпеки не суперечить іншим можливим безпековим

режимам, тому прийняття ДВЯЗЗПСА варто сприймати як ще один щабель до підтримання міжнародного миру, у тому числі й в АТР.

Також слід відмітити, що разом із прийняттям ДВЯЗЗПСА було ухвалено протокол до нього [36], який могли підписувати позарегіональні держави, щоб сприяти більшій безпеці ПСА шляхом погодження не використовувати погрозу ядерною зброєю чи її використання проти країн ПСА у межах ВЯЗЗ. У протоколі, а саме у статті 3, зазначено, що він відкритий для підписання п'ятьма офіційно визнаними ядерними державами – США, КНР, Великобританією, РФ та Францією. Це свідчить, що бажання АСЕАН не тільки створити і підтримувати режим кооперативної безпеки в межах регіону та між своїми державами-членами, а поширити його на позарегіональний рівень, щоби гарантувати більшу безпеку ПСА, а отже й АТР. Однак протокол так і не був підписаний жодною із вищенаведених ядерних країн [37], у першу чергу через небажання зазначених держав надавати негативні безпекові гарантії – незастосування ядерної зброї чи погрози нею [37] проти неядерних країн, у даному випадку проти членів АСЕАН, територіальне поширення ДВЯЗЗПСА на континентальні шельфи та виключні економічні зони країн-учасниць АСЕАН [38]. Останнє відноситься до претензій КНР на акваторію Південно-Китайського моря, через що вона відмовляється стати стороною Протоколу до ДВЯЗЗПСА [39].

По-третє, важливе значення для кооперативної безпеки відіграли наслідки Азійської фінансової кризи 1997-1998 років, що почалася після обвалу таїландського бату у липні 1997 року, згодом поширившись на інші країни Південно-Східної та Східної Азії [40]. Відповіддю на дану кризу були зміцнення та розбудова інституційної спроможності АСЕАН. Так, була започаткована 4 жовтня 1998 р. ініціатива «Наглядний процес АСЕАН», мета якої була попередити майбутні кризи через механізм вільного обміну думок і даних між міністерствами фінансів країн-членів АСЕАН. Крім цього, був підписаний і документ «Бачення АСЕАН-2020» [41] від 15 грудня 1997 року, який, по суті, констатував вироблення безпекової спільноти у межах Асоціації – у «Баченні» чітко вказано, що «АСЕАН

створила спільноту держав Південно-Східної Азії, які є в мирі між собою та зі світом», що підкріплюється довгостроковим бажанням перетворити Асоціацію на концерт південно-східноазійських держав. Варто наголосити на можливому розрізненні понять «спільнота» та «концерт» - перше свідчить про спільне бачення майбутнього через мирне співробітництво на базі колективних довготривалих інтересів, а друге – сприяння більшій гомогенності, сполученості, між державами ПСА. Також у «Баченні АСЕАН 2020» сформована ціль Асоціації стати «ефективним центром впливу для миру, справедливості та спокою у Азійсько-Тихоокеанському регіоні й у світі» [41]. Це свідчить про певне переосмислення своєї безпекової ролі із суто внутрішньорегіональної чи всерегіональної у межах ПСА до її розширення в ширших рамках АТР.

Крім цього, у ту ж дату було ухвалено Ханойський план дій на 1999-2004 роки [42] щодо імплементації «Бачення АСЕАН 2020». Хоча у даному документі комплексно представлено сфери посилення співробітництва – від економічної до культурної та безпекової, однак в основному йдеться про заходи економічного та фінансового відновлення після найгострішої фази Азійської фінансової кризи у 1997 році. Проте Ханойський план дій представляє собою продовження тих трендів у кооперативній безпеці АСЕАН, які було зазначено вище, особливо після прийняття ДВЯЗЗПСА: для підтримки і забезпечення безпеки всередині Асоціації будуть просуватися вже наявні режими кооперативної безпеки, як ДДСПСА та згаданий ДВЯЗПСА при одночасному зміцненні національної та регіональної стійкості. Крім того, велику увагу зосереджено на розширенні кооперативної безпеки АСЕАН шляхом участі у ній позарегіональних держав у форматі діалогового партнерства, яке розпочалося у 1974 році і наразі охоплює 10 діалогових партнерів [43], шляхом їхнього приєднання до ДДСПСА, а також через механізм Регіонального форуму АСЕАН (РФА), утвореного у 1993 році, де Асоціація, згідно Ханойського плану дій, повинна зберігати роль «рушійної сили» [42]. Таким чином, як «Бачення АСЕАН 2020», так і Ханойський план дій свідчать про екстраполяцію режиму кооперативної безпеки Асоціації назовні, тобто поза

межі ПСА. У свою чергу це є доказом сформованості АСЕАН як безпекової спільноти, що прослідковується у «Баченні АСЕАН 2020» [41], а також усвідомлення своєї безпекової ролі як такої, яка вже не обмежується виключно ПСА, а простягається і на АТР, у першу чергу через ДДСПСА як основоположного кодексу поведінки для держав-членів АСЕАН та її діалогових партнерів і через РФА, про який йтиметься у Розділі 2.

Тож у даному підрозділ розглянуто основоположні документи АСЕАН, які створюють норми для функціонування її кооперативної безпеки. Виявлено, що функціонування Асоціація протягом 1967-1977 років в основному стосувалося вироблення режиму кооперативної безпеки, спрямованого всередину АСЕАН. Натомість, перші спроби зовнішнього прояву такого режиму відносяться до політико-дипломатичного заперечення на міжнародному рівні агресії В'єтнаму проти Камбоджі. При тому нормативно і практично екстраполяція режиму кооперативної безпеки АСЕАН почалася із другої половини 80-их рр. ХХ століття із внесенням змін до ДДСПСА у 1987 році і в подальшому прийняттям ДВЯЗЗПСА із відповідним протоколом до нього у 1995 році. Крім цього, чільне місце для підтримки і поступу кооперативної безпеки АСЕАН має ДДСПСА. Як стверджує Сусумі Ямакаге, ДДСПСА допоміг у налагодженні зв'язків Асоціації із іншими державами, оскільки приєднання до даного договору стало вимогою до країн, які хочуть стати діалоговим партнером АСЕАН. У кінцевому рахунку, ДДСПСА став центральним елементом багатосторонніх механізмів АСЕАН, а саме: РФА, СКСА, ЗМОА+ [26, с.8], які буде розглянуто у Розділі 2.

1.3. Політико-Безпекова Спільнота АСЕАН

Оскільки Політико-Безпекова Спільнота АСЕАН (тут і далі – ПБСА) – це головна парасолькова структура координації безпекової політики Асоціації, то подальший огляд кооперативної безпеки АСЕАН з прив'язкою до четвертого етапу її функціонування – нового регіоналізму та інституційної розбудови (1998-познині), буде проводитися на базі поступу до започаткування ПБСА, огляду та аналізу основних документів, що стосуються даної Спільноти, а саме: Балійської

Декларації згоди II (тут і далі – БДЗ II) від 7 жовтня 2003 року [44], Хартії АСЕАН від 20 листопада 2007 року [45], Балійської декларації згоди III (тут і далі – БДЗ III) від 17 листопада 2011 року [46], а також “Концепції розбудови Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН протягом 2009-2015” (тут і далі – КРПБСА I) від червня 2009 року [47] і «Концепції розбудови Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН протягом 2016-2025» (тут і далі – КРПБСА II) від березня 2016 року [48].

При аналізі БДЗ II у розрізі ПБСА слід наголосити на декількох важливих моментах. По-перше, варто врахувати умови безпекового середовища, що змінювалося, після подій кінця 1990-их – початку 2000-их років. Це, за твердженням Айлін Бав’єри [26] та японського дослідника Шоджі Томотаки [49], наслідки розширення АСЕАН, коли важче стало досягнути консенсусу при зростанні політичних розбіжностей між гетерогенними державами-членами АСЕАН; негативні наслідки Азійської фінансової кризи, які суттєво позначилися не тільки на стані економік країн Асоціації, а й на їхніх військових бюджетах; актуалізація нетрадиційних загроз, особливо після теракту 9 вересня 2001 року у США [49, с.23]. Таким чином, зміни безпекового середовища спонукали до розвитку Асоціації, що відображено нижче.

По-друге, у БДЗ II безпекова складова визначається як першочергова для поступу економічної та соціально-культурної спільнот АСЕАН, що відображається у певній ролі кожної зі складових Спільноти АСЕАН. Так, безпекова спільнота має бути відповідальна за забезпечення безпеки та стабільності в ПСА заради розвитку економічної та соціокультурної спільнот. У той же час, економічна спільнота має відігравати роль драйвера регіональної інтеграції, а соціокультурна – розбудови і зміцнення відчуття спільноти між державами-членами Асоціації. Тож, із логіки побудови самого документа, де безпекова спільнота висвітлена першою і представлена більше і детальніше, ніж інші дві, впливає теза про первинну роль безпеки в інституційній розбудові АСЕАН через створення Спільноти на базі трьох складових: безпекової (у кінцевому рахунку – політико-безпекової), економічної та соціокультурної. Крім цього, безпекова спільнота ґрунтується на концепції

усебічної безпеки (англ. comprehensive security), яка, згідно з БДЗ II, складається із політичної, економічної, соціальної і культурної складових [44]. Це саме підтверджується колишнім генеральним секретарем АСЕАН Родольфо Северіно, який у 2004 році стверджував, що в Асоціації домінує концепція всебічної безпеки [26, с.3]. Однак варто відмітити, що комплексність або всебічність є однією зі складових кооперативної безпеки, тому можна інтерпретувати концепцію всебічної безпеки як елемент кооперативної.

По-третє, БДЗ II, по суті, констатувала закріплення відсутності військової та оборонної складової при розбудові Спільноти АСЕАН. Так, документ наголошує на розбудові безпекової спільноти Асоціації, а не «оборонного пакту, військового союзу чи спільної зовнішньої політики» [44]. Це є свідченням незацікавленості АСЕАН у виробленні колективної безпеки та оборони чи слідування прикладу НАТО або ЄС. Тож, згідно напрацювань Роберта Коєна, АСЕАН не могла б вважатися системою кооперативною безпеки, оскільки у неї відсутні складові колективної безпеки та оборони, однак сама суть Асоціація – це кооперація, у якій безпека, відповідно до БДЗ II, відіграє провідну роль. Тож варто констатувати, що кооперативна безпека в ПСА і ширше в АТР має свої особливості, що не співпадають з теоретичними здобутками Р. Коєна.

По-четверте, як можна побачити із вищенаведеного, спершу ПБСА найменувалася виключно «безпековою спільнотою» без згадування в назві політичної складової, що не відповідає логіці БДЗ II. Так, як уже зазначалося, концепція всебічної безпеки у безпековій спільноті, згідно БДЗ II, включала політичний елемент, що свідчить про більшу доречність назви «Політико-Безпекова Спільнота», ніж просто «Безпекова». Крім цього, додатковим підтвердженням цього є три положення документа – кооперативна безпека Безпекової Спільноти визначається через чинні політичні інструменти АСЕАН, а саме: ДЗМСН, ДДСПСА та ДВЯЗЗПСА, які «будуть продовжувати відігравати ключову роль у сфері заходів зі зміцнення довіри, превентивної дипломатії та підходів до врегулювання конфліктів»; теза про те, що «стійкий економічний

розвиток потребує безпечного політичного середовища»; мета безпекової спільноти – «підвищити рівень політичного і безпекового співробітництва» АСЕАН [44]. Крім цього, у Сінгапурській декларації від 20 січня 1992 року йшлося про «просування АСЕАН до вищого рівня політичного й економічного співробітництва для забезпечення регіонального миру та процвітання» при спільному визначенні заходів у сфері політичної та безпекової кооперації, наприклад, через заклик приєднання до ДДСПСА усіх держав ПСА чи визначення високого пріоритету щодо вибудовування у АТР кооперативних зв'язків [50]. Це також стосується бажання інтенсифікувати кооперативні відносини з діалоговими партнерами Асоціації, що станом на 1992 рік включали Австралію, Канаду, Європейську Спільноту, Японію, Республіку Корея, Нову Зеландію та США [50]. Тож кінцевий варіант найменування – «Політико-Безпекова Спільнота АСЕАН» більше відповідає логіці як БДЗ II, положень Сінгапурської декларації 1992 року, так і кооперативної безпеки в цілому. Єдине пояснення стосовно вибору назви ПБС наведено науковицею А. Кусуманінгрум – на той час політична кооперація розглядалася як підготовчий крок у просуванні до безпекового співробітництва [51, с.97].

По-п'яте, у Безпековій Спільноті АСЕАН (далі – БСА) чітко прослідковувалася і зовнішня спрямованість безпекового виміру. Наприклад, наголошувалося, що «Безпекова Спільнота АСЕАН робитиме внесок у подальше просування миру і безпеки у ширшому Азійсько-Тихоокеанському регіоні» та тези про відкритість та зовнішньоорієнтованість БСА, у першу чергу через залучення «друзів АСЕАН та діалогових партнерів у сприяння миру і стабільності». При тому механізмами, якими повинна була б послуговуватися БСА мали стати: встановлення норм (англ. norms-setting), запобігання конфліктам, вирішення конфліктів та постконфліктне миробудівництво. Тобто, Безпекова Спільнота АСЕАН мала б включати всі ключові механізми кооперативної безпеки – від превенції до врегулювання і навіть миробудівництва, однак фактично АСЕАН застосовує виключно інструмент встановлення норм і превенції, при чому останній

механізм стосується відсутності збройних конфліктів між державами-членами Асоціації уже понад 50 років.

Наступною ключовою подією у поступі кооперативної безпеки АСЕАН та розбудові ПБСА стало підписання на 13 Саміті Асоціації у Сінгапурі (18-22 листопада 2007 р.) Хартії АСЕАН від 20 листопада 2007 року [45], що набула чинності у грудні 2008 р.[52]. При цьому, В'єтнянська програма заходів (2004-2010 роки) та План дій щодо розбудови Безпекової Спільноти АСЕАН не будуть розглядатися, оскільки містять здебільшого абстрактні заходи на шляху до створення БСА [49;51], а згодом ПБСА. Наприклад, у секції «постконфліктне миробудівництво» наголошено, що АСЕАН «створить відповідні механізми та мобілізацію ресурсів» для пост-конфліктного миробудівництва [53], однак відсутні будь-які конкретні ініціативи чи заходи, які б описували дане завдання.

При розгляді Хартії АСЕАН її головними здобутками стало наступне. По-перше, відбулася кодифікація норм Асоціації, вироблених протягом 40 років її функціонування (1967-2007 рр.), що посприяло виробленню більш чіткої інституційної структури АСЕАН, де провідна роль відводиться саміту АСЕАН, який почав збиратися двічі на рік [45]. Останнє свідчить про інтенсифікацію інституційної кооперації, яка є важливою для кооперативної безпеки з точки зору її функціонування в рамках організованої рамки співробітництва. Наприклад, інтервал між самітами АСЕАН суттєво скоротився на початку ХХІ століття, коли вони почали проводитися раз на рік – до цього проміжок між зустрічами глав держав та урядів виглядав так: між другим і третім самітом 10 років, між третім і четвертим 5 років, між наступними 3 роки до 2001 року [54]. Натомість, з 2009 року саміти завжди проводилися двічі на рік, що знову-таки є свідченням інституційної інтенсифікації співробітництва у межах АСЕАН.

Крім цього, підписання Хартії АСЕАН, на думку індонезійського дослідника Різала Сукми, було важливим з огляду консолідації попередніх норм, які здебільшого містилися у деклараціях, та її обов'язкового характеру, на відміну від, наприклад, БДЗ II, що послужило юридичним зобов'язанням АСЕАН посилювати

свою інституційну спроможність та рухатися в сторону Спільноти, у тому числі й БПСА [12, с.121].

По-друге, Хартія АСЕАН, як і БДЗ II, визначає безпекові цілі АСЕАН першорядними для Асоціації, серед яких [45] :

- підтримка і посилення миру, безпеки та стабільності, а також продовження посилення цінностей, орієнтованих на підтримку миру, в ПСА. При цьому, цінності тут варто сприймати як принципи і практики мирного функціонування на базі вироблених АСЕАН норм;

- посилення регіональної стійкості шляхом просування більшого політичного, безпекового, економічного та соціокультурного співробітництва. Тобто, у Хартії, як і в БДЗ II, прослідковується концепція всебічної безпеки, однак в Хартії вона визначається як «принцип» [45], що підтверджує наведену вище інтерпретацію всебічної безпеки як складової кооперативної;

- зберігати ПСА зоною, вільною від ядерної зброї та всієї іншої ЗМУ. Тут підтверджується актуальність режиму кооперативної безпеки на базі договору про обмеження озброєнь, що відповідає загальній концепції кооперативної безпеки, описаної у підрозділі 1.1. Розділу 1;

- забезпечення того, щоб народи і держави-члени АСЕАН жили загалом у мирі зі світом у справедливому, демократичному і гармонійному середовищі. Тут варто відмітити, що у Хартії АСЕАН простежуються бажання демократизації регіону, що у перспективі мало б зблизити застосування концепції кооперативної безпеки в АТР із її імплементацією на Заході.

Крім цього, у Хартії, у пункті 15 статті 1, йдеться про ціль «підтримувати центральність АСЕАН та її проактивну роль як головної рушійної сили у відносинах і співробітництві із зовнішніми партнерами в регіональній архітектурі, що є відкритою, прозорою та інклюзивною» [45]. Таким чином, прослідковуються ті принципи кооперативної безпеки, які були виділені Полом Евансом як основоположні для кооперативної безпеки в АТР – проактивність, транспарентність, інклюзивність. У той же час центральність АСЕАН як окремий

принцип відноситься до «рушійної сили» Асоціації у вироблених нею механізмах співробітництва, зокрема у АСЕАН+, АСЕАН+3, Саміті країн Східної Азії, Регіональному форумі АСЕАН та Зустрічі міністрів оборони АСЕАН+, які будуть детальніше розглядатися у Розділі 2. При цьому, сама центральність визначається у пункті 2 (і) статті 2 як така, що заснована на принципі всебічності, інклюзивності, проактивності, зовнішньоорієнтованості та недискримінаційності [45].

По-третє, у Хартії наведено наступне положення – «при веденні зовнішніх відносин АСЕАН, держави-члени, на основі єдності та солідарності, координуватимуть та намагатимуться виробити спільні позиції та просувати спільні дії» [45]. Варто відзначити, що тут, як і БДЗ II, не йдеться про спільну зовнішню політику, а скоріше про продовження практики колективної дипломатії. Прикладом останнього може слугувати погодження координування щодо КОВІД-19. Проте вищенаведене положення про координацію і вироблення спільних позицій стосується здебільшого питань всередині АСЕАН чи співробітництва з позарегіональними акторами у сфері м'якої, нетрадиційної безпеки, що можна відповідно прослідкувати при створенні регіональної інформаційної мережі у відповідь на коронавірус МЕРС у липні 2015 року [55] чи виробленні швидкої оцінки наслідків КОВІД-19 на умови життя в ПСА за співробітництва з Австралією у грудні 2020 року [56]. Однак згадані заходи координування чи вироблення спільних позицій не відносяться до конфліктних ситуацій, сторонами яких є не тільки держави ПСА. Так, АСЕАН не виробила спільної позиції і не координувала свої дії після рішення Постійної палати Третейського суду від 12 липня 2016 року на користь Філіппін у справі про історичні вимоги КНР на акваторію Південно-Китайського моря [57].

По-четверте, у Хартії відбулося переосмислення найменування ПБСА з безпекової на політико-безпекову, про що йшлося при розгляді БДЗ II. Однак слід зазначити, що Хартія АСЕАН у цьому відношенні є не послідовною: у преамбулі зазначається, що Спільнота АСЕАН складається, зокрема, з Безпекової Спільноти [45], а в статті 9 йдеться про те, що Ради Спільноти АСЕАН включатимуть Раду

Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН поруч з радами Економічної та Соціо-Культурної Спільнот [45].

По-п'яте, слід відмітити, що Хартія 2007 року, як і попередня нормативна база АСЕАН, не містить жодних санкцій чи обмежень при порушенні принципів, які містяться в ній. Наприклад, у документі немає статті про виключення держави-члена Асоціації за грубе порушення її норм чи накладання санкцій при системній несплаті внесків. Тож Хартія, по суті, підсумовує сорокалітній досвід функціонування АСЕАН, який не включав практики санкцій чи будь-який інших примусових обмежень. Таким чином, відсутність механізму санкцій у кооперативній безпеці Асоціації пояснюється як її нормативною базою, так і практикою діяльності з 1967 року.

Тож Хартія АСЕАН відіграла значне значення для інституціоналізації Асоціації та кодифікації принципів її співробітництва як всередині ПСА, так і з зовнішніми акторами. При цьому, у Хартії було чітко відображено принципи кооперативної безпеки, що свідчить про актуальність концепції щодо її застосування до функціонування Асоціації.

Остаточне закріплення найменування «Політико-Безпекова Спільнота» відбулося у 2009 році на 14 Саміті АСЕАН в Ча-Амі, Таїланд, (26 лютого-1 березня 2009 р.) шляхом прийняття «Концепції розбудови Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН протягом 2009-2015 рр.» (КРПБСА I) від 1 березня 2009 року [47]. Даний документ визначався як дорожня карта для створення ПБСА до 2015 року включно, що відповідало Себській Декларації АСЕАН від 13 січня 2007 р. про прискорення у створенні Спільноти АСЕАН з 2020 року до 2015 [58].

КРПБСА I – це рамковий документ, що консолідував політико-безпекове співробітництво АСЕАН протягом 1967-2009 рр.[48] та визначив основні цілі ПБСА та шляхи їх досягнення через виокремлення заходів, які потрібно втілити, щоб досягнути належного функціонування даної Спільноти Асоціації. Важливо відмітити, що він передбачав гнучкість в реалізації заходів і після 2015 року [47], тобто довготривалість процесу побудови ПБСА. Крім цього, у ньому

закріплювалися три ключові характеристики даної Спільноти, а саме: побудова ПБСА як спільноти, заснованої на спільних цінностях і нормах; цілісності, миру, стабільності та стійкості ПСА зі спільною відповідальністю заради всебічності безпеки; динамізм і зовнішньоорієнтованість ПСА у все більше інтегрованому та взаємозалежному світі [47]. При цьому наголос робився на центральності та проактивності АСЕАН у регіональній архітектурі, що, згідно бачення АСЕАН, має бути відкритою, прозорою та інклюзивною. Це знову-таки відповідає принцип кооперативної безпеки в АТР та свідчить про бажання АСЕАН відігравати провідну роль у формуванні регіональної безпекової архітектури, що еволюціонує.

Крім цього, слід звернутися до методів, які визначені як основні в КРПБСП І для втілення кінцевої мети – безпеки ПСА та кооперації в АТР для покращення регіональної безпеки загалом. Такими методами визначено – заходи зі зміцнення довіри та превентивна дипломатія як важливі елементи превенції конфліктів; постконфліктне миробудівництво. Також варто наголосити, що з КРПБСП І випливає, що АСЕАН екстраполює на АТР виключно заходи із зміцнення довіри, оскільки даний метод запобігання конфліктам застосовується Асоціацією із початку її функціонування, однак самі заходи превентивної дипломатії та постконфліктного миробудівництва, згідно логіки документа, лише будуть застосовуватися у відносинах із позарегіональними державами та в АТР зокрема, адже заходи, що стосуються згаданих методів, передбачають здебільшого активізацію на рівні неформальної та експертної дипломатії, що, як зазначалося у підрозділі 1 Розділу 1, не буде розглядатися у цьому дослідженні. Однак, згідно КРПБСА І, передбачається суттєва активізація оборонної кооперації всередині АСЕАН, що в перспективі може розширитися на співробітництво з позарегіональними акторами в АТР. Проте таке можливе розширення на початковому етапі також стосуватиметься виключно заходів із зміцнення довіри через проведення консультацій у форматі ЗМОА+, який у 2009 році ще не був створений, однак зазначався у КРПБСА І як одним із заходів, що повинен проводитися для створення ПБСА. Іншими інструментами кооперації у АТР

зокрема визначено АСЕАН+3, СкСА та РФА, при чому останній визначається як основний механізм кооперації, заходами посилення якого має бути перехід до превентивної дипломатії [47]. Таким чином, логіка КРПБСА І свідчить про домінування до 2010 року заходів зі зміцнення довіри і проведення діалогу та консультацій як основних методів режиму кооперативної безпеки АСЕАН в АТР.

Ще одним важливим документом для аналізу як ПБСА, так і кооперативної безпеки Асоціації є БДЗ ІІІ. При розгляді Балійської Декларації згоди ІІІ «Спільнота АСЕАН у глобальній спільноті націй» від 17 листопада 2011 року [46] варто констатувати розширення безпекового бачення Асоціації не тільки на регіональний рівень, а й на глобальний. Так, в одному з положень преамбули йдеться про «складний, багаторівневий та транснаціональний характер проблем і викликів, а також більших можливостей, що потребують спільних і скоординованих відповідей на національному, регіональному та глобальному рівні» [46]. Таким чином, АСЕАН констатує бажання розширити свою безпекову роль, яка включатиме і глобальний рівень, особливо у сфері транскордонних питань, які, згідно з БДЗ ІІІ, включають транскордонну злочинність, проблему зміни клімату, тощо. Крім цього, посилити роль АСЕАН на глобальному рівні повинна безпекова ініціатива «Глобальний рух поміркованих» як «частини позитивного внеску АСЕАН у глобальний мир та безпеку» [46]. Так, вона отримала реалізацію у на початку 2012 року у Куала-Лумпурі, де протягом 17-19 січня було проведено установчу конференцію «Глобального руху поміркованих» [59], основна мета якого боротьба з екстремізмом та налагодження міжцивілізаційного діалогу [60, с.1-2]. Важливо зазначити, що дана ініціатива, висунута у 2010 році малайзійським прем'єр-міністром Наджибом Тум Разаком (2009-2018 рр.), мала бути оформлена як інституція, основним інструментом якої є діалог. Таким чином, концепція кооперативної безпеки знайшла своє відображення і тут, що свідчить про екстраполяцію її елементів із регіонального рівня ПСА на глобальний. Крім цього, це просуває АСЕАН як «того, хто встановлює норми» (англ. norms-setter), що було зазначено як один з її механізмів у БДЗ ІІ. Тож розширення сприйняття безпекової

ролі АСЕАН з регіонального до глобального рівня теж містить елементи кооперативної безпеки – інституціоналізм та зосередження на нормах.

Щодо регіонального рівня кооперативної безпеки АСЕАН, то, по-перше, у БДЗ III визначено, що співробітництво із позарегіональними державами у межах всіх трьох спільнот Асоціації, а саме: Політико-Безпекової, Економічної та Соціо-Культурної, здійснюватиметься на базі механізмів АСЕАН+, АСЕАН+3, Регіонального Форуму АСЕАН та Саміту країн Східної Азії при підтримці центральності Асоціації у наведених процесах [46]. Варто наголосити, що хоча АСЕАН+3 чи АСЕАН+ має безпекову складову, проте співробітництво у цих форматах здійснюється здебільшого в економічній, а не політико-безпековій сферах, тому увага у Розділі 2 буде зосереджена на РФА та СкСА, у яких кооперація у галузі безпеки переважає.

По-друге, БДЗ III констатує, що для ефективного втілення ДВЯЗЗПСА потрібна участь п'ятих офіційних ядерних держав [46]. Таким чином, визначається необхідність доповнення режиму кооперативної безпеки на основі ДВЯЗЗПСА зовнішньою складовою – негативними гарантіями позарегіональних держав. Це не суперечить концепції кооперативної безпеки, оскільки її функціонування в АТР передбачає доповнення іншими безпековими режимами або елементами таких режимів для сприяння регіональній безпеці та стабільності в умовах «регіональної архітектури, що еволюціонує», як визначено у самій БДЗ III [46]

Наступним основоположним етапом стало формальне створення Спільноти АСЕАН 31 грудня 2015 року на виконання Куала-Лумпурської декларації від 22 листопада 2015 року [61]. Як зазначив тодішній прем'єр-міністр Малайзії Наджіб Разак (2009-2018 рр.) дана Спільнота – «скоріше маркер [дороговказ], ніж кінцева точка процесу регіонального будівництва» [62]. Це свідчить про постійно триваючу інституційну розбудову та зміцнення АСЕАН, у тому числі ПБСА, що є частиною зазначеної вище Спільноти. Таким чином, сам режим кооперативної безпеки

АСЕАН перебуває у процесі постійного вдосконалення та зміцнення, що доводить довгостроковість його функціонування для Асоціації.

Після формального створення Спільноти АСЕАН постало питання подальшого практичного наповнення її реалізації, зокрема стосовно політично-безпекової складової, втіленої у ПБСА. Так, вироблення «Концепції розбудови Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН протягом 2016-2025 рр.» (КРПБСА II) було покликане сприяти подальшій імплементації заходів, щоб реалізувати ефективну політико-безпекову політику Асоціації. Тож варто звернути увагу на ключові елементи КРПБСА II, щоб зрозуміти чинний і майбутній поступ політико-безпекової політики АСЕАН. По-перше, на відміну від КРПБСА I, окремою характеристикою та метою є посилення інституційна спроможність Асоціації, що означає і посилення кооперативної безпеки, адже основна рамка кооперації при досліджуваній концепції – це інституційний елемент. Крім цього, КРПБСА II розгортає глобальну роль АСЕАН, що, як зазначалося вище, прослідковувалося у БДЗ III. Так, одним із заходів визначено «сприяти подальшій участі держав-членів АСЕАН у миротворчих місіях та пост-конфліктних зусиль ООН» [48], а метою – «відігравати конструктивну роль на глобальному рівні» [48].

Загалом, при зіставленні КРПБСА I та КРПБСА II слід відмітити, що перший документ більше орієнтувався на заходи всередині АСЕАН для створенні Спільноти Асоціації, а другий – більш збалансований щодо внутрішніх та зовнішніх заходів. Також порівняння двох документів (див. Додаток 3) допомогло дійти висновку, що принцип центральності АСЕАН – його чільної позиції у регіональній безпековій архітектурі у ПСА та АТР через механізми РФА, СКСА та ЗМОА+, значно актуалізувався у КРПБСА II. Це може свідчити як про занепокоєння щодо втрати своєї провідної ролі у згаданих вище механізмах, так і бажанням відігравати більшу роль у безпековій архітектурі АТР, що еволюціонує. Дослідження даної гіпотези та висновки стосовно неї буде наведено у Розділі 2. Крім цього, у КРПБСА II значно актуалізувалося питання морської безпеки та

кооперації, що є свідченням зростання ролі морського фактору у формуванні і проведенню безпекової політики АСЕАН.

Також слід звернути увагу на виконання заходів, визначених у КРПБСА II. Згідно з середньостроковим оглядом імплементації КРПБСА II, він містить 290 заходів щодо реалізації ПБСА [63, с.6], з яких 96% (278 заходів) уже почали імплементуватися [63, с.7]. Оскільки основною цінністю для даного дослідження є огляд кооперативної безпеки АСЕАН в АТР, то варто наголосити, що ті заходи, які містять елементи і принципи кооперативної безпеки, знаходяться у секціях «мирний, безпечний і стабільний регіон» та «центральність АСЕАН у динамічному та зовнішньоорієнтованому регіоні» КРПБСА II. Відповідно до середньострокового огляду, більшість заходів, що розташовані у вищенаведених секціях, є стійкими і будуть мати середньо- і довгостроковий вплив на АСЕАН (див. Додаток II). Таким чином, наслідки посилення безпекової політики АСЕАН, зокрема її кооперативної безпеки, будуть мати середньо- і довготерміновий ефект на безпекову політику Асоціації. При цьому, основним результатом огляду є констатація того, що імплементація КРПБСА II може бути досягнута до 2025 року [63, с.30], що свідчить про високу ймовірність прийдешнього посилення політико-безпекової політики АСЕАН в середньо- та довгостроковій перспективі.

Крім зазначеного вище, з метою комплексного представлення безпекової політики АСЕАН в АТР слід також звернутися до «Огляду АСЕАН щодо Індотихоокеанського регіону» (тут і далі – ОАІТР) від 23 липня 2019 року [64], прийнятого на 34 саміті Асоціації в Таїланді (20-23 червня 2019 р.) [54]. Азійсько-Тихоокеанський регіон у даному дослідженні співпадає із визначенням Індотихоокеанського у ОАІТР, тому його доцільно застосувати щодо вказаного вище документа. Крім цього, представлені у ньому наступні принципи та механізми співпадають як для АТР, так і для Індійського регіону. Так, по-перше, ОАІТР чітко представляє концепцію кооперативної безпеки Асоціації. Наприклад, у десятому пункті Огляду йдеться про те, що він ґрунтується на «центральності АСЕАН, відкритості, прозорості, інклюзивності, заснованій на нормах рамці

співробітництва, належному врядуванню, повазі до суверенітету, невтручання у внутрішні справи, доповнюваності до інших кооперативних структур, рівності, взаємній повазі, взаємній довірі, взаємовигідності та повазі до міжнародного права...» [64]. Таким чином, принципи, на яких будуватиметься індо-тихоокеанська, зокрема і азійсько-тихоокеанська, безпекова політика АСЕАН повністю співпадає із тими принципами, які визначає Пол Еванс як основоположні для безпекової архітектури АТР при чільній ролі в ній АСЕАН.

Крім цього, у ОАІТР визначено, що основною нормотворчою рамкою кооперації АСЕАН в як і ІТР, так і в АТР має бути ДДСПСА. Це свідчить про провідну роль даного договору як режиму кооперативної безпеки, що регулює не тільки відносини всередині АСЕАН, а також кооперацію між Асоціацією та 33 її партнерами. Тож ДДСПСА залишається найбільш прийнятним режимом для внутрішньої і зовнішньої співпраці Асоціації.

Також ОАІТР визначає, що ІТР, а отже і АТР, повинен бути «регіоном діалогу і співробітництва на противагу ворожнечі» [64]. Загалом, метою Огляду є вибудовування стратегічної довіри та безпрограшної кооперації в згаданому вище регіоні при уникненні поведінки, що базується на грі з нульовою сумою. Тож рамки безпеки на базі співробітництва АСЕАН продовжують бути актуальними і відповідати теоретичним надбанням, що відносяться до кооперативної безпеки. Так, ОАІТР, тобто огляд прийдешньої діяльності Асоціації, співпадає із запропонованою у статті Пола Еванса концепцією Амітава Ачар'ї про об'єднавчий безпековий порядок, що має лежати в основі «кооперативної безпеки 2.0» [14]. Крім цього, мету ОАІТР можна співставити з теоретичними напрацюваннями Майкла Міхалки про те, що кооперативна безпека має намір подолати дилему безпеки, що ґрунтується на грі з нульовою сумою, оскільки АСЕАН вибудовує свою безпекову політику в ІТР та в АТР зокрема як таку, що має бути взаємовигідною та безпрограшною для всіх, хто кооперує із Асоціацією.

Останній важливий момент – методи і механізми співробітництва АСЕАН в ІТР і АТР залишаються незмінними. Так, методи включають, по суті, заходи зі

зміцнення довіри та ведення діалогу. У свою чергу, ключовими механізмами кооперації будуть залишатися РФА, ЗМОА+, СКСА, АСЕАН+ при зміцненні та оптимізації Розширеного Морського Форуму АСЕАН. Крім цього, дані механізми застосовуватимуться в ІТР та АТР першочергово для морського співробітництва, а також інфраструктурної сполученості та досягнення цілей сталого розвитку ООН 2030 [64].

Тож, базуючись на кооперативній безпеці, ОАІТР визначає принципи, договірну рамку, методи і механізми діяльності АСЕАН в АТР від 2019 року й надалі. Тому, концепція кооперативної безпеки теоретично і практично актуальна для дослідження безпекової політики Асоціації в АТР.

Таким чином, у даному підрозділі розглянуто становлення та поступ Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН, у якій чітко прослідковуються принципи кооперативної безпеки, особливо принцип всебічності, що взятий за основу вибудовування ПБСА. Крім цього, проаналізовано основні документи, пов'язані із ПБСА та політико-безпекової діяльністю АСЕАН в АТР та ІТР. При цьому, зроблено висновок, що основними методами функціонування кооперативної безпеки Асоціації як в межах ПСА, так і в АТР, є заходи зі зміцнення довіри через діалог та проведення консультацій. Також прослідковано, що АСЕАН на сьогочасному етапі свого функціонування розглядає себе не виключно кооперативним безпековим режимом у ПСА, а ширше в АТР і на глобальному рівні. Це свідчить про усвідомлення неподільності безпеки на всіх її рівнях та бажання бути проактивним актором МВ, сприяючи підтриманню і зміцненню миру та стабільності у світі.

Крім цього, визначено, що політична складова нерозривно пов'язана із безпековою політикою АСЕАН, що втілилося у створенні саме Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН. При цьому, зроблено висновок, що заходи щодо імплементації у бік зміцнення ПБСА відбуваються вчасно і у відповідності до КРПБСА, а їхній вплив на політико-безпекове функціонування Асоціації можна буде спостерігати в середньо- і довготерміновій перспективі.

Висновки до Розділу 1

У Розділі 1 досліджено становлення і поступ кооперативної безпеки як актуальної і прикладної концепції для аналізу безпекової політики АСЕАН в АТР. Зроблено висновок, що, хоча гносеологічно дана концепція походила з військово-безпекового співробітництва, однак у ПСА та функціонуванні АСЕАН спостерігається інша тенденція – кооперація із невійськово-безпекових сфер, а саме: економіки, культури, соціальної галузі тощо, рухається в сторону оборонного співробітництва, особливо щодо морської співпраці в АТР. Слід наголосити, що гносеологічний розвиток концепції – від напрацювань Г. Честната і Дж. Д. Штайнбрюнера до її оформлення членами Брукінгського інституту у 1992 році – засвідчив перехід від мілітаризованого розуміння превенції до універсальніших принципів (усеохоплюваність, прозорість, інклюзивність), придатних для гетерогенних держав АТР. Встановлено, що чотирьохелементна модель Р.Коєна, орієнтована на ліберально-демократичні цінності, погано узгоджується з політичними режимами АСЕАН, тоді як онтологічний підхід М. Міхалки, який визначає Асоціацію як обмежену систему кооперативної безпеки без демократії, виявився придатнішим для пояснення «шляху АСЕАН», що й обґрунтовує обраний у дослідженні «гроціанський» різновид даної концепції.

Крім цього, визначено, що протягом 1967-кінця 80-их рр. XX століття поступ кооперативної безпеки АСЕАН в онтологічному плані відбувався виключно в рамках ПСА. Це допомогло сформувати ґрунтовну нормативну рамку співробітництва, заснованої на принципах, які після зазначеного вище періоду Асоціація намагалася екстраполювати поза межі ПСА. Інструментами такої екстраполяції стали Договір про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії (ДДСПСА) від 1976 року як успішний кейс можливості поширення норм кооперативної безпеки на велику кількість позарегіональних акторів та Договір про вільну від ядерної зброї зону в Південно-Східній Азії (ДВЯЗЗПСА) від 1995 року

як приклад успішного внутрішнього слідування кооперативній безпеці у межах АСЕАН, проте не успішного в екстраполяції поза межі ПСА. Таким чином, головним режимом кооперативної безпеки АСЕАН в АТР визначено ДДСПСА. Періодизація діяльності Асоціації – етапи формування (1967–1977 рр.), конфлікту довкола Індокитаю (1978–1989 рр.) та мирного розширення (1990–1999 рр.) – засвідчила поступове й нелінійне утвердження режиму кооперативної безпеки. Бангкокська декларація 1967 року, Декларація про зону миру, свободи та нейтралітету 1971 року та Балійська декларація згоди І 1976 року заклали принципи невтручання, стійкості й неподільності безпеки, тоді як Коррехідорська справа 1968 року засвідчила крихкість щойно сформованого режиму. Колективна дипломатія АСЕАН у відповідь на агресію В'єтнаму проти Камбоджі підтвердила виключно політико-дипломатичний, а не військовий, характер кооперативної безпеки Асоціації.

Також прослідковано становлення і розвиток Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН (ПБСА) як важливої інституційної складової кооперативної безпеки Асоціації, реалізація якої на базі «Концепції розбудови ПБСА II 2015-2025» повинна сприяти підтримці та зміцненню заявленої центральності АСЕАН у вироблених нею механізмах співробітництва в АТР, зокрема Регіональному Форумі АСЕАН (РФА), Саміті країн Східної Азії (СкСА) та Зустрічі міністрів оборони АСЕАН+ (ЗМОА+), що розглядатимуться далі. Становлення ПБСА пройшло шлях від Балійської декларації згоди II 2003 року, яка вперше визначила безпекову спільноту першочерговою складовою на засадах усебічної безпеки, через кодифікацію норм у Хартії АСЕАН 2007 року та «Концепцію розбудови ПБСА I 2009-2015» до сучасного етапу, представленого КРПБСА II та Оглядом АСЕАН щодо Індो-Тихоокеанського регіону 2019 року. Незмінними при цьому залишаються обмеження режиму – відсутність санкцій, домінування консенсусу та принципу невтручання, через що кооперативна безпека АСЕАН функціонує переважно на рівні заходів зі зміцнення довіри.

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ АСЕАН НА АРХІТЕКТУРУ БЕЗПЕКИ В АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ

2.1. Регіональний форум АСЕАН як інструмент кооперативної безпеки

Як зазначалося у Розділі 1, Регіональний Форум АСЕАН (далі – РФА) – один з головних механізмів здійснення кооперативної безпеки Асоціації в АТР. Оскільки даний інструмент (РФА почав функціонувати з 1994 року) [31, с.94] було уведено раніше, ніж інші досліджувані у цьому розділі механізми, такі як Саміт країн Східної Азії (тут і далі – СКСА), який бере свій початок з 14 грудня 2005 року [65], чи Зустріч міністрів оборони АСЕАН+ (тут і далі – ЗМОА+) від 12 жовтня 2010 року [66], то основна увага буде зосереджена саме на ньому. Крім цього, він охоплює найбільше число учасників – 27 країн-членів [67], а СКСА та ЗМОА+ – 18 держав кожний [66; 68], тому РФА як за кількісною, так і за часовою ознакою виступає провідним механізмом здійснення політики безпеки АСЕАН в АТР.

Крім цього, важлива роль РФА стосовно взаємодії із позарегіональними партнерами Асоціації випливає із проаналізованих у Розділі 1 документів, а саме:

А) Огляду АСЕАН щодо Індो-Тихоокеанського регіону (ОАІТР), зокрема стосовно «практичної кооперативної діяльності, що може здійснюватися на базі механізмів АСЕАН, таких як... РФА...» [64]. Тут варто наголосити, що провідне місце в ОАІТР відводиться не так РФА, як СКСА, про що детальніше йтиметься у другому підрозділі Розділу 2;

Б) КРПБСА II, де РФА згадується відносно наступних цілей: В.1.1. «Посилення механізмів під управлінням Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН» – пункт 8 щодо «посилення ролі Голови РФА у покращенні діалогу та кооперації з політико-безпекових питань через просування заходів зі зміцнення довіри, превентивної дипломатії, а також ініціатив з розв’язання конфліктів»; цілі В.1.3. «Посилення процесу Регіонального Форуму АСЕАН з метою підтримки Спільноти АСЕАН»; В.4.1. «Сприяння заходам зі зміцнення довіри та превентивної дипломатії», зокрема посилення процесу РФА на шляху до превентивної дипломатії через ефективну імплементацію Плану РФА з превентивної дипломатії

від 2011 року при продовженні заходів зі зміцнення довіри (пункт 2); В.4.2. «Просування більшої прозорості та розуміння оборонних політик та концепцій безпеки» – зростання ефективної участі посадовців у сфері оборони РФА у її діяльності (пункт 5); С.1.2. «Посилення ефективності механізмів АСЕАН включно з модернізацією процесу їхньої роботи» – посилення РФА як важливого форуму для визначення та вирішення існуючих та таких, що виникають, безпекових викликів...», тощо [48];

В) КРПБСА I у цілях: В.1 пункт 19, що стосуються заходів зі зміцнення довіри; В.1.3. «Створення необхідної інституційної основи для посилення процесу РФА з метою підтримки розбудови Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН»; В.5. «Посилення кооперації АСЕАН щодо ліквідації наслідків стихійних лих та реагування на надзвичайні ситуації»; С.1. «Посилення центральності АСЕАН в регіональній кооперації та вибудовування спільноти», зокрема «сприяти РФА у переході до превентивної дипломатії...» [47];

Г) БДЗ III – стосовно «співробітництва та партнерства із позарегіональними учасниками у всіх трьох складових Спільноти АСЕАН» [46];

Г) Статуту АСЕАН, де РФА згадується як складова частина ПБСА [45];

Д) БДЗ II від 2003 року – визначено, що РФА «залишатиметься головним форумом для посилення політичного та безпекового співробітництва в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, а також центром побудови миру та стабільності в регіоні [АТР]... » при збереженні там ролі АСЕАН як « головної рушійної сили» [44];

Е) Ханойського плану дій 1997-2008 рр., де за РФА визначено головну роль у посиленні ролі АСЕАН як ефективного центру впливу для сприяння миру, справедливості та поміркованості в АТР та у світі [42];

Є) Бачення АСЕАН 2020 від 1997 року, де зазначено, що РФА передбачається «як встановлений засіб для заходів зі зміцнення довіри, превентивної дипломатії та сприяння розв'язанню конфліктів» [41];

Вищенаведені згадки про РФА важливі з огляду на представлення даного інструмента як такого, що, за твердженням Є. Барцевського, виступає

«центрального форумом АСЕАН» [70]. Крім цього, за результатами огляду згадок про РФА у вищезазначених документах, можна дійти висновку що він займає чільне місце як в розбудові ПБСА, так і в проведенню Асоціацією своєї безпекової політики в АТР. Останнє потребує детального розгляду із зазначенням умов безпекового середовища АТР на початку 1990-их рр, а також становлення РФА для розуміння особливостей його функціонування як безпекового механізму АСЕАН в досліджуваному регіоні.

Щодо безпекового середовища після завершення холодної війни, то воно характеризувалося сприятливими для Асоціації обставинами. По-перше, міжнародне несхвалення агресивних дій В'єтнаму в Камбоджі з боку АСЕАН як колективного актора призвело до того, що дана організація здобула політико-дипломатичні дивіденди у вигляді довіри зі сторони міжнародної спільноти – як великих акторів на зразок США чи КНР, так й інших азійських держав, наприклад, Лаосу, Японії або Республіки Корея. Це допомогло відігравати роль прийнятного організатора безпекової кооперації в АТР, оскільки попередні спроби були не успішними внаслідок високого рівня недовіри між можливими учасниками. Так, як уже згадувалося у першому підрозділі Розділу 1, перші намагання створити безпекове співробітництво в АТР, у тому числі на основі кооперативної безпеки, датуються липнем 1986 року, коли Михайло Горбачов під час виступу у Владивостоці запропонував увести в АТР аналог тоді ще Наради безпеки та співробітництва в Європі. Схожі ініціативи також були представлені окремо у липні 1990 року на Постміністерській конференції АСЕАН з боку міністра закордонних справ Австралії Гарета Еванса (1988-1996 рр.) та держсекретаря із зовнішніх справ Канади Джо Кларка (1984-1991 рр.). Вони пропонували створити Азійсько-Тихоокеанську конференцію з безпеки та співробітництва, проте така ініціатива не знайшла підтримки США, що розглядала подібне як потенційне послаблення своїх двосторонніх безпекових домовленостей, відомих як «радіальна система» США в АТР, а також КНР, яка не бажала брати участь в ініціативах на базі багатосторонності через їх потенційне прозахідне спрямування [13, с.30]. З

цього знову впливає підтвердження теоретичних напрацювань Г. Хардінга стосовно кореляції рівня недовіри та встановлення кооперативної безпеки – якщо рівень недовіри зависокий, то уведення режиму кооперативної безпеки неможливе на стадії планування чи безпосередньої реалізації [6]. Таким чином, згадані вище політико-дипломатичні дивіденди АСЕАН посприяли виробленню достатнього рівня довіри зі сторони гетерогенних акторів АТР, щоб почати обговорення стосовно створення майданчика з безпекових питань. По-друге, створенню РФА посприяла роль АСЕАН як «регіонального провідника», що впливає з її політико-дипломатичних дивідендів. Так, на думку Роберта Єйтса, дана роль Асоціації характеризується внутрішньорегіональною нейтральністю ПСА [176, с. 189] та позиціонуванням АСЕАН як успішного менеджера південно-східноазійського безпекового порядку. При цьому, основною функцією Асоціації в цій ролі є дипломатичне лідерство, а іншими – інклюзивне залучення та вироблення норм, що відповідає концепції кооперативної безпеки [69, с. 204]. Тож можна констатувати, з одного боку, бажання АСЕАН екстраполювати внутрішньорегіональний безпековий порядок на ширшу територію АТР, що чітко прослідковувалося з другої половини 1980-их рр., як було зазначено у Розділі 1, а з іншого – прийнятність такої ролі АСЕАН в більш широкому контексті АТР з боку позарегіональних акторів, у першу чергу азійських держав, оскільки лідерство Асоціації у створенні і веденні майданчика з обговорення безпекових питань не передбачало б чіткого прозахідного чи прокитайського спрямування, а також базувалося б на м'якому регіоналізмі, коли рівень інституціоналізації зведений до мінімуму, що прослідковувалося в АСЕАН до кінця 1990-их рр. власне до Азійської фінансової кризи 1997-1998 рр. Таким чином, можна констатувати відповідність теоретичним надбанням Пола Еванса щодо категорії еквілібріуму у режимі кооперативної безпеки в АТР, де в межах майбутнього РФА баланс інтересів не схилявся б у сторону того чи іншого регіонального актора, наприклад у бік США чи КНР. Крім цього, бажаний мінімальний рівень інституціоналізації викликав довіру азійських мало- та середньовпливових держав, а існування та успішне функціонування

формату діалогового партнерства АСЕАН, яке станом на 1993 рік охоплювало 7 позарегіональних акторів, а саме: Австралію, Нову Зеландію, Канаду, ЄС, Японію, США та Республіку Корея [43], сприяло виробленню прийнятного мультилатералізму для участі великих регіональних держав в АТР, таких як США. Як стверджує Амітав Ачар'я, власні норми АСЕАН та її інституційний стиль надали готову основу, на якій РФА міг вибудовуватися [13, с.31].

Однак, на думку Ю. Хааке, Н.М. Моради та Р. Сукми, прийнятність АСЕАН як центру створення майданчику з обговорення безпекових питань відбулося не цілеспрямовано, а за замовчуванням, тобто при відсутності інших прийнятних ініціатив, які б підійшли для гетерогенного складу системи МВ в АТР. Так, зазначені дослідники вважають, що неможливість великих держав АТР сформувати ряд безпекових домовленостей між собою, відсутність альтернативних механізмів реагування на нове безпекове середовище в АТР після холодної війни та необхідність забезпечення того, щоб майданчик для обговорення безпекових питань не перетворився на арену змагань за першість великих держав регіону створив сприятливі передумови для встановлення лідерської позиції АСЕАН у вибудовуванні подібного майданчика. Однак дані передумови, за твердженням Р. Сукми, дають підстави вважати АСЕАН не так «головною рушійною силою» в РФА, як «випадковим лідером» [12, с.113], про що буде зазначено нижче.

Перші кроки АСЕАН стосовно вироблення майданчика для обговорення безпекових питань в АТР розпочалися у 1991 році із висуненням ідеї на зустрічі міністрів закордонних справ Асоціації використовувати Постміністерську конференцію АСЕАН як форум для регіонального безпекового діалогу. Таку ініціативу було підтверджено на саміті АСЕАН у Сінгапурі у січні 1992 року, що призвело до проведення обговорення регіональної безпеки на базі Постміністерської конференції АСЕАН (зустрічі за результатами наради міністрів закордонних справ Асоціації) у липні 1992 року в Манілі, однак вона була проведена тільки між державами-членами АСЕАН та її сімома діалоговими партнерами. Ініціатива розширити обговорення питань безпеки відбулася у травні

1993 року в Сінгапурі, де на першій Зустрічі старших посадових осіб Постміністерської конференції Асоціації було вирішено запросити на прийдешню спеціальну сесію міністрів закордонних справ Китаю, Росії, В'єтнаму, Лаосу та Папуа Нової Гвінеї. Таким чином, 25 липня 1993 року на згоду 6 країн-членів АСЕАН, 7 її діалогових партнерів та 5 запрошених держав було ухвалено рішення створити Регіональний Форум АСЕАН (РФА), перша робоча сесія якого повинна була відбутися у 1994 році в Бангкоку [13, с.30-31].

Перша зустріч у форматі РФА відбулася 25 липня 1994 року у столиці Таїланду за участі 18 держав РФА, а саме: шести тодішніх країн-членів АСЕАН: Брунею, Індонезії, Малайзії, Філіппін, Сінгапуру та Таїланду; семи діалогових партнерів Асоціації – Австралії, Канади, ЄС, Японії, Нової Зеландії, Республіки Корея і США; консультативних партнерів АСЕАН – Китаю і Росії; а також спостерігачів Асоціації – Лаосу, Папуа Нової Гвінеї і В'єтнаму. За результатами даної зустрічі було опубліковано заяву головуючої держави [71], з якої слід виокремити наступне. По-перше, РФА визначався як консультативний форум на високому рівні, який дасть змогу країнам АТР просувати звичку конструктивного діалогу та консультацій з політичних і безпекових питань, що становлять спільний інтерес та занепокоєння [71]. Це свідчить про відповідність концепції кооперативної безпеки в АТР, особливо стосовно проведення діалогу та консультацій як елементів заходів зі зміцнення довіри та покращення клімату МВ в АТР. По-друге, з документа випливає, що безпека в АТР буде вибудовуватися на принципах комплексності, неподільності, тощо для розвитку більш конструктивного зразка відносин у АТР, що також відповідає принципам кооперативної безпеки. По-третє, усі учасники РФА погодилися, що Договір про дружбу і співробітництво в ПСА (ДДСПСА) від 1976 року буде виступати кодексом поведінки, який регулюватиме відносини між державами і буде виступати унікальним інструментом для заходів зі зміцнення довіри, превентивної дипломатії, а також політичної і безпекової кооперації. Це є свідченням подальшої екстраполяції ДДСПСА на ширшу територію АТР і підтвердженням тези Сусумі

Ямакаге про роль ДДСПСА у вибудовуванні зовнішніх зв'язків АСЕАН із іншими акторами на основі вироблених Асоціацією норм і принципів [26].

Друга зустріч РФА відбулася 1 серпня 1995 року у Бандар-Сері-Багавані, Бруней, результати якої містяться у заяві головної держави [72]. Так, у ній було відмічено розвиток конструктивних кооперативних відносин між учасниками Форуму, до якого доєдналася Камбоджа; зростання прозорості та бажання вирішувати безпекові питання у дусі загальної поваги, рівності та співробітництва, що свідчить про позитивну роль РФА як механізму кооперативної безпеки для АТР. Крім цього, у даному документі вперше зазначено про АСЕАН як «рушійну силу» РФА, що підтверджується її роллю менеджера досліджуваного механізму. Наприклад, зустрічі РФА мали проводитися в контексті Зустрічі міністрів закордонних справ АСЕАН та Постміністерської конференції, а правила процедури будуть ґрунтуватися на нормах і практиках Асоціації – рішення прийматимуться шляхом консенсусу після ретельних і розширених консультацій. Дане положення можна інтерпретувати як провідну роль АСЕАН стосовно вироблення і здійснення формату і форми РФА із відповідною екстраполяцією своїх внутрішніх норм на кооперацію із іншими акторами АТР. Однак, слід констатувати, що АСЕАН має безпрецедентне лідерство лише щодо формату РФА, а не змісту засідань, адже одне з найменувань його еволюційних етапів, про які йтиметься далі, у заяві головної держави було змінено на вимогу КНР з «механізмів врегулювання конфліктів» на «вироблення підходів до конфліктів». Це міняє акцент з практичної цінності такого етапу, перетворюючи його на можливий для врахування. Тож з перших років діяльності РФА варто констатувати вплив великих регіональних держав на зміст нормативного і потенційного практичного співробітництва в рамках досліджуваного безпекового механізму.

Крім цього, найбільшим досягненням другої зустрічі Форуму стало вироблення Концепції РФА, у якій було виокремлено три стадії його еволюції: перша – просування заходів зі зміцнення довіри; другий – вироблення механізмів превентивної дипломатії; третій – розроблення механізмів вирішення конфліктів.

При цьому, у самій Концепції зазначено, що РФА перебуває на першому етапі, що може розвиватися на основі двох взаємодоповнюючих підходів – першого, який представляє заходи зі зміцнення довіри, що використовувалися АСЕАН з початку її функціонування – проведення консультацій та досягнення консенсусу, а також принципів добросусідства, які містяться в ДДСПСА від 1976 року, а другий – реалізація конкретних заходів зі зміцнення довіри, наприклад, сприяння більшій прозорості шляхом добровільної участі у військових навчаннях країн-учасниць РФА в ролі спостерігача чи публікації білих книг у сфері оборони або більш довгостроковий для практичної реалізації захід – обмін інформацією та досвідом щодо питань пошуку і порятунку на морі, боротьби з піратством чи контролю за обігом наркотичних речовин [72].

Також варто зазначити, що у Концепції РФА містилося положення про те, що Форум буде розвиватися у зручному для всіх учасників темпі за принципом руху «не занадто швидкого для тих, хто хоче рухатися повільно, і не занадто повільно для тих, хто бажає рухатися швидше». Хоча даний принцип свідчить про намагання розвиватися на базі еквілібріуму та еволюційно для сприяння якнайбільшій легітимності процесу РФА, проте закладає основу для занадто повільного прогресу щодо переходу на наступний етап кооперації учасників і самого функціонування РФА, який було наведено вище. При тому, даний принцип еквілібріуму стосовно оптимального для всіх поступу Форуму варто розглядати і у форматі неофіційної чи експертної дипломатії (Track-Two diplomacy), що потребує окремого дослідження.

Наступна, третя зустріч у форматі РФА, відбулася 23 липня 1996 року в Джакарті за участю 21 держави АТР. Результатом обговорення стала заява Індонезії щодо рішень Форуму, головне з яких – вироблення критеріїв членства. Так, повноправним учасником РФА могла стати «суверенна держава» [72], що, на думку Ральфа Еммерса, виключало Тайвань з можливого залучення до Форуму [13, с.33]. Крім цього, прийом нових членів відбувався на основі консенсусу, однак зазначалося, що всі країни-члени АСЕАН автоматично стають учасниками

Форуму, що свідчить про особливий статус Асоціації в РФА та її головної рушійної сили в організаційному процесі даного механізму. Доказом того є приєднання до Форуму Індії, що не схвалювали США та Японія через бажання не так розширювати досліджуваний кооперативний механізм, як поглиблювати його [13]. Однак у випадку збільшення кількості учасників, провідна і вирішальна роль залишилася за АСЕАН як менеджера даного формату співробітництва в АТР.

Наступні дві зустрічі учасників РФА у результаті розгортання Азійської фінансової кризи 1997-1998 років фактично не додали нічого нового у плані поступу Форуму, окрім декларативних заяв стосовно руху до другого еволюційного етапу функціонування РФА – превентивної дипломатії, зрушень у якій не відбулося до початку ХХІ століття внаслідок неспроможності учасників виробити прийнятне для всіх визначення такого виду дипломатії та того, як воно буде корелюватися із невтручанням у внутрішні справи учасників [13].

Тож перші три зустрічі у форматі РФА заклали підґрунтя функціонування Форуму, окреслили вектор його поступу, критерії розширення, а також виокремили першочергові тематики безпекового обговорення, серед яких нерозповсюдження ЗМУ, територіальні суперечки в Південно-Китайському морі, а також корейське питання – налагодження міжкорейського діалогу та проблема розвитку ядерної енергії з боку КНДР [71-73].

Щодо поступу функціонування РФА, то варто констатувати, що даний механізм досі залишається на першій стадії окресленої ним еволюції – просування заходів зі зміцнення довіри. Це пояснюється рядом причин, серед яких наступні. По-перше, як зазначалося вище, принцип зручного для всіх поступу як основоположного при здійсненні РФА своєї діяльності унеможливорює швидкий розвиток, про що свідчить тривалий процес консенсусного вироблення прийнятної концепції щодо превентивної дипломатії. Наприклад, у рамках РФА зайняло 10 років між виробленням концепції і принципів превентивної дипломатії (2001 рік) та рамкового плану дій зазначеного виду дипломатії (2011 рік). По-друге, у документі щодо концепції і принципів превентивної дипломатії РФА від 25 липня

2001 року йдеться про те, що він не передбачає юридичних зобов'язань, однак служить спільною перспективою поступу функціонування Форуму, що також уповільнює темпи можливого переходу до етапу превентивної дипломатії. Незважаючи на це, даний документ містить узгоджене усіма учасниками РФА визначення превентивної дипломатії як «погоджених дипломатичних та політичних дій, що здійснюються суверенними державами за згодою усіх сторін, безпосередньо залучених у конфлікт з метою допомогти запобігти виникненню суперечок і конфліктів між державами, які потенційно можуть становити загрозу регіональному миру та стабільності; допомогти попередити такі суперечки і конфлікти для унеможливлення їх ескалації в збройну конфронтацію; допомогти мінімізувати вплив таких суперечок і конфліктів на АТР» [74]. При цьому, самі принципи і заходи превентивної дипломатії переважно базуються на досвіді АСЕАН, зокрема стосовно проведення заходів зі зміцнення довіри та консультацій, слідування норм ДДСПСА від 1976 року, тощо.

По-друге, у Плані дій РФА щодо превентивної дипломатії від 10 червня 2011 року зазначено, що одним з принципів превенції буде здійснення консультацій та досягнення консенсусу, що знову потенційно уповільнює як перехід до стадії превентивної дипломатії, так і використання певного конкретного заходу превенції, як направлення місії спостерігачів чи встановлення фактів [75]. Крім цього, у Концепції руху РФА до превентивної дипломатії від 2 липня 2013 року конкретизуються керівні принципи превенції, на яких буде засновано діяльність Форуму – вибудовування довіри та її зміцнення, проведення консультацій, досягнення консенсусу, добровільний характер, відсутність примусу та невтручання у внутрішні справи учасників РФА [76]. Останнє на пряму відсилає до основоположного принципу АСЕАН, який унеможливорює вживати примусові дії до можливого порушника норм Асоціації. Таким чином, внутрішні обмеження АСЕАН також екстраполювалися на РФА, що дає підстави вважати, що превентивні заходи у межах Форуму зможуть бути вироблені і застосовані лише

тоді, коли Асоціація сама почне використовувати конкретні превентивні заходи у межах ПСА.

Також слід наголосити, що Концепція руху РФА до превентивної дипломатії конкретизує сам етап превентивної дипломатії шляхом виокремлення трьох фаз: першої – навчання, обміну інформацією та розуміння практик і заходів превентивної дипломатії учасниками Форуму; другої – дослідження і вироблення РФА власних інструментів превенції; третьої – дослідження можливостей застосування превентивної дипломатії на практиці [76]. При цьому, друга фаза може включати ДДСПСА від 1976 року як ключовий інструмент ведення міждержавних відносин. Проте застосування, наприклад, механізму Вищої Ради, який міститься у ДДСПСА, не може вважатися надійним чи прийнятним інструментом превенції чи потенційного вирішення конфлікту, оскільки він ніколи не використовувався.

Загалом, варто констатувати, що хоча учасники РФА знаходяться на першому етапі просування заходів зі зміцнення довіри, однак у діяльності Форуму прослідковуються елементи первинної фази превентивної дипломатії, визначеної у Концепції від 2013 року. У першу чергу – це публікація Щорічного огляду безпеки РФА, який містить погляди кожної держави-учасника Форуму стосовно її бачення безпекового середовища АТР, головних безпекових викликів регіону, пояснення своєї політики національної безпеки й оборони, внесків в регіональну безпеку та ролі в РФА. Дані публікації виключно в рамках РФА почали з'являтися з 2005 року, а до цього протягом 1997-2005 років спонсорувалися Японським центром міжнародного обміну під найменуванням «Огляд безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону» [77]. Таким чином, щорічники огляду безпеки АТР та РФА стали конструктивним заходом зі зміцнення довіри, що сприяв прозорості та обміну безпековою інформацією між акторами АТР, сприяючи зміцненню режиму кооперативної безпеки АСЕАН в регіоні на базі механізму РФА. Крім цього, з логіки Концепції руху РФА до превентивної дипломатії від 2013 року випливає, що дані щорічники – це транзитний захід, який перебуває між зусиллями зі зміцнення довіри та першою фазою превентивної дипломатії – навчанням, обміном та

взаєморозумінням між учасниками Форуму. Тобто, це є свідченням того, що заходи зі зміцнення довіри, як це визначено і у вищенаведеній Концепції 2013 року, продовжують бути основою функціонування РФА [76], що розширює режим кооперативної безпеки АСЕАН на АТР.

Окрім обмежень щодо впровадження превентивної дипломатії, РФА має певні обмеження стосовно «рушійної сили» в ньому АСЕАН, яка, за твердженням Р. Сукми, виступає більше «випадковим лідером». Так, як зазначалося вище, КНР з самого початку мала вплив на формування заяв головної у РФА держави, а включення до порядку денного Форуму співробітництва у сфері морської безпеки та контртероризму, на думку згаданого вище дослідника Р. Сукми, відбулося внаслідок пристосування Асоціації до безпекових інтересів великих держав, у першу чергу США. Схожі пристосування стосувалися також викреслення обговорення індо-пакистанських двосторонніх відносин в рамках РФА на догоду Індії чи невключення у порядок денний Форуму тайванського питання відповідно до позиції КНР [12, с.114].

Найбільшим обмеженням РФА з огляду на недосягнення етапу превентивної дипломатії є неможливість ефективно впливати чи розв'язувати безпекові виклики в АТР, такі як ядерна загроза КНДР, конфлікт щодо ПКМ чи тайванське питання. Відсутність механізму санкцій, як і в самій АСЕАН, а також принцип консенсусу та невторчання у внутрішні справи унеможлиблюють будь-які дії зі сторони РФА, що дозволяли б ефективно вплинути на порушення як міжнародних норм, так і тих, які передбачені у ДДСПСА.

Однак РФА може виконувати функцію початкового майданчика для переговорів, що прослідковується у кейсі КНДР, яка є учасником Форуму з 2000 року. Так, РФА послужив стимулом для просування діалогу між США та КНДР на 7 зустрічі країн-учасниць РФА у Таїланді, де зустрілися і провели переговори держсекретар США Медлін Олбрайт (1997-2001 рр.) та міністр закордонних справ Північної Кореї Пек Нам-Сун (1998-2007 рр.), що стало тоді найвищим рівнем американо-північнокорейських інтеракцій з часів Корейської війни 1950-1953 рр.

[13, с.35]. Тож РФА найкраща слугує власне як майданчик для покращення клімату між його учасниками, що підтверджується домінуванням там заходів зі зміцнення довіри як головних інструментів даного механізму АСЕАН.

Окрім цього, зазначена вище неможливість РФА вирішувати такі безпекові проблеми як конфлікт у ПКМ, ядерна програма КНДР чи тайванське питання, що слід віднести до традиційної, жорсткої, безпекової сфери, компенсується значним фокусом на нетрадиційних безпекових питаннях, які почали домінувати у РФА з початку XXI століття [12, с.22-23] і досі найбільш активно розглядаються у межах Форуму, особливо у сферах контртероризму, пом'якшення наслідків стихійних лих та інформаційних і комунікаційних технологій [78].

Тож Регіональний Форум АСЕАН виступає кооперативним механізмом Асоціації в АТР, у першу чергу через перенесення внутрішніх норм Асоціації з ПСА на ширший Азійсько-Тихоокеанський регіон. Це стосується як самих принципів ведення міждержавних відносин, які в основному базуються на Договорі про мир і співробітництво в Південно-Східній Азії від 1976 року, так і використання одних і тих самих організаційно-бюрократичного практик, як консенсусне прийняття рішень та ведення обміну інформацією через Секретаріат АСЕАН, адже в РФА нема свого власного. Крім цього, роль АСЕАН як «рушійної сили» Форуму виправдовує себе стосовно форми кооперації у рамках РФА, проте щодо змісту співробітництва Асоціація не завжди відіграє вирішальну роль.

Крім цього, РФА перебуває на початковій стадії своєї еволюції – просуванні заходів зі зміцнення довіри, адже Форуму притаманні такі ж обмеження, як і АСЕАН: закріплення основоположного для Асоціації принципу невтручання у внутрішні справи та відсутність механізмів впливу на можливе порушення її норм. Також прийнятний для всіх процес поступу РФА із самого початку функціонування Форуму заклав базис для повільного просування в сторону превентивної дипломатії, однак послужив основою для прийнятності РФА як кооперативного безпекового механізму АТР, що охоплює гетерогенних акторів регіону. Загалом, в основі Регіонального Форуму АСЕАН знаходяться заходи зі зміцнення довіри, які

покликані покращувати клімат регіональних МВ між державами, сприяючи більшій прозорості, проактивності та багатосторонності в АТР. При цьому, визначено, що таким заходом є публікація Щорічного огляду безпеки РФА, що слугує сполучною ланкою між заходами із зміцненням довіри і першою фазою превентивної дипломатії РФА.

2.2. Безпекові механізми АСЕАН на базі діалогового партнерства

Розгляд таких безпекових механізмів як Саміт країн Східної Азії (далі – СкСА) та Зустріч міністрів оборони АСЕАН+ (далі – ЗМОА+) проводиться внаслідок їх виділення в безпекових дослідженнях як найбільш впливових міждержавних безпекових механізмів, окрім РФА. Також, попри те, що АСЕАН+3 – формат співробітництва АСЕАН із КНР, Японією та Республікою Корея з грудня 1997 року [14, с.68], має безпекову складову і функціонує довше, ніж зазначені вище механізми, даний формат не буде розглядатися внаслідок домінування в ньому не так безпекових, як економічних і фінансових питань [31, с.56].

Щодо Саміту країн Східної Азії (СкСА), то це форум на найвищому рівні між АСЕАН та вісьмома діалоговими партнерами Асоціації, а саме: Австралією, КНР, Індією, Японією, Республікою Корея, Новою Зеландією, Росією та США [79]. Як стверджують Р. Еммерс, Дж. Льов та С. Тан, його важливість полягає у тому, що це оптимальний за кількістю учасників механізм, що більший за АСЕАН+3, однак менший за РФА чи інші регіональні формати співробітництва, наприклад, АТЕС [80]. Це робить механізм, що досліджується, важливим елементом безпекового кооперативного режиму АСЕАН, оскільки дозволяє поглиблювати відносини Асоціації з діалоговими партнерами при залученні найбільш впливових акторів АТР.

СкСА згадується у нормативній базі АСЕАН, що досліджувалася у Розділі 1, зокрема в:

А) БДЗ III – стосовно «співробітництва та партнерства із позарегіональними учасниками у всіх трьох складових Спільноти АСЕАН» [46];

Б) КРБПСА I – ціль В.5. «Посилення кооперації АСЕАН щодо ліквідації наслідків стихійних лих та реагування на надзвичайні ситуації»; С.1. «Посилення центральності АСЕАН в регіональному співробітництві та розбудові спільноти» [47];

В) КРПБСА II – ціль В.1.4. «Посилення Саміту країн Східної Азії на підтримку Спільноти АСЕАН», зокрема «продовжувати забезпечення того, щоб СкСА залишався форумом, який проводиться лідерами держав-членів, на засадах зовнішньоорієнтованості та стратегічності з метою сприяння миру та стабільності в регіоні [АТР]»; С.1.1. «Посилення центральності АСЕАН у формуванні регіональної архітектури, що еволюціонує, яка є відкритою, прозорою, інклюзивною та заснованою на нормах» – зокрема пункт 3 стосовно «забезпечення ефективної імплементації Декларації Саміту країн Східної Азії щодо принципів взаємовигідних відносин...»; С.1.2. «Посилення ефективності механізмів АСЕАН включно з модернізацією їхньої роботи» – пункт 3 щодо «посилення та консолідації процесу СкСА як форуму, що провадиться лідерами держав-членів, для стратегічного діалогу з політичних, безпекових та економічних питань...» [48];

Г) Огляді АСЕАН щодо Індो-Тихоокеанського регіону, а саме у положеннях, де визначається, що СкСА – «одна з платформ для діалогу та імплементації Індо-Тихоокеанської кооперації» (пункт 5) та «практичної кооперативної діяльності, яка може здійснюватися на базі механізмів АСЕАН, таких як СкСА...» (пункт 23); інструмент для взаємодії з іншими механізмами в АТР та ІТР на основі «доповнювального підходу» (пункт 22) [64]. Останнє відповідає концепції кооперативної безпеки, адже вона передбачає взаємодоповнювальність режимів кооперативної безпеки, що особливо характерно для АТР. Крім цього, як зазначалося у першому підрозділі Розділу 2, ОАІТР визначає СкСА як провідний безпековий механізм АСЕАН в АТР, що по логіці самого документа пояснюється пріоритетними сферами співробітництва Асоціації в ІТР та АТР зокрема – інфраструктурною сполученістю ІТР, яка буде впроваджуватися з врахуванням Декларації Шостого саміту СкСА щодо

Сполученості АСЕАН, а також досягненням цілей сталого розвитку як напрямку співпраці, який присутній у рамках СкСА.

Крім цього, ОАІТР базується на принципах, які були зазначені у Принципах СкСА щодо взаємовигідних відносин від 19 листопада 2011 року [80]. Це є свідченням того, що СкСА розглядається АСЕАН як один із провідних механізмів кооперативної безпеки в ІТР та АТР. При цьому, варто зазначити, що перевага СкСА над РФА в ОАІТР пояснюється як вищенаведеними пріоритетними сферами співробітництва, які співпадають для ІТР та країн-членів СкСА, так і можливою поглибленою пріоритезацією та актуалізацією співробітництва АСЕАН із своїми діалоговими партнерами для досягнення інфраструктурної сполученості АСЕАН і ІТР, а також для реалізації цілей сталого розвитку ООН.

Таким чином, СкСА, як і РФА, сприяє як розбудові ПБСА, так і зовнішніх зв'язків Асоціації з її вісьмома діалоговими партнерами, особливо у галузі безпеки. Однак для розуміння ролі СкСА в безпековій політиці АСЕАН в АТР потрібно також дослідити поступ даного безпекового механізму.

Ідею створення Саміту країн Східної Азії можна прослідкувати у другій половині-наприкінці 1990-их рр, коли у 1996 році малайзійський прем'єр-міністр Махатхір Мохамад (1981-2003 рр.) запропонував створити Економічну групу Східної Азії [81, с.267] або у листопаді 1998 року на другій зустрічі АСЕАН+3 у В'єтнамі, де південнокорейський президент Кім Де Чжун (1997-2003 рр.) висунув пропозицію дослідити можливості формування спільноти країн Східної Азії [80, с.22]. Задля цього було створено експертну групу щодо бачення Східної Азії, результатом роботи якої у 2001 році стала рекомендація створення Саміту країн Східної Азії. Рішення про його започаткування було зроблено на саміті АСЕАН+3 у 2004 році з боку малайзійського прем'єр-міністра Абдулі Бадаві (2003-2009 рр.) через пропозицію провести установчий саміт у Малайзії у 2005 році [80, с.22-23]. Як можна побачити, формат АСЕАН+3 відіграв провідне значення щодо становлення і започаткування СкСА. Крім цього, розглядалася можливість вибудовування СкСА на базі АСЕАН+3, тобто участі у Саміті тільки країн-членів

Асоціації, а також КНР, Японії та Південної Кореї, або переформатування АСЕАН+3 в СкСА. Однак, подібні ідеї не були реалізовані у першу чергу через бажання АСЕАН посилити свою роль в Східній Азії і ширше в АТР внаслідок зменшення ролі РФА після Азійської фінансової кризи та відсутністю суттєвих результатів роботи даного механізму наприкінці 1990-их-початку 2000-их років.

Крім цього, стратегічне мислення АСЕАН стосовно створення нової інституції – СкСА, полягало у двох ключових міркуваннях. Перше – для життєздатності і впливу певного формату в АТР потрібне залучення провідних гравців регіону. Як показав кейс РФА, таке залучення можливе через багатосторонні кооперативні механізми, що інституціоналізують відносини великих держав та надають середнім акторам, як АСЕАН, можливість відігравати у них провідне або чільне місце. Друге – знову як і у випадку з РФА, Асоціація була єдиним прийнятним варіантом для практичної реалізації інституціоналізованої співпраці через свою роль менеджера регіонального порядку, яка впливала з довіри до АСЕАН зі сторони інших регіональних акторів та існуванню низки безпекових кооперативних механізмів за керівництва Асоціації – АСЕАН+, АСЕАН+3, РФА [80, с.26]. Тож нова кооперативна інституція із ширшим колом учасників, ніж формат АСЕАН+3, була покликана посилити роль Асоціації в Східній Азії та ширше в АТР, а також посприяти досягненню еквілібріуму, щоб унеможливити домінування у майбутньому СкСА Китаю [81].

Також у квітні 2005 року за результатами Зустрічі міністрів закордонних справ АСЕАН було вироблено три умови для участі у СкСА – статус діалогового партнера АСЕАН, приєднання до Договору про мир і співробітництво у ПСА від 1976 року та наявність суттєвого рівня відносин з Асоціацією. Як стверджує колишній генеральний секретар АСЕАН Родольфо Северіно (1998-2002), якщо дві перші умови є об'єктивними, оскільки свідчать про глибину кооперації та визнання норм режиму кооперативної безпеки АСЕАН, то третя – суб'єктивна, оскільки залежить виключно від політичного рішення Асоціації запрошувати чи ні певну державу до участі у СкСА [31]. Однак усі три умови свідчать про провідну роль

АСЕАН у форматі СкСА, що є одним із свідчень її «рушійної сили» у даному форматі кооперації.

Перший саміт СкСА відбувся 14 грудня 2005 року в Куала-Лумпурі, Малайзія, за участі країн-членів АСЕАН та шести її діалогових партнерів, а саме: КНР, Японії, Південної Кореї, Австралії, Індії та Нової Зеландії, при тому РФ долучилася як спостерігач на запрошення Малайзії (РФ та США стали повноправними учасниками Саміту у 2011 році). За результатами зустрічі на найвищому рівні у новому форматі було прийнято Декларацію Саміту країн Східної Азії [82], у якій було зазначено наступне. По-перше, визначалося, що СкСА – це «форум для діалогу з широкого кола стратегічних, політичних та економічних питань...» [82], тобто йшлося про його роль як майданчика для обговорення рамки кооперації між АСЕАН та її шістьма діалоговими партнерами. По-друге, було зазначено, що СкСА «може відіграти суттєву роль у розбудові спільноти в Східній Азії», що підтверджує вищенаведені мотиви створення даного форуму, серед яких формування спільноти безпеки, членами якої були б провідні актори Східної Азії та партнери АСЕАН, що мають з нею найдинамічніші відносини, особливо в економічній сфері. По-третє, установчі принципи СкСА – рівність, партнерство, проведення консультацій, досягнення консенсусу, мультилатералізм, відкритість, інклюзивність, прозорість та зовнішньоорієнтованість, що повністю співпадає як із принципами кооперативної безпеки, так і з нормативними засадами АСЕАН стосовно свого внутрішнього і зовнішнього співробітництва. По-четверте, як і у випадку з РФА, провідна роль Асоціації у СкСА забезпечувалася у першу чергу бюрократично-організаційною керівною позицією АСЕАН, адже саміти стратегічного форуму мали проводитися з прив'язкою до щорічних самітів АСЕАН та головування на них виключно держави-члена Асоціації, а критерії участі повинні були визначатися тільки Асоціацією [82].

При подальшому розгляді СкСА варто виділити періоди його функціонування, які можна приурочити до часового проміжку діяльності Саміту. Так, з огляду на 15 років роботи даного механізму етапи його функціонування

будуть базуватися на п'ятирічних періодах, результати яких закріплені в ювілейних документах – Декларації п'ятиріччя СКА від 30 жовтня 2010 року [85], Декларації десятиліття СКА від 22 листопада 2015 року [84] та Декларації п'ятнадцятиріччя СКА від 14 листопада 2020 року [79]. Таким чином, виділено три періоди діяльності Саміту – 2006-2010рр., 2011-2015 рр. та 2016-2020 рр.

При огляді першого етапу варто відзначити, що співробітництво у межах досліджуваного формату проводилося у таких пріоритетних сферах – освітній, енергетичній, фінансовій, а також у галузі пом'якшення наслідків стихійних лих та запобіганню вірусних захворювань [85]. Таким чином, СКА більшою мірою зосереджувався на питаннях м'якої безпеки, що також прослідковувалося у РФА з початку ХХІ століття. Крім цього, як зазначено у Декларації п'ятиріччя СКА у 2011 році до учасниками Саміту повинні були стати США та Росія [83].

Їхнє приєднання стало можливим з двох причин. По-перше, АСЕАН розглядало їх як можливий контрбалансир КНР у форматі СКА та Східній Азії загалом [80, с.26] з метою досягнення еквілібріуму. По-друге, тоді розглядався варіант формалізації формату АСЕАН+8, який би включав учасників Саміту та відповідно США і РФ. Проте, оскільки новий можливий формат міг дублювати сфери кооперації СКА та робити регіональну безпекову архітектуру на базі інших існуючих мезанізмів АСЕАН більш громіздкою [80, с.30], то було вирішено включити останні дві зазначені вище держави у формат Саміту, а не створювати новий. Крім цього, приєднання США та РФ змінило саму природу СКА: якщо спочатку це був виключно азійсько-тихоокеанський механізм, то з включенням двох вище зазначених держав він став транс-азійсько-тихоокеанським [80, с. 36], що більше відповідає як принципу інклюзивності режиму кооперативної безпеки АСЕАН в АТР, так і самому безпековому режиму, до якого доєдналися два впливових актори АТР. При цьому, із входженням США та РФ СКА набув більшої міжнародного значення, оскільки почав охоплювати більше половини світового населення та ВВП [81, с.268].

Другий етап функціонування СкСА в основному був приурочений більшій інституціоналізації Саміту, що простежується у рішенні створити відділ Саміту країн Східної Азії в секретаріаті АСЕАН, що було зроблено у 2016 році [86], та кристалізації даного механізму, як майданчика для зміцнення довіри між його учасниками. Останнє чітко прослідковується у Декларації десятиліття СкСА, де зазначено, що Саміт зосереджений на діалозі та переговорах, а його мета – просувати стратегічну довіру, а також забезпечувати прозорість та передбачуваність поведінки його учасників [84]. Крім цього, зазначалося про перспективність включення морської кооперації до пріоритетних сфер діяльності Саміту, що простежувалося і в проаналізованій нормативній базі АСЕАН у третьому підрозділі Розділу 1.

Головним результатом другого етапу функціонування СкСА стало вироблення принципів СкСА, що послужило внеском у сприяння заснованого на нормах підході у веденні міждержавних відносин у регіоні. Це також стало підсилювальним нормотворчим елементом до режиму кооперативної безпеки, який АСЕАН екстраполює за межі ПСА. Тож, як і у випадку з РФА, центральність АСЕАН в СкСА у першу чергу простежується на рівні встановлення норм, принципів та визначення порядку денного у рамках механізму, що тут розглядається. Так, це підтверджується згаданим вище документом – Принципами СкСА щодо взаємовигідних відносин [тут і далі – ПВВ] [87] та його узгодженістю з Балійською декларацією згоди III (БДЗ III) «Спільнота АСЕАН у глобальній спільноті націй». Наприклад, згадані документи були прийняті з різницею у два дні – БДЗ III 17 листопада 2011 року, а ПВВ – 19 листопада того ж року. Крім цього, у БДЗ III йшлося про «кооперацію та партнерство АСЕАН із зовнішніми партнерами стосовно всіх трьох складових Спільноти АСЕАН на базі АСЕАН+, АСЕАН+3, Регіонального Форуму АСЕАН та Саміту країн Східної Азії» [46], у той час як у ПВВ зазначалося, що «СкСА є невід’ємною частиною регіональної архітектури, яка еволюціонує, включно з процесами, що підсилюють один одного, зокрема АСЕАН+1, АСЕАН+3, РФА, ЗМОА+» [87]. Також один з принципів ПВВ

констатує «визнання і повагу до різноманіття етнічних, релігійних, культурних традицій і цінностей, а також відмінність поглядів і позицій, включно з просуванням голосу поміркованих». Це співпадає з визначенням у БДЗ III заходом АСЕАН глобального рівня створити рух поміркованих для подолання екстремізму, про що йшлося у третьому підрозділі Розділу 1. Таким чином, проведення Шостої зустрічі глав держав та урядів СКА 18-19 листопада 2011 року, як і будь-якої зустрічі подібного рівня в межах СКА, при одночасній діяльності 19-ого саміту АСЕАН, що проходив протягом 14-19 листопада того ж року на о. Балі, і доповнювальність БДЗ III та ПВВ є свідченням провідної ролі АСЕАН у встановленні норм та порядку денного при кооперації із своїми діалоговими партнерами.

Крім цього, 12 принципів, визначених у ПВВ, також доповнюють режим кооперативної безпеки, встановлений ДДСПСА від 1976 року. Серед них – покращення взаємної поваги до незалежності, суверенітету, рівності, територіальної цілісності та національної ідентичності; вдосконалення взаєморозуміння, довіри та дружби; просування добросусідства, партнерства і вибудовування спільноти; невтручання у внутрішні справи інших країн; відмова від погрози силою або її застосування проти іншої держави відповідно до Статуту ООН; розв’язання протиріч і конфліктів мирними засобами, тощо [87]. Хоча дані принципи повторюють положення ДДСПСА та Статуту ООН, вони покликані посилити режим кооперативної безпеки, встановлений ДДСПСА, а також сприяти кращому втіленню БДЗ III, що свідчить про екстраполяцію внутрішньорегіональних норм АСЕАН в ПСА на ширший регіон АТР.

Третій період функціонування СКА стосується суттєвого розширення пріоритетних сфер кооперації у межах даного формату. Так, вони включають: навколишнє середовище та енергетику; освіту; фінанси; регіональні та глобальні питання охорони здоров’я і пандемії; пом’якшення наслідків стихійних лих; сполученість АСЕАН; економічне співробітництво й торгівлю; продовольчу безпеку; морську кооперацію [88]. Як можна побачити із цього переліку, основні

галузі співробітництва між СкСА та РФА майже не перетинаються, за виключенням пом'якшення наслідків стихійних лих та кооперації на морі, яка у випадку РФА стосується саме морської безпеки, а на прикладі Саміту – питань співробітництва [78; 88]. Таким чином, не спостерігається дублювання функцій на основі пріоритетних сфер діяльності двох зазначених форматів, що свідчить про їхню взаємодоповнювальність та взаємопідсилювальність як кооперативних механізмів безпеки АСЕАН в АТР.

Крім цього, з логіки Декларації п'ятнадцятиріччя СкСА випливає, що буде спостерігатися посилення співробітництва у нетрадиційних і транскордонних безпекових питаннях, особливо щодо надзвичайних ситуацій у галузі охорони здоров'я, що пояснюється пандемією коронавірусу. Загалом, наголос робиться на важливості взаємної довіри, продовженні ведення діалогу на базі мультилатералізму задля боротьби з викликами та посилення регіональної багатосторонньої архітектури [79]. Таким чином, можна констатувати продовження практики слідування концепції кооперативної безпеки, що проводиться АСЕАН у межах АТР та в рамках СкСА зокрема.

Також слід наголосити на наступному. Хоча у межах Саміту проводиться обговорення безпекових питань, таких як мир на Корейському півострові, намагання підписати кодекс поведінки у Південно-Китайському морі, мілітаризація даної акваторії, тероризм та забезпечення довготривалої регіональної архітектури в АТР [88], проте, як і у випадку РФА, механізм СкСА не призначений для вирішення конфліктів. Він слугує виключно для покращення клімату регіональних відносин, просування до спільноти безпеки в Східній Азії та підтримання кооперативної безпеки АСЕАН в АТР.

Тож Саміт країн Східної Азії – кооперативний механізм АСЕАН, що покликаний поглиблювати відносини і співробітництво між Асоціацією та її вісьмома діалоговими партнерами. За 15 років свого функціонування даний формат значно розширив спектр співробітництва, що проводиться у його межах, та посприяв зміцненню режиму кооперативної безпеки АСЕАН в АТР шляхом

прийняття Принципів СкСА щодо взаємовигідних відносин від 2011 року. При цьому, даний механізм доповнює і посилює Регіональний Форум АСЕАН внаслідок як функціонування в інших пріоритетних сферах кооперації, ніж РФА, так і поглиблення відносин з діалоговими партнерами Асоціаціями, які також є учасниками Форуму. Крім цього, функціонування у форматі щорічних зустрічей на найвищому рівні та залученість провідних акторів АТР свідчить про перспективність СкСА як одного з головних безпекових механізмів, що формуватиме регіональну безпекову архітектуру, яка еволюціонує.

Зустріч міністрів оборони АСЕАН+ (тут і далі – ЗМОА+) – це платформа для посилення безпекового та оборонного співробітництва задля сприяння миру, стабільності та розвитку в ПСА та АТР, учасниками якої виступають АСЕАН та вісім діалогових партнерів Асоціації: Австралія, Китай, Індія, Японія, Нова Зеландія, Республіка Корея, Росія та США [89].

ЗМОА+ згадується у наступних документах, що аналізувалися у Розділі 1:

А) Огляді АСЕАН щодо Індо-Тихоокеанського регіону у пункті 23, де йдеться про «практичну кооперативну діяльність, що може здійснюватися на базі механізмів АСЕАН, таких як... ЗМОА+» [64];

Б) КРПБСА II у цілі В.1.2. «...зростання центральності АСЕАН у процесі Зустрічі міністрів оборони АСЕАН Плюс»; цілі В.3.8. (пункт 6) «Посилення кооперації АСЕАН щодо ліквідації наслідків стихійних лих та реагування на надзвичайні ситуації»; цілі В.4.2. (пункт 2) «Просування більшої прозорості та розуміння оборонних політик і концепцій безпеки»; цілі С.1.2. (пункт 6) «Посилення ефективності механізмів АСЕАН включно з модернізацією процесу їхньої роботи» [48];

В) КРПБСА I у цілях В.1.2. «Просування більшої прозорості та розуміння оборонних політик і концепцій безпеки», зокрема пункт 4 щодо «проведення консультацій і кооперації стосовно питань регіональної оборони та безпеки між АСЕАН і зовнішніми сторонами, а також діалоговими партнерами включно через ЗМОА+, коли він буде практично реалізований» [47].

Таким чином, як і у випадку з РФА та СкСА, ЗМОА+ відіграє важливу роль у просуванні та зміцненні ПБСА та режиму кооперативної безпеки АСЕАН поза межами ПСА. Це підтверджується американською дослідницею АСЕАН Алісою Ба, яка стверджує, що у відношенні ЗМОА+, а також інших зазначених вище механізмів, Асоціація втілює двоєдиний підхід – зміцнення за рахунок згаданих форматів інтеграції АСЕАН, особливо щодо реалізації ПБСА, та посилення відносин із позарегіональними акторами, щоб сприяти поступу Спільноти АСЕАН, яка, у свою чергу, потенційно посилить центральність Асоціації у її кооперативних безпекових механізмах у АТР [90].

Варто також відзначити, що започаткування кооперації у сфері оборони на офіційному рівні – важливий крок стосовно доповнення режиму кооперативної безпеки АСЕАН в АТР, оскільки такого кооперативного механізму із залученням оборонних відомств та міністрів оборони провідних акторів АТР не простежувалося до 2010-их рр. – кооперація у галузі оборони проводиться у рамках РФА, проте або не на виключно офіційному рівні міністрів оборони, або в неофіційному форматі, що відноситься до експертної дипломатії (Track Two diplomacy) і не розглядається у даному дослідженні. Крім цього, започаткування подібної до ЗМОА+ платформи свідчить про поступ самої безпекової політики АСЕАН, оскільки, як зазначалося у Розділі 1, формат військового співробітництва не простежувався в АСЕАН тривалий час – до 1990-их рр. Так, участь посадовців АСЕАН зі сфери оборони у безпековому діалозі Асоціації, що у першу чергу включає РФА, розпочалася тільки в 1996 році [47], внутрішньорегіональний для Асоціації механізм Зустрічі міністрів оборони АСЕАН був створений у 2006 р. [90, с.150], а ЗМОА+ – у жовтні 2010 року [89]. Наведене демонструє тривалий процес започаткування оборонного співробітництва як в межах самої Асоціації, так і в АТР зокрема, проте свідчить про розвиток режиму кооперативної безпеки АСЕАН і його все більшій відповідності загальній концепції кооперативної безпеки, що почала ґносеологічно вибудовуватися саме із безпеково-оборонного аспекту МВ.

Також слід звернути увагу на інституціоналізований поступ ЗМОА+. Хоча даний механізм почав функціонувати з 2010 року, проте щорічні зустрічі почали проводитися лише з 2017 р. – початково планувалося проводити зустрічі раз на три роки, а з 2013 р. – раз на два роки. Це є свідченням зростання актуальності даного кооперативного безпекового механізму через бажання учасників інтенсифікувати обговорення оборонних питань внаслідок «усе більш складного регіонального безпекового середовища» [89].

Серед основних цілей ЗМОА+, що визначають природу цього механізму є: просування довіри між оборонними відомствами учасників платформ через посилений діалог та прозорість; зміцнення регіонального миру та стабільності шляхом співробітництва у галузях безпеки й оборони з метою подолання транснаціональних безпекових викликів; сприяти реалізації Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН. З цього переліку можна констатувати, що ЗМОА+ відповідає концепції кооперативної безпеки, адже базується на принципі прозорості та інструменті проведення діалогу задля зміцнення довіри, тобто, як і у випадку з РФА та СкСА, слугує форматом для заходів зі зміцнення довіри для покращення клімату МВ в АТР, проте доволі локалізовано – у безпеково-оборонній сфері. Останнє може слугувати виробленню більш практичного співробітництва між АСЕАН та її діалоговими партнерами, ніж у РФА та СкСА, де кооперація проводиться більш рамково, особливо у форматі СкСА. У цьому відношенні дослідник Сі Сенг Тан констатує, що формат ЗМОА+ більше нагадує «семінар», на якому можна отримати практичну користь, а наприклад, РФА – «говорильню» [90, с.152], що свідчить про перспективність ЗМОА+ як передового механізму безпекової політики АСЕАН в АТР.

Як зазначається у самій Асоціації, ЗМОА+ – це платформа для практичного співробітництва оборонних відомств учасників, яка зосереджена на таких сферах кооперації: морська безпека; контртероризм; гуманітарна допомога та пом'якшення наслідків стихійних лих; миротворчі операції; військова медицина; гуманітарне розмінування; кібербезпека [89]. Варто констатувати, що спектр

співпраці в рамках ЗМОА+ суттєво співпадає зі сферами кооперації у межах РФА [78], однак у випадку ЗМОА+ він стосується великомасштабного, локального, практичного співробітництва виключно оборонних відомств країн-членів АСЕАН та її восьми діалогових партнерів, а не дрібномасштабнішої і рамкової діяльності РФА чи СкСА. При цьому, в АСЕАН та її діалогових партнерів є усвідомлення можливої дуплікації сфер кооперації та заходів у межах ЗМОА+, РФА та СкСА, особливо щодо морського співробітництва, через що було наголошено на потребі координації між зазначеними вище механізмами [88].

Крім цього, як наголошувалося вище, ЗМОА+ є платформою для зміцнення довіри, тому основним заходом у цьому відношенні є проведення спільних навчань у сімох сферах кооперації, що наводилися у попередньому абзаці, зокрема штабних і комунікаційних навчань у галузі гуманітарної допомоги та пом'якшення наслідків стихійних лих і теоретичних навчань з кібербезпеки [89].

Однак, як і у випадку з РФА чи СкСА, ЗМОА+, – це виключно безпековий кооперативний механізм, націлений на зміцнення довіри, а не на запобігання чи вирішення конфліктів. Як стверджує американський дослідник Люк Р. Донох'ю, попри переваги ЗМОА+ у вигляді здійснення практичного співробітництва і прямої комунікації та кооперації на рівні оборонних відомств, даний механізм характеризується також уникненням обговорення жорстких безпекових і оборонних питань, таких як територіальні суперечки в Південно-Китайському морі, при обстоюванні позиції, що подібні питання слід адресувати на рівень міністрів закордонних справ [91, с.25], що відсилає до інших форматів АСЕАН, зокрема РФА. Американська науковиця Аліс Ба пояснює таке уникнення обговорювати питання жорсткої, традиційної, безпеки природою таких питань, адже вони викликають суперечки між зацікавленими сторонами, а не сприяють кооперації [90, с.155], тому, на її думку, ЗМОА+ зосереджується на нетрадиційних безпекових викликах. Крім цього, Люк Р. Донох'ю виокремлює ще одну проблему ЗМОА+ – абсолютизацію принципу невтручання у внутрішні справи зі сторони

АСЕАН ускладнює поглиблення боротьби з жорстоким екстремізмом та вербуванням до екстремістських організацій [91].

Тож ЗМОА+ – це один із провідних механізмів кооперативної безпеки АСЕАН в АТР, що сприяє підтримці її центральності у формуванні регіональної безпекової архітектури, яка еволюціонує. Крім цього, ЗМОА+ сприяла поступу режиму кооперативної безпеки Асоціації в АТР, оскільки викристалізувала безпеково-оборонне співробітництво АСЕАН з її вісьмома діалоговими партнерами і водночас провідними гравцями регіону, а також допомогла поглибленню інституціоналізованої рамки співробітництва Асоціації із позарегіональними акторами в оборонній сфері, що потенційно задало нову тенденцію до практичної, поглибленої та локалізованої кооперації АСЕАН у рамках її кооперативних безпекових механізмів.

Однак слід врахувати, що ЗМОА+ залишається платформою для заходів зі зміцнення довіри у нетрадиційних безпекових питаннях, тобто вона не призначена ні для вирішення безпекових конфліктів чи суперечок, ні для адресування проблем жорсткої безпеки.

Формат «АСЕАН+» виник як продовження політики зовнішніх зв'язків АСЕАН після закінчення холодної війни. Із кінця 1980-х – початку 1990-х років АСЕАН поступово переходила від суто внутрішньорегіонального об'єднання до «відкритої регіональності», налагоджуючи діалогові партнерства з ключовими державами і міждержавними утвореннями поза Південно-Східною Азією. Логіка створення формату «АСЕАН+» полягала в забезпеченні залучення зовнішніх великих держав до регіональних справ на основі принципів кооперативної безпеки та лідерства АСЕАН. Цей підхід відповідав принципам, закріпленим у фундаментальних документах АСЕАН та ООН – невтручання, суверенної рівності, мирного врегулювання спорів, взаємоповаги та багатосторонньої співпраці [92]. Укладений 1976 року Договір про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії став правовою основою взаємин АСЕАН з зовнішніми партнерами, які приєднуються до нього як умови встановлення офіційного партнерства.

Історично, першим кроком до формату «АСЕАН+» стало встановлення діалогових відносин із розвиненими країнами Заходу та Азії. Першим офіційним діалоговим партнером АСЕАН стала Австралія ще у 1974 р [93]. Протягом 1970-х – 1980-х років Асоціація поступово розширювала коло партнерів, уклавши секторальні чи повні діалогові угоди з Японією (неформальні консультації з 1973 р., формальний діалог з 1977 р.), Новою Зеландією (1975), Європейським економічним співтовариством/ЄС (1977) [94], Канадою (1977) та США (1977) [95]. На початку 1990-х до кола партнерів долучилися Республіка Корея (спочатку секторальний діалог 1989, повний статус – 1991) [96], Китай (діалогові контакти з 1991, повний партнер з 1996) [97] та Російська Федерація (гостьова участь з 1991, повний партнер з 1996) [98]. Індія набула статусу секторального партнера у 1992 р., а повноправного діалогового партнера – у 1995 р. [99]. Після двох десятиліть мораторію на нових партнерів (з 1996 р.) у 2021 році статус діалогового партнера вперше було надано новому суб'єкту – Великій Британії, що вийшла з ЄС [100]. Отже, на сьогодні АСЕАН має 11 діалогових партнерів: Австралія, Канада, Китай, Європейський Союз, Індія, Японія, Нова Зеландія, Республіка Корея, Росія, Велика Британія та США.

Механізм «АСЕАН+1» з самого початку орієнтувався на принципи кооперативної безпеки. По-перше, всі діалогові партнери приєдналися до ДДСПСА (деякі – як члени більших утворень, напр. Велика Британія через ЄС у 2012 р., а згодом самостійно), що зобов'язує їх дотримуватися норм міжнародного права і регіональних принципів мирного співробітництва [101]. По-друге, формат АСЕАН+ є багатостороннім за духом: хоча співпраця здійснюється на двосторонній основі «АСЕАН–партнер», вона інтегрована у загальну систему регіональних багатосторонніх механізмів під проводом АСЕАН. Зокрема, практично всі діалогові партнери АСЕАН залучені до ширших форумів, ініційованих Асоціацією: РФА, СКСА, ЗМОА+ тощо, що гарантує інклюзивність і відкритість безпекового діалогу [102], [103]. По-третє, початковий задум полягав у тому, щоб партнерства були взаємно вигідними і комплексними: охоплювали не

лише політико-безпекову сферу, а й економічну та соціально-культурну, створюючи основу для довгострокової стабільності та довіри. Такий комплексний підхід відповідає концепції кооперативної безпеки, яка наголошує на широкому спектрі співробітництва як запоруці миру [104].

Австралія стала першим діалоговим партнером АСЕАН у 1974 році [105]. Відтоді безпекова співпраця між АСЕАН та Австралією пройшла шлях від обмежених консультацій до всеосяжного стратегічного партнерства. Важливо, що Австралія традиційно підтримувала роль АСЕАН у регіональному порядку денному, підтвердженням чого стало її приєднання до ДДСПСА у грудні 2005 р., одним із перших серед позарегіональних держав. Це засвідчило відданість Австралії принципам непорушення суверенітету та мирного врегулювання, що особливо важливо для довіри у відносинах. У 2014 році, на відзначення 40-річчя партнерства, сторони підвищили його до рівня стратегічного – було започатковано Стратегічне партнерство АСЕАН–Австралія. Відтоді регулярними стали зустрічі лідерів: з 2016 р. проводяться двосторонні саміти АСЕАН–Австралія кожні два роки, а з 2021 р. – щорічно [107].

Політико-безпековий вимір співпраці набув нового імпульсу в останні роки. У березні 2018 р. Австралія вперше провела у себе Спеціальний саміт АСЕАН–Австралія (Сіднейський саміт), за підсумками якого прийнято Спільну заяву («Сіднейська декларація»), що окреслила напрями поглиблення співпраці в галузі безпеки (зокрема морської безпеки, боротьби з тероризмом, кібербезпеки тощо). У жовтні 2021 р. Австралія та країни АСЕАН домовилися піднести відносини до рівня Всеосяжного стратегічного партнерства (ВСП) – найвищого статусу, якого АСЕАН удостоює зовнішніх партнерів. Відповідний План дій ВСП на 2022–2026 рр. сторони оперативно розробили та схвалили у 2022 р., окресливши спільні кроки у сфері політико-безпекового співробітництва. Зокрема, пріоритетами визначено підтримку принципів Індो-Тихоокеанського регіону, відкритого та заснованого на правилах, зміцнення архітектури безпеки з опорою на АСЕАН, співпрацю в миротворчості, гуманітарному реагуванні та морській безпеці. У 2023 році, на

Саміті АСЕАН–Австралія в Джакарті, лідери ухвалили Спільну заяву щодо продовольчої безпеки – як відповідь на нові виклики безпеки людського виміру.

За динаміку 50-річного партнерства сфера політико-безпекової взаємодії еволюціонувала від початкових консультацій до інтенсивних механізмів співробітництва. Якщо на ранньому етапі (1970–80-ті рр.) безпековий вимір зводився до обмінів думками і навчальних програм, то нині діють інституційні механізми: пост-міністерська конференція АСЕАН–Австралія, щорічні зустрічі старших посадовців, окремі діалоги з питань боротьби з транснаціональною злочинністю, кіберзагрозами, а також спільні навчання в рамках АСЕАН-Плюс (наприклад, у форматі ЗМОА+ Австралія регулярно залучена до спільних військових навчань, зокрема морських). Австралія однією з перших підтримала концепцію АСЕАН-центристської регіональної архітектури та активно бере участь у Регіональному форумі АСЕАН з моменту його створення в 1994 р., співголовуючи в робочих групах РФА з морської безпеки та миротворчості у різні роки. Вона також є учасником-засновником СКСА (з 2005 р.) та зустрічей ЗМОА+ (з 2010 р.).

Партнерство АСЕАН–Канада було започатковане у лютому 1977 року, коли відбулася перша офіційна зустріч міністра закордонних справ Канади з представниками АСЕАН [107]. На початковому етапі співпраця з Канадою мала значний ухил у сферу розвитку та економічної допомоги – у 1981 р. було підписано Угоду про економічне співробітництво АСЕАН–Канада, яка заклала основи для взаємодії в промисловості, торгівлі і технічній допомозі. Проте з часом спектр співпраці істотно розширився, охопивши й політико-безпековий вимір. У 2009 р. сторони підписали Спільну декларацію про підвищення партнерства, що надало стратегії довгострокового розвитку відносин на 2010–2015 рр. і подальші періоди. У 2010-х роках Канада демонструвала зростаючу зацікавленість у безпекових питаннях ПСА. Важливим кроком стало приєднання Канади до ДДСПСА – це відбулося 23 липня 2010 р. під час Міністерської зустрічі АСЕАН у Ханой.

У 2016 р. відносини було піднесено до рівня Спільного партнерства заради миру, прогресу та спільного процвітання, і наразі діє План дій АСЕАН–Канада на 2021–2025 рр., ухвалений у вересні 2020 р. В політико-безпековій сфері Канада посилила свою участь у форумах АСЕАН. Ще з 1994 року вона є активним членом РФА, де надає особливу увагу питанням нерозповсюдження, миротворчості та морської безпеки. Канадські представники співголювали в робочих заходах РФА, зокрема в 2018–2020 рр. Канада (разом із Таїландом і Китаєм) співголювала міжсесійні зустрічі РФА з ліквідації наслідків стихійних лих. Окрім того, започатковано окремий діалог COMTSC+Canada – консультації між старшими посадовцями з питань транснаціональної злочинності. За останні роки проведено 10 раундів таких консультацій (станом на 2021 р.) для координації зусиль у боротьбі з тероризмом, наркоторгівлею, кіберзлочинністю та торгівлею людьми [108].

Важливо зазначити, що Канада прагне глибше інтегруватися і в воєнно-політичні механізми АТР. Хоча вона не є учасником СкСА чи ЗМОА+ (через обмежену кількість місць для позарегіональних гравців), Канада неформально висловлює зацікавленість у долученні. Зокрема, канадський уряд у 2021 р. подав заявку на отримання статусу спостерігача в експертних робочих групах ЗМОА+ з гуманітарної допомоги та морської безпеки [109]. Це свідчить про намір Канади брати участь у практичних безпекових заходах регіону. Поки що участь Канади в ЗМОА+ обмежена неформальними форматами, проте вона підтримує оборонний діалог з країнами ПСА на двосторонньому рівні та через діалог «Шангри-Ла» (регіональний безпековий саміт).

Динаміка безпекового співробітництва АСЕАН–Канада демонструє поступове посилення: від відсутності регулярних безпекових контактів у 1980-х – до активної взаємодії на рівні старших посадовців і міністрів у 2010-х і 2020-х. У 2017 р. відбувся перший Саміт АСЕАН–Канада за 40 років відносин, де прем'єр-міністр Джастін Трюдо і лідери АСЕАН узгодили наміри розвивати співпрацю в рамках концепції Індो-Тихоокеанського регіону. Наразі Канада підтримує ключові

ініціативи АСЕАН у сфері безпеки: приєдналася до Азійського форуму з миротворчості, фінансує програми через АСЕАН-Інститут миру і примирення та інші проекти миротворчого спрямування. Ці кроки свідчать про прагнення Канади зробити свій внесок у регіональну кооперативну безпеку, посилюючи багатосторонні механізми і одночасно розширюючи власну присутність у стратегічно важливому Індो-Тихоокеанському регіоні [110]. Показово, що в новій Індо-Тихоокеанській стратегії Канади (2022) АСЕАН визначено як центральний елемент регіональної архітектури, а співпрацю з нею – як пріоритет для забезпечення стабільності та правил у регіоні.

Діалогові відносини між АСЕАН та Китайською Народною Республікою (КНР) розпочалися на початку 1990-х років, коли Пекін зробив перший символічний крок назустріч АСЕАН. У липні 1991 р. міністр закордонних справ КНР Цянь Цічень уперше був присутнім на відкритті Міністерської зустрічі АСЕАН як гість [111]. Цей жест швидко переріс у повноцінний діалог: 1996 року Китаю надано статус повного діалогового партнера АСЕАН. Виникнення партнерства АСЕАН–Китай було зумовлене обоюсторонньою зацікавленістю: АСЕАН шукала шляхів залучення зростаючого впливу КНР до багатосторонніх механізмів, аби закріпити її прихильність мирному співіснуванню, тоді як Китай прагнув подолати недовіру сусідів і зміцнити економічні зв'язки з ПСА.

Вже за кілька років відносини вийшли на стратегічний рівень. На Саміті 2003 року в Балі лідери АСЕАН і КНР підписали Спільну декларацію про стратегічне партнерство заради миру та процвітання. Китай таким чином став першим із діалогових партнерів, з ким АСЕАН оформила стратегічне партнерство. Від 2004 р. сторони почали впроваджувати спільні Плани дій для розвитку співпраці у всіх сферах – нині діє четвертий за рахунком План дій на 2021–2025 рр. Китай став також першою великою державою, що приєдналася до ключових договорів АСЕАН: у жовтні 2003 р. КНР першою серед діалогових партнерів підписала ДДСПСА, формально зобов'язавшись поважати принципи невтручання і мирного вирішення спорів. В подальші роки Китай демонстрував готовність прийняти

регіональні норми безпеки – зокрема, заявив про намір приєднатися до Протоколу до Договору про зону, вільну від ядерної зброї у Південно-Східній Азії, ставши першим з ядерних держав, хто публічно оголосив таку готовність.

Політико-безпековий діалог з Китаєм сьогодні здійснюється по багатьох каналах. Щорічний саміт АСЕАН–Китай (з 1997 р.) – центральний майданчик, де лідери обговорюють стратегічні питання. Крім нього, працюють міжміністерські зустрічі (щорічні консультації міністрів закордонних справ АСЕАН–КНР), щорічний Спільний комітет співпраці і галузеві діалоги на рівні старших посадовців. Китай долучений до всіх основних регіональних форумів: є активним учасником РФА (з 1994 р.), членом-засновником СКСА (з 2005 р.), однією з 8 країн-партнерів у ЗМОА+ (з 2010 р.). У цих рамках Пекін часто бере на себе провідну роль: так, у рамках ЗМОА+ Китай неодноразово співголошував експертні робочі групи – наприклад, разом з Таїландом очолював групу з протидії тероризму (2017–2020), з Камбоджею – групу з гуманітарного розмінування (2021–2023). Це свідчить про прагнення КНР бути співтворцем порядку денного безпеки в регіоні у співпраці з АСЕАН.

Особливо чутливим питанням у відносинах АСЕАН–Китай є ситуація в Південно-Китайському морі (тут і далі – ПКМ). Ще у 2002 р. сторони уклали Декларацію про поведінку сторін у ПКМ – перший багатосторонній документ, що зобов’язав Китай і країни АСЕАН врегульовувати територіальні суперечки мирно і стримано. Хоч декларація носить політичний характер, вона стала кроком до режиму кооперативної безпеки в ПКМ. З 2017 р. АСЕАН і КНР ведуть переговори щодо підвищення цього режиму – розробки Кодексу поведінки в ПКМ. Станом на 2023 р. сторони завершили вже друге читання проекту Кодексу і оголосили про перехід до третього читання. Хоча процес тривалий, сам факт спільної роботи над кодексом поведінки демонструє залучення Китаю до колективних зусиль з управління конфліктом, що відповідає засадам кооперативної безпеки (прозорість, постійний діалог, правове врегулювання).

На сучасному етапі співробітництво АСЕАН–Китай набуло всеохопного характеру, про що свідчить рішення 2021 року піднести відносини до рівня Всеосяжного стратегічного партнерства. Це було символічно оголошено на Спеціальному саміті 22 листопада 2021 р. з нагоди 30-річчя діалогу. Всеосяжне СП покликане ще тісніше інтегрувати Китай у ініціативи АСЕАН, зокрема в реалізацію Огляду АСЕАН щодо Індो-Тихоокеанського регіону (АОІР), яка проголошує відкритість, інклюзивність та співпрацю у широкому регіональному просторі. Так, на саміті 2023 р. була ухвалена спільна заява КНР–АСЕАН про взаємовигідну співпрацю з імплементації АОІР. У воєнно-політичній сфері КНР і АСЕАН започаткували низку нових форматів, наприклад регулярні зустрічі міністрів оборони АСЕАН–Китай (з 2018 р.), регіональні військово-морські навчання АСЕАН–Китай (перше проведено в 2018 р.), що сприяє довірі між збройними силами. Не менш важливо, що Китай активно підтримує ініціативи неконфронтаційної безпеки: спільні зусилля у боротьбі зі злочинністю (включно з наркоторгівлею через механізм АММТС+China), програми навчання для миротворців, співпрацю в сфері охорони здоров'я (під час пандемії COVID-19 КНР тісно координувалася з АСЕАН у наданні вакцин та медичних матеріалів).

Партнерство з Європейським Союзом є одним з найдовших для АСЕАН: офіційний діалог розпочався 1977 року і був інституційно оформлений після підписання Угоди про співробітництво АСЕАН–ЄЕС 7 березня 1980 р [112]. ЄС, як об'єднання європейських держав, спочатку взаємодіяв з АСЕАН переважно у сфері економіки і розвитку. Однак з часом обидві сторони усвідомили спільний інтерес до глобальних безпекових питань, а успіхи європейської інтеграції стали для АСЕАН певною моделлю регіонального співробітництва. Важливою віхою стало прийняття Нюрнберзької декларації про підвищене партнерство АСЕАН–ЄС у 2007 р., що офіційно визнала розширення співробітництва на всі три «стовпи» – політико-безпековий, економічний та соціально-культурний. Для практичної реалізації було ухвалено спільний План дій (Bandar Seri Begawan Plan 2013–2017).

Наступні плани дій (2018–2022, а згодом 2023–2027) продовжили стратегічну лінію на зміцнення партнерства.

В політичній сфері одним з ключових моментів стало приєднання ЄС до ДДСПСА у липні 2012 р. на зустрічі міністрів АСЕАН у Пномпені. Цей крок ознаменував офіційне прийняття ЄС норм і принципів регіонального порядку безпеки Південно-Східної Азії. Згодом ЄС призначив свого першого Посла при АСЕАН (2016 р.) і заснував постійну Місію ЄС у Джакарті – це показало інституціоналізацію зв'язків та «закріплення» ЄС у регіоні. Нарешті, у грудні 2020 р. на 23-му Міністерському засіданні АСЕАН–ЄС було ухвалено рішення про створення Стратегічного партнерства АСЕАН–ЄС. Формально його було проголошено на спеціальному ювілейному Саміті в Брюсселі у грудні 2022 р., присвяченому 45-річчю діалогу.

У межах політико-безпекового співробітництва ЄС взаємодіє з АСЕАН як через інституційні діалоги АСЕАН–ЄС, так і в ширших форумах. Регулярно проводяться Міністерські зустрічі АСЕАН–ЄС кожні 2–3 роки, щорічні зустрічі старших посадовців та засідання спільного Комітету співпраці. ЄС є учасником РФА з моменту його заснування (1994) і активно використовує цей майданчик для просування підходів «м'якої» безпеки – превентивної дипломатії, розбудови довіри, морського права. Особливо слід відзначити співробітництво в морській безпеці: з 2013 р. діє Високий рівень діалогу АСЕАН–ЄС із співробітництва на морі, де сторони обмінюються найкращими практиками з питань морської безпеки та свободи судноплавства. Це відображає спільну зацікавленість у підтриманні принципів міжнародного морського права (зокрема, Конвенції ООН з морського права) у Південно-Китайському та суміжних морях. ЄС також приєднався до діалогів АСЕАН з протидії злочинності: з 2014 р. він учасник консультацій SOMTC+EU (щорічно) щодо боротьби з тероризмом і транснаціональною злочинністю.

У військово-оборонному вимірі Європейський Союз, на відміну від окремих держав-партнерів, не має власних збройних сил, але прагне долучитися до

відповідних механізмів. У 2020-х роках ЄС неформально висловив інтерес до участі у ЗМОА+ та СкСА як спостерігач. На цей час Євросоюз отримав статус спостерігача в робочих органах ЗМОА+ – зокрема, у 2021 р. його прийнято до участі в якості спостерігача в експертних групах з військової медицини та з гуманітарної допомоги/ліквідації наслідків катастроф на період 2021–2023 рр. (у 2024 р. цей статус оновлено на новий цикл). Це дозволяє ЄС долучатися до практичних заходів – навчань, семінарів – поряд з країнами ЗМОА+. Крім того, Європейська служба зовнішніх дій започаткувала у 2022 р. Програму підготовки військово-морських офіцерів АСЕАН (навчальні візити до Європи, обмін досвідом з ВМС держав-членів ЄС) для сприяння взаєморозумінню у сфері морської безпеки.

Щодо динаміки еволюції співробітництва, можна сказати, що спочатку (1980–90-ті) ЄС сприймався АСЕАН радше як донор і торговельний партнер, натомість безпекові питання майже не піднімалися. Починаючи з 2000-х, на тлі глобалізації загроз (тероризм після 11 вересня 2001, морська безпека після піратських нападів тощо) та піднесення ролі АСЕАН у регіоні, Євросоюз став поступово включатися у безпековий дискурс. У 2003 р. він підтримав Договір про Зону миру, свободи і нейтралітету у ПСА та інші ініціативи АСЕАН. В останнє десятиріччя ЄС значно активізував стратегічну взаємодію: прийнято стратегію ЄС щодо співпраці в Індो-Тихоокеанському регіоні (2021), де АСЕАН фігурує як центральний партнер; призначено Спеціального посланника ЄС по Індо-Тихоокеанському регіону, який підтримує політичний діалог з АСЕАН. Також ЄС став учасником кількох ініціатив безпеки людини під егідою АСЕАН (в галузі реагування на пандемії, кліматичної безпеки). Зі свого боку, АСЕАН високо цінує принципову підтримку ЄС її центральності та прихильність мультивекторності: Євросоюз, не маючи прямих військових інтересів у регіоні, сприймається як відносно нейтральний актор, що може балансувати впливи США і Китаю та сприяти зміцненню нормативної регіональної архітектури безпеки. Саме таку роль

ЄС намагається відігравати, підкріплюючи її фінансовими інструментами (фонди підтримки безпекових проєктів АСЕАН, навчальні програми, обміни тощо).

Співробітництво АСЕАН з Республікою Індія розвивалося надзвичайно швидко, хоча й почалося пізніше, ніж з іншими великими державами Азії. До кінця холодної війни контакти були мінімальними через взаємну геополітичну віддаленість і різні блокові орієнтації. Лише 1992 року Індія стала секторальним партнером АСЕАН, спочатку зосередившись на обмежених сферах (торгівля, інвестиції) [113]. Уже за три роки – у грудні 1995-го – відносини Індія-АСЕАН підвищено до рівня повного діалогу. Важливим каталізатором цього стало проголошення Делі політики «Look East» (згодом трансформованої в «Act East»), тобто повороту зовнішньої політики Індії до активнішої участі у справах Східної та Південно-Східної Азії. У 1996 р. Індію включено як повноправного учасника РФА, а в 2002 р. відбувся перший саміт АСЕАН–Індія (Пномпень), що ознаменував вихід відносин на найвищий рівень [114]. Відтоді саміти проводяться щорічно, підкреслюючи стратегічну вагу співпраці.

Протягом першого десятиліття (1990-ті – поч. 2000-х) Індія та АСЕАН напрацьовували базові рамки партнерства. Значним кроком стало підписання у листопаді 2004 р. (3-й саміт АСЕАН–Індія) Спільної декларації про партнерство заради миру, прогресу і процвітання, а також прийняття першого Плану дій (2004–2010) для її реалізації. Ці документи визначили політико-безпекову співпрацю як один з п'яти ключових напрямів. 2003 року Індія приєдналася до ДДСПСА (одночасно з Китаєм) – цей крок зміцнив довіру країн ПСА до намірів Делі діяти як миролюбний партнер. У 2012 році, на відзначення 20-річчя діалогу, відносини було офіційно піднято до рівня Стратегічного партнерства. В Делі та столицях країн АСЕАН відбулися ювілейні заходи, які продемонстрували досягнутий рівень близькості – зокрема, проведено грандіозний саміт «АСЕАН–Індія» в Нью-Делі (грудень 2012) із прийняттям Деліської декларації, що підтвердила спільні цінності та мету поглибити безпекову співпрацю.

У наступні роки Індія ще тісніше інтегрувалася у регіональну безпекову архітектуру. Вона є постійним учасником РФА, де просуває ідеї морської безпеки та протидії тероризму (Індія співголювала міжсесійні зустрічі РФА з морської безпеки у 2018–2020 рр.). Як одна з ключових держав Азії, Індія запрошена до СкСА з моменту його заснування у 2005 р., де разом з АСЕАН та іншими лідерами бере участь у виробленні підходів до стратегічних проблем (нерозповсюдження, інфраструктура, конкуренція супердержав). Індія також є членом-засновником механізму ЗМОА+, що забезпечує прямі контакти її військового керівництва з колегами з АСЕАН та інших країн регіону. Індійські військово-морські сили щороку беруть участь у багатосторонніх навчаннях у ПСА (наприклад, Komodo під егідою Індонезії, RIMPAC як спостерігач), тим самим сприяючи інтероперабельності та гуманітарному партнерству.

У двосторонньому форматі АСЕАН–Індія створено кілька діалогових механізмів безпекового характеру. З 2003 року діє Спільна робоча група АСЕАН–Індія з боротьби з тероризмом, яка формує конкретні заходи протидії терористичним мережам і екстремізму (в тому числі через обмін розвідданими та спільні тренінги). Також від 2015 р. запроваджено діалог АСЕАН–Індія з питань морської безпеки на рівні експертів, що фокусується на безпеці мореплавства, пошуково-рятувальних операціях та охороні морських шляхів. Індія фінансово підтримала створення Індійсько-АСЕАНського фонду науки і безпеки, який займається дослідженнями та організацією семінарів щодо новітніх викликів (кібербезпека, зміна клімату і безпека).

Новим етапом стала домовленість 2022 року про піднесення партнерства до всеосяжної стратегічної взаємодії. Це рішення ухвалили лідери на Саміті АСЕАН–Індія в листопаді 2022 р., відзначаючи 30-річчя відносин. Всеосяжне стратегічне партнерство ще міцніше пов’язує Індію з регіональною безпековою архітектурою: передбачається тісніше узгодження індійської концепції «Індо-Тихоокеанської ініціативи» з АСЕАНівським оглядом Індо-Тихоокеанського регіону. Вже у 2023 р. за підсумками відповідного саміту прийнято Спільну заяву щодо співпраці в

рамках ОАІТР, яка включає й безпекові аспекти (морська безпека, розвиток потенціалу тощо). Індія, маючи значний військовий і дипломатичний потенціал, проголосила підтримку центральної ролі АСЕАН в Індо-Тихоокеанському регіоні – на противагу альтернативним блоковим структурам. Це проявляється у тому, що Делі послідовно залучається саме до багатосторонніх форматів під егідою АСЕАН, уникаючи створення конкуруючих інституцій.

Японія – один із найстаріших і найважливіших партнерів АСЕАН. Контакти розпочалися ще до офіційного створення механізму діалогу: перші неформальні консультації між представниками Японії та АСЕАН відбулися у 1973 р., а вже у 1977-му було скликано перше засідання форуму «АСЕАН–Японія» на рівні високопосадовців [115].

У липні 2004 р. Японія приєдналася до ДДСПСА, тим самим інституційно закріпивши свою прихильність принципам мирної кооперації у Південно-Східній Азії. Ще раніше, у 2003 р., було започатковано регулярні саміти АСЕАН–Японія. Перший такий Саміт, присвячений 30-річчю партнерства, відбувся у Токіо (грудень 2003) і ознаменувався ухваленням Токійської декларації «Динамічне і міцне партнерство в новому тисячолітті» та Плану дій до неї. Ці документи вперше комплексно окреслили напрями співпраці, включно з політико-безпековим (зосереджувався на діалозі, нерозповсюдженні ЗМУ, боротьбі з тероризмом). Надалі співробітництво лише поглиблювалося: у 2011 р. прийнято спільну декларацію про посилення стратегічного партнерства (Балійська декларація) та План дій 2011–2015. На 40-річчя відносин (2013 р.) сторони виробили Заяву про бачення дружби і співробітництва та Спільну заяву «Рука об руку, перед лицем регіональних і глобальних викликів» – ці документи підкреслили єдність підходів АСЕАН і Японії до питань регіональної безпеки. Згодом, у 2017 р., було адаптовано новий План дій з урахуванням цілей Візії АСЕАН 2025. Нарешті, у 2023 році АСЕАН та Японія відзначили 50-річний ювілей партнерства, в рамках якого на Саміті в Джакарті оголошено про встановлення Всеосяжного стратегічного

партнерства між ними. Це підносить відносини на найвищий рівень і відкриває нові перспективи інтегрованої співпраці в галузі безпеки.

Упродовж десятиліть Японія підтверджувала свій статус надійного та передбачуваного партнера АСЕАН у безпекових питаннях. Вона була співзасновницею РФА (1994) і постійно активно задіяна у його діяльності. Японські представники часто беруть на себе важливі функції на РФА – наприклад, у 2001–2002 рр. Японія виступила головою перших робочих зустрічей РФА з миротворчості, задавши тон практичним заходам форуму. У СКСА Японія так само відіграє помітну роль, просуваючи концепти, близькі до кооперативної безпеки – зокрема, ідею «вільного та відкритого Індो-Тихоокеанського регіону», що акцентує верховенство права, свободу навігації, нерозповсюдження. Японія підтримала АСЕАН-центристський підхід до регіональної архітектури, про що свідчить її активність у АСЕАН-ініційованих платформах замість створення альтернативних блоків.

У межах ЗМОА+ Японія також робить значний внесок у практичну співпрацю. Вона брала участь у всіх спільних навчаннях ЗМОА+ з моменту започаткування механізму (2010 р.), а у 2013–2016 рр. спільно з Індонезією очолювала Експертну робочу групу ЗМОА+ з гуманітарної допомоги та реагування на надзвичайні ситуації. Японські Сили Самооборони вирізняються високою готовністю до миротворчих та гуманітарних місій, і Токіо ділиться цим досвідом із країнами АСЕАН. Наприклад, Японія організувала низку семінарів для військових і цивільних експертів АСЕАН щодо побудови довіри у сфері морської безпеки та спільного реагування на природні катастрофи (такі як щорічний семінар «АСЕАН-Японія з безпеки на морі»).

Окремим напрямом є співробітництво у сфері правоохоронної діяльності і юстиції. Японія виступила ініціатором АСЕАН-Японської декларації про боротьбу з тероризмом і транснаціональною злочинністю (прийнята на 9-му саміті у 2014 р.), а також забезпечила фінансування трирічних планів дій для імплементації цієї декларації. Відтоді відбуваються щорічні консультації АСЕАН–Японія на рівні

міністрів та старших посадовців, відповідальних за боротьбу зі злочинністю. Так, започатковано Діалог з кіберзлочинності, Діалог з питань правоохоронної діяльності; японські експерти надають тренінги співробітникам поліції АСЕАН щодо протидії фінансуванню тероризму, наркоторгівлі тощо. У 2017 р. було засновано Спеціальний фонд АСЕАН–Японія з безпеки людини, що фінансує проекти у галузі невійськової безпеки (охорона здоров'я, екологічна безпека).

На сучасному етапі, особливо після проголошення Всеосяжного стратегічного партнерства-2023, АСЕАН та Японія досягли високого рівня злагодженості дій у політико-безпековій сфері. Вони виступають співголовами у багатосторонніх ініціативах (напр. спільно очолили у 2020 р. процес узгодження Документу про співпрацю щодо ОАІТР на СКСА). Японія системно підтримує позиції АСЕАН у чутливих питаннях: підтверджує важливість Договору про зону, вільну від ядерної зброї в ПСА, схвалює Огляд АСЕАН щодо Індो-Тихоокеанського регіону, підтримує зусилля АСЕАН у мирному розв'язанні спору в М'янмі.

Нова Зеландія, як і Австралія, належить до перших позарегіональних партнерів АСЕАН – її діалогове партнерство започатковано ще у 1975 році [116]. Хоча Нова Зеландія – відносно невелика держава, вона протягом років зарекомендувала себе надійним учасником регіональних процесів безпеки. У 1970–80-х співпраця мала скромний характер (переважно технічна допомога і культурний обмін), але після закінчення холодної війни інтерес Веллінгтона до безпекових аспектів у ПСА зріс. Важливим етапом стало 1994 р., коли Нова Зеландія приєдналася до РФА, беручи участь у перших обговореннях нової регіональної безпекової архітектури. У 2005 р. вона ратифікувала ДДСПСА, підтвердивши відданість принципам АСЕАН.

Нову Зеландію, Австралію та АСЕАН пов'язує спільна історична спадщина (колишні союзники у Другій світовій війні, потім партнери у Азійсько-Тихоокеанському економічному співробітництві тощо). Для НЗ Асоціація стала важливим майданчиком реалізації своєї концепції «безпечного та процвітаючого

сусідства». У 2015 р. – на 40-річний ювілей відносин – АСЕАН та Нова Зеландія піднесли співпрацю до рівня Стратегічного партнерства. В спільній Візії (Куала-Лумпурська заява 2015 р.) були сформульовані чотири ключові тематичні блоки: «Мир, процвітання, люди і планета», причому «мир» поставлено на перше місце. Для реалізації ухвалено План дій 2016–2020, а наразі діє План на 2021–2025 рр. який включає конкретні заходи у політико-безпековій сфері.

Нова Зеландія активно залучена до механізмів кооперативної безпеки, започаткованих АСЕАН. Вона є постійним учасником СКСА (з 2005) та ЗМОА+(з 2010), де неодноразово виступала співорганізатором навчань і семінарів. Примітно, що у 2020–2021 рр. прем'єр-міністерка Джасінда Ардерн та міністр оборони Піні Генаре навіть під час пандемії COVID-19 брали участь у самітах СКСА і ЗМОА+ в режимі відеоконференцій, демонструючи незмінну увагу НЗ до регіональних безпекових питань. В межах ЗМОА+Нова Зеландія допомагала очолювати експертні групи: так, у 2017–2020 рр. вона співголовила (разом із Брунеєм) Робочу групу з питань морської безпеки, спрямовану на вироблення спільних тактик проти нелегальної діяльності на морі. Також новозеландські військові брали участь у багатонаціональних навчаннях ЗМОА+, зокрема з ліквідації наслідків стихійних лих.

У сфері боротьби з транснаціональними загрозами важливою була ініціатива Нової Зеландії від 2005 р., коли було підписано Спільну декларацію АСЕАН–НЗ щодо боротьби з міжнародним тероризмом. У її рамках проводяться регулярні консультації між SOMTC (Senior Officials Meeting on Transnational Crime – Зустріч старших посадовців із питань транснаціональної злочинності) та представниками НЗ (станом на 2022 р. — десять раундів). Нова Зеландія надає інформаційну та технічну допомогу країнам Південно-Східної Азії у посиленні прикордонного контролю та фінансового моніторингу для запобігання тероризму. Крім того, вона бере участь у заходах ASEAN Regional Forum з питань, зокрема, безпеки кордонів та незаконної міграції. НЗ підтримує й гуманітарно-безпекові ініціативи: її рятувальні служби та військові неодноразово допомагали країнам АСЕАН під час

стихійних лих (землетрусів, цунамі), діючи як частина регіональної мережі швидкого реагування.

Динаміка співпраці за 45+ років показує, що Нова Зеландія з країни-спостерігача перетворилася на активного учасника забезпечення регіональної безпеки. Зараз важко уявити регіональні форуми без представників НЗ: вони вносять свій погляд, часто підкреслюючи необхідність дотримання міжнародного права. Так, Веллінгтон послідовно підтримує позицію АСЕАН щодо Південно-Китайського моря, закликаючи всі сторони поважати юридичні рішення (напр., арбітраж 2016 р.) та укласти ефективний Кодекс поведінки. Нова Зеландія також оголосила про свою відданість концепції «АСЕАН-центричного» Індотихоокеанського регіону і приєдналася у 2021 р. до Партнерства заради інфраструктури та інвестицій (ініціатива із залучення ресурсів на інфраструктурні проекти АСЕАН).

Діалогові відносини між АСЕАН та Республікою Корея (РК) почалися наприкінці 1980-х, коли Південна Корея провадила «політику північного туману» (Nordpolitik) та шукала більшої взаємодії з соціалістичними сусідами і Південно-Східною Азією. У листопаді 1989 р. РК розпочала секторальний діалог з АСЕАН, а вже у липні 1991 р. отримала статус повного діалогового партнера [117]. Відносини швидко набували ваги: на тлі стрімкого економічного зростання «чотирьох азійських тигрів» обидві сторони бачили одна в одній великій можливості. 1997 року, коли АСЕАН розпочала серію самітів з +3 (Китай, Японія, Корея), Сеул вперше долучився до зустрічі лідерів із країнами АСЕАН. Того ж року (1997) партнерство було піднесено на рівень регулярних самітів: відтоді Саміт АСЕАН–РОК проводиться щорічно.

Для закріплення досягнутого 2004 року на 8-му Саміті у В'єтняні підписано Спільну декларацію про всеосяжне співробітництво, а у 2010 р. – Спільну декларацію про стратегічне партнерство заради миру і процвітання (Ганої, 2010). Таким чином, до 2010-х років партнерство еволюціонувало до стратегічного. Регулярно оновлювані Плани дій (останній на 2021–2025 рр.) спрямували

взаємодію по численних напрямках – від політико-безпекового діалогу до культурного обміну. Республіка Корея утвердилася як один із найближчих союзників АСЕАН: свідченням цього було заснування постійної Місії РК при АСЕАН у Джакарті та призначення першого посла в 2012 р. Сеул відкрив і спеціальний Фонд співробітництва АСЕАН–Корея, кошти якого спрямовуються на проекти розвитку й безпеки.

У політико-безпековій площині співпраця РК з АСЕАН дуже активна на багатосторонніх майданчиках. Республіка Корея стала учасником РФА у 1994 р. (одночасно з КНДР, що було одним із небагатьох форумів, де Південна і Північна Кореї сидять за одним столом). На РФА Сеул традиційно озвучує питання денуклеаризації Корейського півострова, заручаючись підтримкою АСЕАН у закликах до КНДР дотримуватися резолюцій РБ ООН. В той же час, РК підтримує і ініціативи АСЕАН, такі як SEANWFZ – вона формально висловила готовність підписати протокол до Договору про ЗВ'яз у ПСА, коли узгодяться умови з усіма ядерними державами. Республіка Корея також є активним членом СкСА (з 2005 р.) та ЗМОА+(з 2010 р.). В рамках ЗМОА+ південнокорейські військові брали участь у всіх спільних навчаннях; РК співголовила Експертну робочу групу з воєнної медицини (2017–2020) разом з США, а у 2021–2023 рр. – Робочу групу з кібербезпеки разом з Малайзією. Це відображає високий технологічний потенціал РК, який вона привносить у спільні зусилля з кіберзахисту і медичного реагування на надзвичайні ситуації. Крім того, Південна Корея організувала власні ініціативи під парасолькою АСЕАН: зокрема, у 2021 р. засновано АСЕАН–РОК мережу з питань оборонної індустрії, що проводить семінари з модернізації оборонних можливостей країн ПСА.

Двосторонні механізми також різноманітні. З 2011 р. функціонує АСЕАН–РОК консультація з миротворчості, де обмінюються досвідом участі в миротворчих місіях ООН (РК має значний досвід у Лівані, Південному Судані, а країни АСЕАН – у різних місіях ООН і регіональних операціях). Також проводяться щорічні форум молодих лідерів АСЕАН–Корея, де обговорюють нові виклики безпеці, залучаючи

майбутнє покоління до діалогу (так званий трек 1.5). Спільна боротьба зі злочинністю здійснюється через консультації SOMTC+Korea, перше засідання яких відбулося у 2006 р. і з того часу регулярно проводиться. У 2019 р. на міністерській зустрічі було схвалено Дорожню карту співпраці АСЕАН–Корея у сфері боротьби з тероризмом і ПНЗ – документ, що передбачає спільні навчання спецслужб, обмін інформацією про терористичні осередки, узгодження правових норм щодо екстрадиції. Ця ініціатива особливо важлива з огляду на те, що у кількох країнах ПСА (Індонезія, Малайзія, Філіппіни) діяли мережі, пов'язані з міжнародним тероризмом, і Південна Корея як учасник глобальної антитерористичної коаліції надає значну підтримку у їх нейтралізації.

Останніми роками Республіка Корея позиціонує себе як один із лідерів концепції «нової Південної політики», проголошеної президентом Мун Чже Іном (2017), що ставить за мету розширення співробітництва з Південно-Східною Азією на рівні, співставному з відносинами з великими державами. Це проявилось у активізації економічних, людських і безпекових зв'язків. У 2019 р. в Пусані пройшов Спеціальний саміт АСЕАН–Корея з нагоди 30-річчя партнерства, де лідери ухвалили спільну Візію миру, процвітання і партнерства. В ній наголошено підтримку роль АСЕАН у регіональній архітектурі та окреслено амбіцію поглибити політико-безпекову співпрацю. Зважаючи на стратегічні зрушення в АТР (зростання конкуренції США–КНР, ядерну проблему КНДР), АСЕАН і РК дедалі більше об'єднує прагнення підтримувати стабільний, вільний від напруги порядок. Це прагнення знайшло відбиття і у рішенні 2024 року піднести відносини до рівня Всеосяжного стратегічного партнерства (очікувано буде оформлено на 35-ту річницю партнерства) – аналогічного статус вже мають Китай, США, Австралія тощо. Всеосяжний характер партнерства означатиме ще більшу скоординованість у питаннях безпеки, включно з новими сферами (космічна безпека, штучний інтелект та ін.).

На сьогодні співробітництво АСЕАН–Республіка Корея можна охарактеризувати як динамічне і розширюване. Якщо спочатку воно обмежувалося

загальними консультаціями, то тепер охоплює детальні механізми з конкретними результатами – від спільних морських навчань до узгоджених позицій на міжнародних форумах. АСЕАН, зі свого боку, відіграє роль платформи для примирення між двома Кореями: зокрема, у 2018 р. міністри оборони КНДР і РК вперше в історії зустрілися «на полях» РФА, що стало можливим завдяки нейтральному майданчику АСЕАН.

Відносини АСЕАН–Росія беруть початок у період кардинальних змін світової системи початку 1990-х. Після розпаду СРСР нова Російська Федерація активно шукала партнерства в Азії, і АСЕАН стала одним з таких напрямів. Ще в липні 1991 р. за сприяння Малайзії віце-прем'єр РФ вперше був присутній на засіданні Міністерської зустрічі АСЕАН як гість [118]. Цей символічний крок проклав шлях для надання Росії статусу повного діалогового партнера у липні 1996 р. (29-а Зустріч міністрів АСЕАН в Джакарті). З огляду на обмежені контакти в минулому і географічну віддаленість, початкове партнерство розвивалося поступово, зосереджуючись здебільшого на політичному діалозі та економічних можливостях.

Значущою віхою стала перша зустріч глав держав АСЕАН–Росія у грудні 2005 р. (Куала-Лумпур). На цьому саміті було прийнято Спільну декларацію про прогресивне і всеосяжне партнерство, що визначила рамки співробітництва у політичній, безпековій, економічній та інших сферах, а також Комплексну програму дій на 2005–2015 рр. для реалізації цілей декларації. Ці документи стали «дорожньою картою» залучення Росії до регіональних процесів. Наступний (2-й) саміт відбувся в жовтні 2010 р. у Ханой, де сторони підтвердили намір поглибити партнерство і «тісно співпрацювати у формуванні регіональної архітектури безпеки». Тобто вже тоді Росія висловила підтримку центральній ролі АСЕАН у безпекових справах АТР і заявила про готовність долучатися до багатосторонніх ініціатив.

2016 рік, коли відзначалося 20-річчя діалогу АСЕАН–РФ, став поворотним: у травні 2016-го в Сочі пройшов ювілейний саміт з промовистим гаслом «До

стратегічного партнерства заради взаємної вигоди». На ньому було прийнято Сочинську декларацію, що окреслила довгострокове бачення відносин і практичні кроки для їх зміцнення. Зокрема, рекомендовано підвищити рівень партнерства до стратегічного у майбутньому. Було також створено спільну Групу видатних діячів (ASEAN-Russia Eminent Persons Group), яка підготувала доповідь з рекомендаціями – її передали лідерам на сочинському саміті. Багато з цих рекомендацій стосувалися активізації безпекового компонента співпраці.

Наступний крок відбувся у листопаді 2018 р.: на 3-му саміті (Сінгапур) лідери оголосили про намір підняти відносини до рівня стратегічного партнерства та ухвалили Спільну заяву, що формалізувала цей перехід. Таким чином, з 2018 року офіційно діє Стратегічне партнерство АСЕАН–Росія. Було затверджено новий Комплексний план дій на 2021–2025 рр. для практичної реалізації стратегічного партнерства. Росія також посилила дипломатичну присутність: якщо постпредство РФ при АСЕАН у Джакарті відкрито ще у 1999 р., то в 2017 р. було призначено окремого першого Посла РФ в АСЕАН, а у 2018 р. – відкрито повноцінну Місію РФ при АСЕАН.

У політико-безпековому вимірі співробітництво досить розвинуте на рівні багатосторонніх форумів. Росія – постійний учасник РФА із 1994 р., де відіграє помітну роль, особливо в питаннях, що виходять за рамки вузькорегіональних (наприклад, глобальна стратегічна стабільність, контроль над озброєннями). РФ співголовила низку міжсесійних зустрічей РФА: з миротворчості (разом із Японією, 1997–98), з ядерного нерозповсюдження (2000–01) тощо. Москва послідовно підтримує ініціативи РФА у сфері профілактичної дипломатії та побудови довіри. У 2013 р. Росія навіть ініціювала прийняття на РФА «Концепції розвитку превентивної дипломатії», підготовленої спільно з США – що свідчить про її активну позицію у формуванні правил поведінки. Росія також входить до СкСА (член із 2011 р., коли ЕАС розширено за рахунок Росії та США) – це надає Москві майданчик для регулярного діалогу з лідерами регіону, де вона порушує питання, важливі для неї (міжнародний тероризм, інформаційна безпека,

багатополярність). РФ є учасником ЗМОА+з самого початку (2010) – вона одна з 8 партнерів «Плюс». Російські військові беруть участь у навчаннях ЗМОА+, зокрема у 2016 р. кораблі ВМФ РФ долучилися до першого масштабного морського навчання ЗМОА+. У 2017–2020 рр. РФ спільно з В'єтнамом очолювала Експертну групу ЗМОА+з протидії тероризму, організувавши низку командно-штабних навчань.

Разом з тим, слід зазначити, що двостороння безпекова взаємодія АСЕАН–Росія менш розвинена, ніж з іншими великими державами. РФ традиційно пропонує країнам ПСА військово-технічне співробітництво (постачання озброєнь, спільні навчання на двосторонній основі). Така взаємодія відбувається поза рамками АСЕАН – наприклад, РФ регулярно проводить військово-морські навчання з окремими країнами (Індонезія, В'єтнам, Таїланд). Однак на багатосторонньому рівні Москва робить кроки назустріч: у 2021 р. пройшли перші спільні військово-морські маневри АСЕАН–Росія біля узбережжя Індонезії, що розцінюється як сигнал підтримки РФ безпекової ролі Асоціації. Також Росія активно розвиває співпрацю у сфері нетрадиційної безпеки: працює механізм АСЕАН–РФ консультацій з надзвичайних ситуацій (допомога при лихах), проводяться форуми з питань інформаційної безпеки (РФ просуває ідею конвенції про інформаційну безпеку на майданчиках ООН і заручається підтримкою АСЕАН).

Важливим аспектом є вплив геополітичних подій останнього часу. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну у 2022 р. створило нові виклики для відносин АСЕАН–Росія. Більшість членів АСЕАН зайняли обережну позицію, закликаючи до мирного вирішення та поваги до суверенітету, проте уникаючи прямих санкцій чи повного засудження РФ (виняток – Сінгапур, що запровадив санкції). Це зумовлено як традиційним принципом неутручання АСЕАН, так і певною залежністю деяких країн від російської зброї та енергоносіїв. Проте війна в Україні ускладнила участь Росії у регіональних форумах: зокрема, у 2022–2023 рр. на полях РФА та СКСА західні партнери (США, Австралія, Японія) різко

критикували дії РФ, що призводило до напруженості. АСЕАН опинилася перед дилемою – зберегти нейтральний майданчик чи піти на ізоляцію РФ. Станом на 2023 р. Москва залишається учасником усіх механізмів, однак відносини певною мірою охололи: наприклад, запланований у 2022 р. ювілейний саміт АСЕАН–РФ (до 30-річчя діалогу) не відбувся, обмежившись лише онлайн-привітаннями. На практичному рівні безпекова співпраця триває (спільні навчання, поставки озброєнь), але політичний діалог ускладнений санкційним тиском та новими лініями поділу у світі. Тим не менш, АСЕАН прагне зберегти Росію в орбіті своїх багатосторонніх форматів, виходячи з принципу інклюзивності кооперативної безпеки. Це проявилось у тому, що попри заклики виключити РФ, Асоціація продовжує запрошувати російських представників на всі заходи, пропонуючи платформу для діалогу, а не конфронтації. Чи зміниться характер співпраці – залежатиме від еволюції глобальної ситуації; але очевидно, що для АСЕАН збереження конструктивних відносин з усіма великими державами, включно з Росією, є частиною її стратегічної автономії та балансу сил у регіоні.

Велика Британія стала найновішим діалоговим партнером АСЕАН, отримавши цей статус 2 серпня 2021 року на 54-й Зустрічі міністрів закордонних справ АСЕАН [119]. Цьому передував вихід Британії зі складу Європейського Союзу (Brexit) та її прагнення посилити пряму присутність в Індо-Тихоокеанському регіоні. Варто зазначити, що задовго до офіційного партнерства Лондон підтримував тісні зв'язки з ПСА: як колишня метрополія для кількох країн регіону і як член ЄС (який був діалоговим партнером АСЕАН з 1977 р.). Тому рішення про надання Британії окремого статусу базувалося і на історичних відносинах, і на вагомому внеску, який вона вже робила як частина ЄС у проєкти АСЕАН. Від моменту отримання партнерства сторони відразу взялися до інституційного оформлення співпраці: у 2022 р. створено механізми Спільного комітету співпраці АСЕАН–Британія, Щорічної зустрічі старших посадовців та сесії «РМС+1» з Британією [120]. На першій же такій сесії в серпні 2022 р.

затверджено План дій АСЕАН–ВБ на 2022–2026 рр., що визначає напрями співробітництва.

В політико-безпековому вимірі Британія демонструє готовність активно залучитися до регіональних справ. Ще у 2012 р., будучи членом ЄС, вона приєдналася до ДДСПСА (одночасно з усім Євросоюзом). Після Brexit Лондон підтвердив відданість цим принципам, знову підписавши ДДСПСА у своєму національному статусі (у липні 2022 р.). Британія призначила першого Посла при АСЕАН ще 2009 року (у складі Делегації ЄС), а окремого спеціалізованого Посла – у 2019 р., офіційно відкривши свою Місію при АСЕАН у Джакарті в лютому 2020 р.

Нині Велика Британія зосереджується на пошуку своєї ролі в системі безпеки АТР безпосередньо через механізми АСЕАН. Одним з перших кроків стало отримання у 2021–2022 рр. статусу спостерігача при ЗМОА+. У листопаді 2024 р. на 18-й Зустрічі міністрів оборони АСЕАН було офіційно схвалено участь Британії як спостерігача в експертних робочих групах ЗМОА+з військової медицини та морської безпеки на цикл 2024–2027 рр. Це дозволяє британським військовим і фахівцям долучатися до відповідних навчань та обмінів досвідом, не порушуючи принципу обмеженої кількості повних учасників ЗМОА+(яких наразі 18). Також Британія була присутня як запрошена на відкритих сесіях зустрічей старших посадовців із питань транснаціональної злочинності (SOMTC) у 2025 р., планується залучення до діалогів щодо кібербезпеки та боротьби з незаконним обігом наркотиків.

Велика Британія акцентує співпрацю у сфері «Women, Peace and Security» (WPS) – вона фінансує програму АСЕАН–ВБ з підтримки участі жінок у миробудуванні. Ця програма допомагає реалізувати Регіональний план дій АСЕАН з виконання резолюції РБ ООН 1325, надаючи тренінги для чиновників АСЕАН. Таким чином, Британія займає свою нішу у гуманітарно-безпекових питаннях, де має експертизу (залучення жінок, права людини в конфліктах). Також Лондон висловив готовність допомагати АСЕАН у морській безпеці: Королівський флот в

2021–2022 рр. здійснив декілька заходів своїх кораблів у Південно-Східну Азію, проводячи спільні вправи з ВМС окремих країн і демонструючи підтримку свободі судноплавства в Південно-Китайському морі. На дипломатичному рівні Великобританія зайняла чітку позицію щодо ситуації в М'янмі після путчу 2021 р., тісно співпрацюючи з АСЕАН у спробах вплинути на м'янманську владу для виконання «п'яти пунктів консенсусу».

Хоч британське партнерство ще молоде, але вже спостерігається динаміка його нарощування. У травні 2022 р. Велика Британія оприлюднила свій Індо-Тихоокеанський регіональний документ, де прямо визнала центральність АСЕАН та заявила про намір стати одним з «постійних діючих факторів» безпеки в регіоні на засадах співпраці. З цією метою Британія приєдналася до ряду економіко-безпекових ініціатив: подала заявку до Всеосяжного і прогресивного Транстихоокеанського партнерства (СРТПП), вступила до ASEAN Defence Ministers' Meeting-Plus Experts' Working Groups як спостерігач, а також є активним учасником позаасеанських безпекових форматів (наприклад, діалог ASEAN Partners в рамках Шангри-Ла діалогу). Наразі обидві сторони працюють над наповненням Плану дій 2022–2026 конкретними проектами: з британського боку озвучено готовність ділитися досвідом у сфері військової освіти, морського права, протидії гібридним загрозам (включно з дезінформацією) [174, ст. 9].

Варто наголосити, що Британія, увійшовши до спільноти партнерів АСЕАН після тривалої паузи в її розширенні, випробовує на практиці гнучкість та інклюзивність кооперативної безпеки АСЕАН. Адже необхідно інтегрувати нового гравця, не порушуючи баланс інтересів існуючих (особливо, щоб участь Британії не сприймалась як підсилення позицій лише одного табору на шкоду іншому). Поки що Лондону вдається займати конструктивну позицію: він наголошує, що не прагне конфронтації з Китаєм чи Росією в регіоні, а прагне доповнити існуючі зусилля з підтримання миру. АСЕАН, у свою чергу, демонструє, що її модель кооперативної безпеки має достатньо простору для нових партнерів, якщо ті приймають встановлені правила гри.

Сполучені Штати є одним із найважливіших і водночас найскладніших партнерів АСЕАН у безпековому плані. Формально відносини беруть початок у 1977 році, коли США приєдналися до переліку діалогових партнерів АСЕАН [121]. Однак природа цієї співпраці значно змінювалася з часом. У період холодної війни американська політика в Південно-Східній Азії мала переважно двосторонньо-військовий характер (союзні зобов'язання з окремими країнами, участь у війні у В'єтнамі), а АСЕАН у перші десятиліття дотримувалася дистанції від наддержав. Після завершення холодної війни США посилили взаємодію з регіональними форумами: у 1994 р. стали співзасновником РФА, а в 1990-х – підтримали ініціативи АСЕАН щодо врегулювання конфлікту в Камбоджі. Помітний прорив стався у 2008–2010 рр.: Сполучені Штати приєдналися до ДДСПСА у липні 2009 р., що було необхідною умовою для їх повноправної участі в СкСА [122]. 2011 року США вперше приєдналися до Саміту країн Східної Азії (як і РФ) – фактично визнавши центральну роль АСЕАН у формуванні архітектури Індо-Тихоокеанського регіону.

Двосторонній формат АСЕАН–США теж зазнав еволюції. Лише в 2010 р. було проведено перший формальний саміт АСЕАН–США (до того контакти на рівні лідерів носили епізодичний характер). У 2015 р. на 3-му Саміті (Куала-Лумпур) сторони оголосили про встановлення Стратегічного партнерства АСЕАН–США. Відтоді реалізовано План дій 2016–2020, а нині впроваджується новий План дій на 2021–2025 рр. У 2016 р. президент Б.Обама прийняв лідерів АСЕАН на спеціальному Саміті в Каліфорнії (Sunnylands Summit), що мало символізувати «нову еру» відносин. Співпраця набула інституційної регулярності: з 2017 року щорічно проводяться саміти (у 2020–2021 онлайн). Кульмінацією стало рішення листопада 2022 р. про піднесення партнерства до рівня Всеосяжного стратегічного – на зразок статусу, вже наданого Китаю та деяким іншим країнам. Цей крок, ініційований адміністрацією Дж.Байдена, покликаний показати рівноправність уваги США до регіону в порівнянні з КНР і іншими великими державами.

Політико-безпекова взаємодія АСЕАН–США має декілька вимірів. По-перше, багатосторонній вимір: США є активним учасником РФА, СкСА та ЗМОА+, тобто присутні на всіх основних безпекових форумах під егідою АСЕАН. Вашингтон часто використовує ці платформи для просування своїх пріоритетів – нерозповсюдження ядерної зброї (особливо щодо КНДР), свободи навігації, боротьби з тероризмом. Але одночасно США демонструють і готовність співпрацювати над спільними проблемами: американські представники співголювали ряд ініціатив РФА (наприклад, розробку Концепції превентивної дипломатії в 2001 р.), очолювали разом з партнерами робочі групи ЗМОА+(як згадано, з Республікою Корея в 2017–2020 рр. – групу з воєнної медицини). У 2020 р. США стали співініціаторами (разом з Сінгапуром) програми «Безпечні міста» в рамках АРФ, спрямованої на боротьбу з міським тероризмом.

По-друге, двосторонній вимір США–АСЕАН: хоча АСЕАН не є військовим блоком, більшість її членів мають тісні оборонні зв'язки зі США – від формальних альянсів (Філіппіни, Таїланд) до розвинених партнерств (Сінгапур, Індонезія, Малайзія, В'єтнам). Це, безумовно, накладає відбиток і на формат «АСЕАН+США». На практиці це проявляється у численних спільних заходах: Індо-тихоокеанські військово-морські навчання (RIMPAC та інші) завжди залучають кількох членів АСЕАН; Тихоокеанські маневри з протиповітряної оборони (Pacific Dragon) та Міжнародні навчання з розмінування – також. Хоча це не організовано АСЕАН як колективом, США часто в комюніке з АСЕАН згадують про такі навчання як про внесок у регіональну стабільність. Спеціально для АСЕАН, США заснували програму ASEAN Security Cooperation в рамках Ініціативи з безпеки в Південно-Східній Азії (2014), яка фінансує навчання кадрових військових, поставки обладнання берегової охорони і т.д. І хоча така допомога надається на двосторонній основі, її узгодженість з потребами АСЕАН відслідковується через діалог «ASEAN-US Defense Dialogue», що відбувається щорічно на полях зустрічей міністрів оборони (ЗМОА+).

По-третє, ідеологічно-стратегічний вимір: США послідовно підтримують концепцію «вільного та відкритого Індो-Тихоокеанського регіону», яка багато в чому перегукується з Оглядом АСЕАН щодо ІТР (АОІР). У 2020–2021 рр. АСЕАН і США синхронізували свої підходи шляхом прийняття Спільної заяви щодо співпраці з реалізації АОІР – її ухвалили у жовтні 2020 р. на 8-му саміті. У ній Вашингтон визнав ведучу роль АСЕАН у формуванні інклюзивного порядку денного регіону, а АСЕАН схвально відзначила ініціативи США у галузях, що збігаються з АОІР (морська співпраця, розвиток інфраструктури, зв'язність). Цей документ є своєрідним дороговказом, як США інтегрують свої ідеї в асоціативні формати, а не діють лише односторонньо. Таким чином, суперництво Вашингтона з Пекіном (що загострилося останнім часом) частково пом'якшується рамками, заданими кооперативною стратегією АСЕАН – американська сторона офіційно зобов'язалася не вимагати від АСЕАН вибору сторони, а навпаки, працювати у багатосторонньому ключі під егідою Асоціації. Це, звісно, не усуває всіх протиріч, але задає тон співпраці у форматі «АСЕАН+1».

Щодо динаміки еволюції: з кінця 2010-х років АСЕАН–США співпраця в безпековій сфері відзначається поглибленням. У 2014 р. США заснували місію при АСЕАН в Джакарті на чолі з постійним послом – одна з небагатьох країн, що мають таку дипломатичну місію. Фінансування спільних проектів у рамках Ініціативи АСЕАН–США сягнуло \$200 млн в 2018–2022 рр., велика частина – на програми з правоохоронної діяльності, морського права, боротьби з контрабандою. У 2022 р. США прийняли у Вашингтоні спеціальний саміт АСЕАН–США, де додатково оголосили про виділення \$60 млн на програми морської безпеки (підготовка берегової охорони, обмін інформацією про пересування суден) – все це під брендом підтримки пріоритетів АСЕАН. Нині США намагаються інституціоналізувати свою роль як «позарегіонального гаранта» свободи та міжнародного права в Індо-Тихоокеанському регіоні, але роблять це з оглядом на чутливість АСЕАН щодо незалежності та невтручання. Тому співпраця носить здебільшого консультативно-практичний характер, без формування будь-яких колективних оборонних

зобов'язань (як у НАТО чи двосторонніх союзах США). Це відповідає духу кооперативної безпеки, який наголошує добровільність, гнучкість та взаємну вигоду.

Загалом, огляд 11 партнерств АСЕАН свідчить, що кожне з них має свою специфіку та історичний шлях, але всі разом вони утворюють мережу співпраці, яка підсилює концепцію кооперативної безпеки в АТР. Кожен партнер, ставши діалоговим, приймає базові принципи АСЕАН (через приєднання до ДДСПСА) та отримує майданчик для взаємодії з усіма країнами регіону на рівноправній основі. За рахунок цього підвищується рівень довіри: наприклад, колишні суперники (США–В'єтнам, Японія–Китай, Індія–Китай тощо) сидять за одним столом у форумах АСЕАН і ведуть діалог, замість відкритого протистояння. Попри наявні напруження між деякими з цих держав, формат АСЕАН+ забезпечує інституційні канали спілкування, що зменшує ризики конфліктів через непорозуміння. У цьому полягає його ключовий внесок у регіональну безпеку.

Бразилія отримала статус секторального партнера АСЕАН у серпні 2022 року, після чого було започатковано офіційний механізм співробітництва – Спільний комітет секторного діалогу «АСЕАН–Бразилія» [123]. В рамках цього партнерства узгоджено «Практичні сфери співробітництва на 2024–2028 роки», що охоплюють і політико-безпековий вимір – зокрема, боротьбу з транснаціональною злочинністю, тероризмом, морську безпеку, участь у миротворчих операціях та примиренні. Бразилія також приєдналася до Договору про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії (ДДСПСА) у 2012 році, ставши першою латиноамериканською країною-учасницею ДДСПСА. Це засвідчило підтримку Бразилією мирних принципів АСЕАН і створило основу для політико-безпекового діалогу.

Марокко було офіційно визнано секторальним партнером АСЕАН у вересні 2023 року, і вже в грудні 2023-го відбулося перше засідання спільного комітету «АСЕАН–Марокко» та ухвалено план практичної співпраці [124]. У політико-безпековій сфері співробітництво тільки налагоджується. Марокко приєдналося до

Договору ДДСПСА у вересні 2016 року, продемонструвавши прихильність принципам мирного співіснування та стабільності в регіоні. В 2024 році сторони узгодили Перелік практичних сфер співробітництва на 2024–2028 роки, який передбачає взаємодію в галузях боротьби з транснаціональною злочинністю і тероризмом, морської безпеки, мирного врегулювання конфліктів, протимінної діяльності (через Центр розмінування АСЕАН) та розвитку належного врядування і прав людини. Фактична взаємодія наразі обмежується окремими заходами: наприклад, Марокко фінансувало програми підготовки дипломатів АСЕАН у 2017, 2019 і 2023 роках.

Норвегія стала секторним партнером АСЕАН у 2015 році і має одне з найбільш активних співробітництв у політико-безпековій сфері серед партнерів цього статусу. Норвегія приєдналася до ДДСПСА у липні 2013 року, підкресливши свою відданість підтриманню регіонального миру та принципам взаємної поваги [124]. Відтоді Норвегія регулярно взаємодіє з АСЕАН з питань безпеки: було проведено шість тристоронніх зустрічей на полях міністерських самітів АСЕАН за участю Норвегії (2016–2022 рр.) для обговорення спільних безпекових викликів та реалізації плану співпраці. Норвегія надає практичну підтримку інституціям АСЕАН у сфері миру та безпеки – зокрема фінансує проєкти АСЕАН-ІПР (Інституту миру і примирення) та заходи Міжурядової комісії АСЕАН з прав людини. Норвезька сторона організовує семінари, діалоги та тренінги з питань миротворення, примирення та прав людини для країн Південно-Східної Азії. Також Норвегія підтримує регіональні ініціативи з боротьби зі стихійними лихами – наприклад, сприяла реалізації угоди АСЕАН про реагування на надзвичайні ситуації (AADMER) та фінансувала проєкти зі зміцнення потенціалу АСЕАН у галузі управління катастрофами.

Пакистан є одним із найдовших партнерів АСЕАН – статус секторного партнера він має з 1993 року. Політико-безпекове співробітництво з АСЕАН носить вибірковий характер, але існують важливі прецеденти. Пакистан приєднався до Договору ДДСПСА у липні 2004 року та одночасно був прийнятий до АСЕАН

Регіонального форуму з питань безпеки (РФА) [125]. У 2005 році АСЕАН і Пакистан підписали Спільну декларацію про співробітництво у боротьбі з тероризмом на полях 12-го РФА. На виконання цієї домовленості було проведено консультації між Пакистаном і старшими посадовцями АСЕАН з питань транснаціональної злочинності (SOMTC) у 2007 році. Таким чином, у сфері безпеки сторони взаємодіяли передусім у контртерористичному напрямі. Окрім того, Пакистан співпрацює з АСЕАН у рамках РФА, беручи участь у багатосторонніх діалогах з регіональних безпекових проблем. Поза тим, слід відзначити доволі не часті зустрічі спільного комітету «АСЕАН–Пакистан» (останнє відновлення діалогу відбулося у 2023 році після шестирічної перерви), що свідчить про загалом помірну інтенсивність політико-безпекової співпраці.

Південно-Африканська Республіка отримала статус секторного партнера зовсім недавно – у липні 2023 року. На сьогодні політико-безпекова взаємодія перебуває у зародковому стані. ПАР приєдналася до ДДСПСА у листопаді 2020 року, засвідчивши готовність дотримуватися принципів мирного врегулювання та співробітництва, проголошених АСЕАН [126]. У листопаді 2023 року відбулося перше засідання спільного комітету «АСЕАН–ПАР», де сторони погодили розробку практичного плану співробітництва. Цей план на 2024–2028 роки, ухвалений у червні 2024-го, включає також безпекові напрями – боротьбу з транснаціональною злочинністю (включно з тероризмом і екстремізмом), морську безпеку, миротворчість і врегулювання конфліктів, протимінну діяльність та розбудову інститутів належного врядування і прав людини. Втім, реальних спільних заходів у цих галузях поки що не зафіксовано. Взаємодія наразі обмежується політичними сигналами та намірами на майбутнє, зокрема підтримкою ПАР принципів АСЕАН і зацікавленістю в розширенні Південь–Південь співробітництва.

Швейцарія є секторним діалоговим партнером АСЕАН з 2016 року і демонструє помірний рівень залученості до політико-безпекових питань регіону. Хоча офіційної інформації про приєднання Швейцарії до ДДСПСА немає

(партнерство було встановлено без цього кроку), країна активно підтримує окремі безпекові ініціативи АСЕАН. Зокрема, Швейцарія фінансує заходи та робочі плани Комісії АСЕАН з прав людини (AICHR) і Інституту миру та примирення АСЕАН (ASEAN-IPR) – проводить спільні семінари, тренінги та високорівневі діалоги з цих питань [127]. Також швейцарська сторона сприяє просуванню гендерного виміру миру і безпеки (Women, Peace and Security): наприклад, підтримує виконання АСЕАН Плану дій щодо жінок, миру та безпеки. Окрім того, Швейцарія співпрацює з АСЕАН у сфері кібербезпеки та гуманітарного розмінування – допомагає вирішувати проблему мін та вибухонебезпечних пережитків війни у Південно-Східній Азії. Отже, співробітництво носить цільовий характер: Швейцарія надає експертну й фінансову підтримку обраним політико-безпековим проектам АСЕАН, не маючи при цьому розгорнутої безпекової програми.

Туреччина набула статусу секторного партнера АСЕАН у 2017 році. Вже раніше, у 2010 році, Туреччина приєдналася до Договору ДДСПСА, демонструючи свою відданість підтримці миру та стабільності в Південно-Східній Азії [127]. В рамках партнерства «АСЕАН–Туреччина» було створено спільний комітет (перше засідання – 2018 рік) і узгоджено перелік сфер співробітництва. Однак суто політико-безпекові проекти між АСЕАН і Туреччиною поки не набули значного розвитку. Співпраця зосереджується переважно на економічних та гуманітарних напрямках: так, Туреччина провела у 2018 році курс підвищення кваліфікації для дипломатів країн АСЕАН у своїй Академії дипломатії та через Турецьке агентство співробітництва і координації (ТІКА) реалізує ряд проектів з розвитку і надання допомоги в Південно-Східній Азії. У безпековій сфері турецька сторона висловлює готовність до діалогу, але конкретні програми (наприклад, у боротьбі з тероризмом чи в оборонній взаємодії) не зафіксовані.

Об'єднані Арабські Емірати були прийняті як секторний партнер АСЕАН у 2022 році. В рамках цього процесу ОАЕ підписали Договір про дружбу і співробітництво (ДДСПСА) 4 серпня 2022 року, що стало фінальним кроком для офіційного оформлення відносин. Політико-безпекова співпраця між АСЕАН та

ОАЕ перебуває на ранній стадії й здебільшого спрямована на окреслення спільних інтересів [128]. Абу-Дабі декларує готовність працювати з АСЕАН над актуальними викликами безпеки: представники ОАЕ зазначили, що партнерство сприятиме спільним зусиллям у боротьбі зі зміною клімату, забезпеченні продовольчої та енергетичної безпеки, а також зміцненні стійкості систем охорони здоров'я. У практичній площині сторони домовилися про започаткування спеціального фонду ОАЕ для фінансування проектів співробітництва з АСЕАН, але про конкретні заходи у сфері традиційної безпеки (оборони чи боротьби зі злочинністю) поки не повідомлялося [129].

Чилі стала першим в історії латиноамериканським партнером АСЕАН у новому статусі «партнер розвитку» – цього статусу було надано на саміті АСЕАН у червні 2019 року [130]. Політико-безпекове співробітництво з Чилі розвинене слабо, однак Чилі підтримує окремі ініціативи, спрямовані на зміцнення інститутів та обміну досвідом у сфері врядування і безпеки. Так, Чилі приєдналася до Договору ДДСПСА у 2016 році, зобов'язавшись поважати принципи мирного співіснування та взаємної безпеки в регіоні. У 2021–2022 роках чилійська сторона організувала для країн АСЕАН онлайн-курс підвищення кваліфікації «Прозорість, доброчесність та належне врядування», покликаний поділитися досвідом боротьби з корупцією і зміцнення державних інституцій. Ця ініціатива демонструє внесок Чилі в політичний вимір співпраці (розвиток належного врядування), що опосередковано сприяє безпеці. Прямих спільних заходів з воєнно-оборонних чи правоохоронних питань між АСЕАН та Чилі наразі не здійснювалося.

Франція офіційно набула статусу партнера з розвитку АСЕАН у вересні 2020 року [131]. До цього Франція вже активно співпрацювала з АСЕАН у політико-безпековій сфері: ще у 2007 році вона першою з держав ЄС приєдналася до Договору ДДСПСА, засвідчивши тим самим свою підтримку регіонального режиму миру і безпеки. Нинішня Практична програма співробітництва АСЕАН–Франція на 2022–2026 рр. окреслює широке коло напрямів, включно з питаннями миру та примирення, військово-оборонної та немілітарної безпеки, морської

співпраці, належного урядування і прав людини. Франція прагне наповнювати ці напрямки конкретним змістом. Зокрема, в грудні 2023 року за підтримки Франції було проведено регіональний семінар з питань безпеки під назвою «Як зберегти керівну роль АСЕАН в умовах сучасних викликів», на якому обговорювалися загрози та шляхи зміцнення механізмів АСЕАН з підтримання безпеки. Також французька сторона робить внесок у зміцнення спроможностей АСЕАН у сфері реагування на надзвичайні ситуації – через Агентство AFD Франція фінансує проекти для Центру координації гуманітарної допомоги АСЕАН (АНА Centre) та підтримала реалізацію угоди AADMER (про управління надзвичайними ситуаціями) внеском у 200 тис. дол. США.

Німеччина стала першим партнером розвитку АСЕАН ще у 2016 році [132]. Вже до цього моменту ФРН налагодила значний рівень співробітництва з АСЕАН у політичній та безпековій сферах, беручи участь у регіональних форумах та підтримуючи програми розвитку. Після інституціоналізації партнерства Німеччина зосередила зусилля на підтримці інститутів та ініціатив АСЕАН, що опосередковано впливають на безпеку. Зокрема, німецька сторона фінансує діяльність Міжурядової комісії АСЕАН з прав людини (AICHR) та програму підвищення кваліфікації для парламентських делегатів АСЕАН (через Асоціацію парламентів АСЕАН, АІРА). Через ці проекти Німеччина сприяє зміцненню принципів верховенства права, демократичного врядування та прав людини в Південно-Східній Азії, що є важливими складовими регіональної стабільності. Окрім того, уряд ФРН (через установи GIZ, РТВ тощо) підтримує численні програми розвитку, які мають безпекове вимірювання: від зміцнення системи управління кордонами та митниці до допомоги в ліквідації наслідків стихійних лих. Наприклад, Німеччина є одним з найбільших донорів фондів Співтовариства АСЕАН, надавши близько 184 млн дол. США на проекти в галузях сільського господарства, протидії зміні клімату, розвитку систем охорони здоров'я та ін. (що також стосуються поняття «людської безпеки»). Прямих оборонних чи правоохоронних ініціатив у форматі «АСЕАН–Німеччина» не зафіксовано –

замість цього ФРН робить наголос на підтримці регіональної архітектури безпеки через участь у діалогах АСЕАН–ЄС та допомогу у розбудові потенціалу АСЕАН.

Італія набула статусу партнера розвитку АСЕАН одночасно з Францією – у вересні 2020 року [133]. Відтоді Італія відзначається активною співпрацею саме у безпековій сфері, спрямованою на передачу досвіду і наращування спроможностей країн АСЕАН. Зокрема, у 2020–2022 рр. італійська сторона провела серію тренінгів для представників АСЕАН щодо запобігання транснаціональній організованій злочинності та захисту цивільного населення в рамках миротворчих місій ООН. У 2022 році Центр передового досвіду з питань стабілізаційної поліції CoESPU (Віченца, Італія) організував курс із міжнародного морського права та боротьби з піратством, до участі в якому були залучені й представники держав АСЕАН. Крім того, Італія фінансово підтримує гуманітарні проекти: для прикладу, вона внесла 100 тис. євро до бюджету Регіонального центру дій АСЕАН з розмінування (ARMAC) на програму забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок у сфері розмінування в країнах АСЕАН. На додаток, Італія спільно з Секретаріатом АСЕАН опрацьовує проекти у галузях миротворчої діяльності, боротьби з кіберзлочинністю, зміцнення доброчесності та протидії корупції.

Нідерланди отримали статус партнера розвитку АСЕАН відносно нещодавно – у вересні 2023 року [134]. Втім, ще до офіційного партнерства ця країна мала багаторічні контакти з АСЕАН у політико-дипломатичній площині. Нідерланди приєдналися до Договору ДДСПСА у серпні 2022 року, тим самим узявши на себе зобов'язання дотримуватися основоположних принципів АСЕАН щодо мирного співіснування. У політико-безпековій сфері співпраця наразі має форму підтримки освітніх та молодіжних ініціатив. Так, Посольство Нідерландів в Індонезії профінансувало проект «ASEAN Youth Peace Figures» у 2022 році, присвячений ролі молоді у миробудуванні в регіоні (до 10-ї річниці ASEAN-IPR). Проект надав платформу для просування порядку денного «Молодь, мир і безпека» та обміну позитивним досвідом миротворення серед молодих лідерів АСЕАН. Крім того, з

2010 року Нідерланди щорічно проводять навчальні програми для дипломатів країн АСЕАН – спочатку в межах спеціальних курсів у Гаазі (на базі Нідерландського інституту міжнародних відносин «Clingendael»), а останніми роками і спільно з Інститутом морського права (NILOS) за участі експертів з міжнародного морського права. Зокрема, у липні–серпні 2023 року в Гаазі відбувся тренінг з дипломатії та регіональної безпеки для молодих дипломатів з країн АСЕАН.

Перу стало партнером розвитку АСЕАН зовсім нещодавно – це рішення було ухвалене на зустрічі міністрів закордонних справ АСЕАН у січні 2024 року [135]. На сьогодні прямих механізмів політико-безпекового співробітництва між АСЕАН та Перу ще не встигло сформуватися, але існують певні передумови для такої взаємодії. Перу приєдналося до Договору ДДСПСА 31 липня 2019 року, зобов’язавшись поважати принципи мирного врегулювання та співробітництва, які сповідує АСЕАН. На двосторонньому рівні Перу вже співпрацює з окремими державами Південно-Східної Азії у безпекових питаннях: укладено низку угод та Меморандумів про взаєморозуміння, зокрема щодо взаємної правової допомоги у кримінальних справах (з Таїландом) та протидії незаконному обігу наркотиків і прекурсорів (з Індонезією і Таїландом). Це свідчить про зацікавленість Перу у спільній боротьбі з транснаціональними загрозами, такими як наркоторгівля. Окрім того, Перу активно взаємодіє з АСЕАН на міжрегіональному рівні через механізми Тихоокеанського альянсу та АРЕС, просуваючи теми економічної і соціальної безпеки.

Формат АСЕАН+3 (тут і далі – АРТ (ASEAN Plus Three)) – це окремий трек співробітництва, який об’єднує країни АСЕАН та трьох східноазійських партнерів: Китай, Японію та Республіку Корея. Він виник у відповідь на фінансово-економічні потрясіння кінця 1990-х років і прагнення до ширшої регіональної інтеграції в Східній Азії. Поштовхом стала Азійська фінансова криза 1997–1998 рр., що продемонструвала взаємозалежність економік регіону і необхідність спільних механізмів реагування. У грудні 1997 року на саміті АСЕАН у Куала-Лумпурі вперше відбулася неформальна зустріч лідерів АСЕАН з Китаєм, Японією і РК, яка

фактично стала засновницькою для процесу «АСЕАН+3». В подальшому такі зустрічі перейшли на регулярну основу: з 1999 року щорічно проводиться Саміт АСЕАН+3 як окрема сесія під час самітів АСЕАН. Формалізації формат набув у 1999-му, коли було ухвалено Спільну заяву про співробітництво у Східній Азії (Hanoi Declaration), яка заклала принципи співпраці +3 [136, 151].

Структура АСЕАН+3 формувалася поступово і нині охоплює багато рівнів. На верхівці знаходиться Щорічний саміт АСЕАН+3, де зустрічаються лідери 13 країн. Підготовку рішень забезпечують регулярні Зустрічі міністрів закордонних справ АСЕАН+3 (щороку, як правило перед самітом) та численні галузеві міністерські зустрічі +3: фінансів (AFMGM+3), економіки (AEM+3), сільського господарства (AMAF+3), охорони здоров'я, навколишнього середовища тощо. Для координації на робочому рівні діє Зустріч старших посадовців АСЕАН+3 (APT SOM), а в постійному режимі – Комітет постійних представників АСЕАН+3 (CPR+3) у Джакарті [152, ст. 124].

На додаток, існують спільні робочі групи та мережі за напрямками співпраці. Наприклад, ASEAN+3 Emergency Rice Reserve (APTERR) – угода про спільний резерв рису на випадок продовольчих криз, ASEAN+3 Network on pandemic diseases тощо. Фактично, за більшістю напрямів, де АСЕАН має секторні міністерські зустрічі, створено їх версії +3, щоб долучити східноазійську трійку до вирішення регіональних проблем спільно. Спеціально для координації майбутнього розвитку плюс-три у 1999 р. була створена Слідча група «East Asia Vision Group (EAVG)» з експертів, яка подала у 2001 р. рекомендації щодо глибшої інтеграції (зокрема ідею довгострокової мети – Східноазійської спільноти). На основі тих рекомендацій у 2007 р. лідери АСЕАН+3 прийняли Другу спільну заяву про співробітництво у Східній Азії (Cebu Declaration), яка закріпила АРТ як «головний канал для побудови Східноазійської спільноти». Тобто офіційно визнано, що саме АСЕАН+3 має стати стрижнем довготермінового регіонального об'єднання. Цю позицію знову підтвердили у 2017 р. в Манільській декларації до 20-річчя АРТ. Зокрема, було задекларовано: «поглиблювати політико-безпековий діалог та співпрацю ...

зміцнювати наявні механізми АРТ і активну участь у відповідних механізмах під проводом АСЕАН задля забезпечення миру, безпеки і стабільності в регіоні» [153].

Принципи кооперативної безпеки від початку були закладені в основу АРТ. У згаданій Спільній заяві 1999 р. визначено, що співпраця будуватиметься на принципах спільної довіри, рівності, гармонії та розуміння різноманітності – це по суті відображає дух кооперативної безпеки, де акцент на довірі і рівноправності. Крім того, Манільська декларація 2017 р. прямо «підтвердила важливу роль АРТ для миру, безпеки і процвітання в Східній Азії». Одним з ключових принципів стала центральна роль АСЕАН: всі учасники +3 погодилися, що АСЕАН лишатиметься в центрі процесу, а трійка підтримуватиме її бачення регіонального порядку. Це відображає принцип інклюзивності кооперативної безпеки – сильніші держави не домінують, а діють у рамках спільно вироблених правил і інституцій під проводом нейтральнішої сторони (АСЕАН). Іншим важливим принципом є поступовість і консенсусність розвитку плюс-три. Рішення у форматі АРТ приймаються консенсусом, що відповідає як внутрішнім правилам АСЕАН, так і ширшій практиці регіоналізму Східної Азії [154].

Механізми політико-безпекового співробітництва у межах АСЕАН+3 можна поділити на офіційні (Track 1) та неофіційні (Track 1.5/2). Офіційні – це згадані саміти, зустрічі міністрів, старших посадовців. На цих майданчиках обговорюються як питання «високої» безпеки (наприклад, ситуація на Корейському півострові, конфлікти на Близькому Сході, тероризм), так і більш прикладні питання – миротворчість, військова медицина, спільні навчання з ПНР (пошуково-рятувальні операції). Важливою темою стало зміцнення архітектури фінансової безпеки: в рамках АРТ створено Чіангмайську ініціативу багатосторонню (СМІМ) – фонд резервів на випадок криз, а також АСЕАН+3 Макрофінансове дослідницьке бюро (AMRO) для моніторингу ризиків. Хоч це економічний механізм, він має прямий вплив на стабільність і, отже, безпеку регіону. В політичній сфері АРТ також виробляє спільні позиції: напр. у 2001 р. АСЕАН+3 прийняли Спільну заяву щодо боротьби з тероризмом (після подій 11

вересня 2001 року), що засвідчило єдність підходів Східної Азії до цієї загрози. В 2020 р., реагуючи на пандемію COVID-19, проведено Спеціальний саміт АСЕАН+3 (квітень 2020) і схвалено Спільну заяву щодо спільної боротьби з пандемією – це приклад колективних заходів проти нетрадиційної загрози [155].

До неофіційних механізмів (Track 1.5/2) належать форуми, що доповнюють офіційний процес шляхом діалогу між експертами, науковцями, НУО і частково урядовцями. В контексті АРТ ключовими є: Східноазійський форум (EAF) та Мережа науково-дослідних інститутів Східної Азії (NEAT). East Asia Forum було засновано у 2003 р. як трек 1.5 – у ньому беруть участь представники урядів на рівні заступників міністрів і неурядові експерти. EAF збирається щорічно для обговорення довгострокових питань (економічна інтеграція, соціальні питання, енергетична безпека) і генерує ідеї для високого рівня. Network of East Asian Think-Tanks (NEAT) – створена теж у 2003 р., включає провідні аналітичні центри 13 країн. NEAT працює над дослідженнями і видає рекомендації для SOM і міністрів. Зокрема, NEAT активно просуvalа ідею Східноазійської зони вільної торгівлі та об'єднання фінансових механізмів, багато з чого реалізоване (зокрема, RCEP – регіональна всеосяжна економічна угода 2020 р., яку можна розглядати як один з плодів ідеї східноазійської інтеграції). У безпековій сфері NEAT також піднімала ініціативи – наприклад, запропонувала створення мережі реагування на епідемії задовго до COVID-19 [156].

Також в трек 2 можна включити різні цивільні форуми – ASEAN+3 University Network, Молодіжний саміт ASEAN+3 та інші, що опосередковано впливають на атмосферу співпраці. Значну роль відіграє регіональна Рада з безпекової співпраці в АТР (CSCAP) – хоч це окремий від АРТ трек-2 процес, але його напрацювання (меморандуми з морської безпеки, кібербезпеки) використовуються і в рамках плюс-три.

Узагальнюючи, формат «АСЕАН+1» (діалогові партнерства) забезпечує широку, глобально інтегровану рамку кооперативної безпеки, де АСЕАН відіграє роль мосту між великими державами та регіоном, залучаючи їх до своїх

нормативних «орбіт» (через ДДСПСА, форуми, партнерські плани). Натомість формат «АСЕАН+3» творить ядро регіональної спільноти Східної (та Південно-Східної) Азії, що здатна самотійно вирішувати багато внутрішньорегіональних проблем через співпрацю, зменшуючи залежність від позарегіональних гравців. Обидва формати разом підсилюють концепцію кооперативної безпеки в АТР: перший – через інклюзивність і запобігання розколам, другий – через поглиблення регіональної інтеграції та солідарності. В сучасних умовах, коли АТР стикається з ризиком біполярного поділу (США vs Китай), наявність обох форматів дає АСЕАН інструменти для балансування. ASEAN+1 дозволяє тримати відкритими канали з усіма сторонами, а ASEAN+3 – зміцнювати внутрішній азійський вимір стабільності. Звичайно, існують і виклики: зокрема, ефективність рішень АРТ може стримуватися протиріччями між Китаєм та Японією або Китаєм та Кореєю; натомість у форматі 10+1 – надмірна кількість різних напрямів може розпорошувати увагу АСЕАН. Однак поки що Асоціація успішно керує обома треками, не допускаючи їх конфлікту чи дублювання, а навпаки – домагаючись синергії [157].

Система зовнішніх зв'язків АСЕАН, втілена у форматах АСЕАН+ та АСЕАН+3, стала наріжним елементом регіональної кооперативної безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Вона утримує великих гравців у рамках спільно узгоджених правил, забезпечує діалог замість конфронтації та має на меті сприяти формуванню спільноти, об'єднаної взаємною відповідальністю за мир і стабільність.

Вищезазначений аналіз інституціоналізованих форматів партнерства з АСЕАН важливий у контексті посилення інституціоналізації партнерства з Україною. Варто відзначити, що візійна рамка співробітництва АСЕАН-Україна існує у вигляді полісі-документа «Україна-АСЕАН: бачення співробітництва», опублікованого у лютому 2024 року [158]. Також слід констатувати, що інституціоналізація відносин у рамках торговельної взаємодії уже здійснюється на рівні міжурядових комісій України з деякими державами-членами АСЕАН [159].

Наприклад, з 1994 року функціонує Міжурядова українсько-в'єтнамська комісія з питань торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва, а з 2005 року міжурядова українсько-індонезійська комісія з питань економічного і технічного співробітництва, яка засідала тільки три рази. При цьому створені спільні комісії з питань торгівлі з Таїландом (2017 р.) та Малайзією (2017 р.), однак жодне засідання не проводилось, що потенційно гальмує налагодження більш тісних торговельних взаємовідносин. При тому слід розглянути можливість створення подібних комісій з Сінгапуром та Філіпінами, з якими в Україні одні з найбільших обсягів товарообігу у ПСА, що тільки посилить інституціоналізовану співпрацю з країнами-членами АСЕАН у разі систематичного проведення засідань комісій [160].

Також слід відзначити, що інтенсифікація економічно-торговельних відносин може відбутися через укладання угод про зону вільної торгівлі (тут і далі – ЗВТ) між Україною та відповідними країнами-членами АСЕАН, насамперед з Індонезією та В'єтнамом, з якими найбільший торговельний оборот і з якими вже ведуться переговори щодо укладення таких угод [161]. Однак не варто розраховувати на укладання ЗВТ з АСЕАН як з міжнародною організацією, оскільки така практика стосується виключно регіонального близьких до Південно-Східної Азії країн і форматів АСЕАН+3 та Саміту країн Східної Азії у першопочатковому складі у рамках так званого «АСЕАН+6» (Китай, Японія, Південна Корея, Австралія, Нова Зеландія та Індія), тобто з країнами, які є географічно близькими і мають статус повноцінного діалогового партнера Асоціації. Тому Україні слід зосередитися на інституціоналізації торгівельних відносин з країнами-членами АСЕАН через спільні торгові комісії – або активізувати їхню діяльність, або заснувати подібні комісії з такими країнами АСЕАН як Філіппіни та Сінгапур.

Крім розвитку торгово-економічних взаємовідносин між Україною та АСЕАН, не менш важливим є інституціоналізація експертного рівня відносин. Послужити розвитку цього аспекту покликаний Центр дослідження країн АСЕАН,

який було створено у травні 2021 року на базі Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка [144]. Запланована діяльність Центру стосуватиметься інтенсифікації двосторонніх контактів між дослідниками та науковцями, розвитку гуманітарно-освітніх та міжлюдських контактів, а також участі представників наукових та ділових кіл України та АСЕАН у культурних та освітніх обмінах [162]. Важливо у даному відношенні співпрацювати не виключно по лінії університетів, а й залучати до проектно-дослідницької роботи аналітичні установи АСЕАН – наприклад, мережу аналітичних центрів ASEANISIS, що охоплює інститути стратегічних та міжнародних досліджень 10 членів Асоціації [146], аби в експертному середовищі як України, так і країн-членів АСЕАН суб'єктизувати одне одного, адже Україна не представлена самостійно в аналітичних напраюваннях мережі ASEANISIS [166].

Тож Центр дослідження АСЕАН може відіграти роль координаційного хабу не тільки для міжуніверситетської співпраці, а й для поступу експертного рівня взаємовідносин між Україною та АСЕАН.

Наступними способами активізувати інституціоналізацію відносин між Україною та АСЕАН може послужити механізм Міжпарламентської Асамблеї АСЕАН, де Україна 28 серпня 2021 року отримала статус спостерігача [167]. Міжпарламентська асамблея АСЕАН [168] – це міжпарламентська організація країн-членів Асоціації, яка позиціонується як центр комунікації та обміну інформацією між членами парламентів країн-членів АСЕАН. Однією з цілей Асамблеї є сприяти розумінню, співробітництву та тісним взаємовідносинам парламентарів Асоціації з парламентарями тих країн, які мають статус спостерігача при Міжпарламентській Асамблеї Асоціації. Практична користь такого статусу для України несе як активізацію відносин на рівні депутатських груп ВРУ з міжпарламентських зв'язків з В'єтнамом, Індонезією, Малайзією, Сінгапуром, Таїландом і Філіппінами [169], так і налагодження міжпарламентських відносин з Лаосом з перспективою започаткування депутатської групи і активізації інтеракцій з Брунеєм та Камбоджею, з якими двосторонні відносини відзначаються

пасивністю. Також це можливість доносити інформацію про Україну та її інтереси в Південно-Східній Азії на першій сесії Генеральної Асамблеї даного міжпарламентського механізму, що потенційно може збільшити як зацікавленість представників країн-членів АСЕАН в Україні, так і просувати економічні питання для поживлення товарообігу.

Не менш важливою можливістю в рамках статусу спостерігача при Міжпарламентській Асамблеї може стати просування українськими парламентарями зацікавленості у тому, щоб Асоціація заснувала Комітет АСЕАН в Україні, який б просував інтереси та ідентичність АСЕАН в державі перебування [170]. Наразі таких комітетів 54, найбільша кількість яких – двадцять – була створена у Європі, тому як на рівні Міжпарламентської Асамблеї АСЕАН, так і на рівні посольств України у Сінгапурі, Індонезії, Малайзії, Філіппін, В'єтнаму і Таїланду варто закликати представників Південно-Східної Азії впровадити такий інституційний механізм, враховуючи, що для його започаткування не потрібне дипломатичне представництво усіх 11 країн-членів АСЕАН у державі перебування. Так, наприклад, у Португалії тільки 3 дипломатичні представництва країн-членів АСЕАН, а саме: Індонезії, Філіппін і Таїланду, у той час як в Польщі 5 – Індонезії, Малайзії, Філіппін, Таїланду і В'єтнаму. В Україні ж функціонують 6 дипломатичних представництв країн-членів АСЕАН – В'єтнаму, Індонезії, Малайзії, Таїланду, Сінгапуру та Філіппін, при тому встановлено дипломатичні відносини з усіма країнами Асоціації і з самою АСЕАН. Особливу роль в актуалізації і просуванні питання створення в Україні Комітету АСЕАН слід відвести новопризначеному очільнику українського дипломатичного представництва в Індонезії, який є також і представником України при АСЕАН як при міжнародній організації [171].

Прискорення інституціоналізації відносин АСЕАН-Україна значною мірою пов'язане зі зміною зовнішньополітичних пріоритетів держави після повномасштабного російського вторгнення 2022 року. Затверджена у 2021 році Стратегія зовнішньополітичної діяльності України та розроблена на її основі

Азійська стратегія Міністерства закордонних справ визначили Південно-Східну Азію та Азійсько-Тихоокеанський регіон одним із географічних пріоритетів поряд із Центральною Азією, Південним Кавказом, регіоном Перської затоки та Африкою, а її пункти 145 і 149 передбачають налагодження торговельно-економічної співпраці з регіональними об'єднаннями, насамперед з АСЕАН. Таким чином, безпекові виклики війни стали каталізатором переорієнтації української дипломатії від майже виключної зосередженості на євроатлантичному напрямі до пошуку партнерства серед середніх і малих держав Глобального Півдня, що прямо узгоджується із визначеною Асоціацією потребою в диверсифікації партнерів для підтримання регіональної рівноваги [172].

Інституційне зближення України з Асоціацією пройшло через кілька послідовних етапів. Ще у 2013 році було призначено першого посла України при АСЕАН, а у 2017 році розпочато процес приєднання до Договору про дружбу і співробітництво у Південно-Східній Азії, який завершився підписанням відповідного документа у 2022 році та ухваленням Верховною Радою профільного закону в грудні 2023 року. Отже, приєднання до ДДСПСА, яке, як було встановлено у Розділі 1, є ключовою нормативною передумовою для отримання статусу діалогового партнера АСЕАН, стало результатом майже десятирічного дипломатичного процесу, а не одноразового політичного рішення [173].

Практичним втіленням цього зближення стало проведення у лютому 2024 року в Києві спільного засідання «Україна-АСЕАН: бачення співробітництва» за участі дипломатичного корпусу, представників Секретаріату АСЕАН та експертних кіл обох сторін, за результатами якого Четвертий територіальний департамент МЗС України підготував однойменний програмний документ. Заступниця Міністра закордонних справ України наголосила, що наступним кроком інституціоналізації відносин має стати отримання Україною статусу секторального діалогового партнера Асоціації. Показово, що документ передбачає створення Спільного комітету галузевого співробітництва Україна-АСЕАН, до компетенції якого повинні належати координація й моніторинг досягнення

спільних цілей, розробка нормативно-правової бази співпраці та формування галузевих робочих груп, що за своєю логікою відповідає властивому АСЕАН м'якому інституціоналізму, який, як зазначалося у Розділі 3, передбачає прагматичне і неформалізоване зміцнення співробітництва без надмірної бюрократизації [174].

Секторальний вимір бачення співробітництва охоплює щонайменше сім напрямів – від продовольчої та енергетичної безпеки до торгівлі, цифрового сектору, управління надзвичайними ситуаціями, розмінування та соціокультурного обміну, що засвідчує застосування до відносин АСЕАН-Україна принципу всебічності співробітництва, тотожного концепції всебічної безпеки, яка визначає розбудову Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН. У продовольчій сфері йдеться про сприяння торгівлі агропродукцією, усунення технічних бар'єрів, підготовку дорожньої карти безпечних логістичних ланцюгів постачання з України до держав-членів АСЕАН та координацію зусиль щодо глобальної продовольчої безпеки. Особливо перспективним є цифровий напрям, де Україна виступає не реципієнтом, а донором досвіду: створена в Україні платформа електронних послуг «Дія» та система міжвідомчої електронної взаємодії «Трембіта» можуть слугувати моделями для держав-членів АСЕАН у розбудові кіберстійкості, електронного врядування та мереж наступного покоління [175]. У торговельній сфері визначено орієнтовну ціль поглиблення товарообігу до 5 млрд доларів США, досягнення якої залежатиме передусім від усунення тарифних і нетарифних бар'єрів та укладення двосторонніх угод про вільну торгівлю з окремими державами-членами АСЕАН, зокрема Індонезією та В'єтнамом, про що йшлося вище.

Водночас найбільш затребуваними для України в умовах війни є сфери управління надзвичайними ситуаціями та розмінування. За оцінками українського уряду, внаслідок повномасштабного вторгнення Росії Україна перетворилася на найбільш заміновану державу Європи – потенційно небезпечними залишаються близько 139 тис. км², тобто понад 23 % території держави, а повне розмінування потребуватиме не одного десятиліття. Саме в цій царині практичний досвід держав-

членів АСЕАН, зокрема Камбоджі, яка десятиліттями долає наслідки внутрішніх збройних конфліктів, набуває критичного значення для України, а взаємодія може розвиватися через Координаційний центр АСЕАН з гуманітарної допомоги (АНА Centre) та профільний Комітет Асоціації з ліквідації наслідків стихійних лих [176]. Показово, що саме ці сфери нетрадиційної, м'якої безпеки, а не політико-безпекова координація, визначені найбільш реалістичними «локомотивами» зближення, що повністю узгоджується із встановленим у Розділі 2 висновком про зосередженість кооперативних безпекових механізмів АСЕАН на нетрадиційних викликах, а не на питаннях традиційної, жорсткої, безпеки.

Утім, поглибленню співробітництва заважає притаманний АСЕАН принцип невтручання у справи третіх держав, який окремі дослідники характеризують як бар'єр нейтралітету, а позицію деяких країн-членів щодо російської агресії проти України – як пасивний, вичікувальний курс. Це підтверджує зроблений у Розділі 3 висновок про абсолютизацію суверенітету та невтручання як основоположне обмеження безпекової політики Асоціації, яке проявляється не лише у неспроможності АСЕАН врегульовувати конфлікт у Південно-Китайському морі, а й у стриманості колективної позиції щодо підтримки України. Тому оптимальною стратегією для Києва є не очікування прямої політико-безпекової солідарності Асоціації, а розбудова секторальної співпраці у сферах, вигідних для обох сторін, яка поступово формуватиме мережу взаємних зобов'язань і в довгостроковій перспективі сприятиме трансформації обережного нейтралітету АСЕАН у більш дієву підтримку суверенітету та територіальної цілісності України [177].

Не менш важливим, хоча й повільнішим, залишається соціокультурний вимір співпраці – обмін мистецькими, освітніми та науковими контактами між університетами, митцями і громадськими організаціями України та держав-членів АСЕАН, який слід розглядати як інструмент «м'якої сили», здатний протидіяти російській дезінформації в регіоні та формувати довгострокове позитивне сприйняття України. Водночас дослідники звертають увагу, що інвестиційна складова відносин залишається слаборозвинутою через сукупність несприятливих

факторів – триваючу війну, корупційні ризики та юридичну невизначеність бізнес-середовища в Україні, що стримує приплив капіталу з держав-членів Асоціації навіть за наявності політичної зацікавленості. Це підтверджує загальний висновок про те, що інституціоналізація відносин АСЕАН-Україна, попри позитивну динаміку останніх років, залишається чутливою до безпекового контексту і потребує послідовної реалізації вже задекларованих ініціатив, а не одноразових політичних жестів.

Таким чином, трансформація відносин АСЕАН-Україна від спорадичних контактів до системного секторального партнерства є прямим наслідком воєнного переосмислення зовнішньополітичних пріоритетів держави та водночас практичним підтвердженням теоретичних засад кооперативної безпеки, досліджених у попередніх розділах: інституціоналізація відбувається поступово, на основі консенсусу, диверсифікованих секторальних треків і без формалізованих безпекових зобов'язань. Отримання Україною статусу секторального діалогового партнера, а в довгостроковій перспективі – і повноцінного діалогового партнера АСЕАН, залежатиме передусім від послідовності реалізації вже узгоджених напрямів співпраці, а не від одноразових політичних декларацій.

Отже, Україна може в коротко- та середньостроковій перспективі наростити інституційний рівень співробітництва з АСЕАН. Для цього потрібно як використовувати наявні інституційні механізми – статус спостерігача при Міжпарламентські Асамблеї АСЕАН; Центр дослідження АСЕАН; міжурядові комісії з питань торгівлі, так і проактивно висловлювати зацікавленість у розширенні інституційної рамки співробітництва через приєднання до Договору про дружбу і співробітництво у Південно-Східній Азії; просування інтересу у відкритті Комітету АСЕАН в Україні; та утворення зон вільної торгівлі з державами-членами Асоціації. При цьому слід врахувати, що поглиблення економічно-торговельних та політико-дипломатичних контактів з АСЕАН та її державами-членами сприятиме інституціоналізації відносин з Асоціацією і

навпаки – нарощування інституційного рівня співпраці сприятиме активізації і поглибленню відносин з АСЕАН та її країнами-членами.

Висновки до Розділу 2

У Розділі 2 розглянуто головні механізми кооперативної безпеки АСЕАН в АТР, серед яких Регіональний Форум АСЕАН (РФА), Саміт країн Східної Азії (СкСА) та Зустріч міністрів оборони АСЕАН+ (ЗМОА+). У зв'язку з цим визначено, що спостерігається певне географічне масштабування ведення безпекової політики Асоціації в рамках зазначених механізмів. Так, РФА спрямований на весь АТР і є найбільш амбітним форматом з огляду на його трифазову еволюцію; СкСА більше фокусується на субрегіоні АТР – Східній Азії із залученням найбільш впливових позарегіональних акторів та має на меті вибудовування безпекової спільноти в зазначеному субрегіоні; а ЗМОА+ націлена на окремий аспект екстраполяції співробітництва Асоціації поза межі ПСА – безпеково-оборонній сфері. Ці відмінності підтверджуються кількісними і часовими показниками: РФА, що функціонує з 1994 року і охоплює 27 учасників, є найстарішим і найширшим за складом механізмом, тоді як СкСА та ЗМОА+, засновані відповідно у 2005 та 2010 роках, налічують по 18 держав кожний. Розширення СкСА за рахунок США та РФ у 2011 році перетворило його з суто азійсько-тихоокеанського на транс-азійсько-тихоокеанський формат, що додатково підтверджує тезу про різне географічне охоплення досліджуваних механізмів.

Крім цього, огляд безпекових механізмів АСЕАН, які досліджувалися, дав підстави вважати, що РФА, СкСА та ЗМОА+ мають потенціал підсилювати одне одного з урахуванням необхідності забезпечення центральності Асоціації у зазначених форматах та усвідомлення можливого дублювання заходів із пріоритетних сфер їх співробітництва, що можна врегулювати належною інституційною координацією між цими кооперативними безпековими механізмами. Підтвердженням взаємодоповнюваності є те, що пріоритетні сфери співробітництва цих механізмів здебільшого не дублюються: РФА зосереджується на нерозповсюдженні ЗМУ, СкСА – на освітній, енергетичній і фінансовій сферах,

а ЗМОА+ – на практичній кооперації оборонних відомств, за виключенням часткового перетину щодо морського співробітництва та ліквідації наслідків стихійних лих, на що вказує Огляд АСЕАН щодо Індो-Тихоокеанського регіону.

Також у рамках аналізу РФА, СкСА та ЗМОА+ встановлено, що вони відносяться до платформ, де втілюються виключно заходи зі зміцнення довіри, які націлені на покращення клімату міждержавних відносин в АТР. Однак, якщо СкСА та ЗМОА+ з самого початку позиціонувалися виключно як формати із проведення діалогу, консультацій, посилення прозорості і взаємодовіри між своїми учасниками, то кейс РФА доводить, що керовані АСЕАН механізми не здатні просунутися у бік превентивної дипломатії та врегулювання конфліктів внаслідок обмежень, які напряду було перенесено із внутрішньорегіональних норм і практик АСЕАН поза межі ПСА – у АТР загалом та Східну Азію зокрема. Це стосується абсолютизації принципу невтручання у внутрішні справи, консенсусу як основи прийняття рішень, відсутністю санкційних механізмів за порушення вироблених і погоджених норм, а також здебільшого їх необов'язковий характер. При цьому, неможливість переходу кооперативних механізмів АСЕАН за рамки заходів зі зміцнення довіри пояснюється екстраполяцією внутрішнього для АСЕАН режиму, де домінували і домінують такі заходи, з огляду на гетерогенний склад держав-членів. Таким чином, зроблено висновок, що поступ РФА, СкСА чи ЗМОА+ у бік превентивних дій та вирішення конфліктів відбудеться тільки після того, як в рамках самої АСЕАН буде впроваджено їх активне використання. Ілюстрацією цього є теза Р. Сукми про АСЕАН як «випадкового лідера» РФА, оскільки зміст порядку денного Форуму, зокрема перейменування «механізмів врегулювання конфліктів» на «вироблення підходів до конфліктів» на вимогу КНР, залежить від великих держав більшою мірою, ніж форма проведення засідань. Аналогічно, ЗМОА+ у 2015 році не зміг ухвалити спільну декларацію саме через розбіжності щодо Південно-Китайського моря, що засвідчує уникнення механізмами АСЕАН питань жорсткої безпеки на користь заходів зі зміцнення довіри.

Також огляд кооперативних безпекових механізмів АСЕАН дає підстави констатувати, що вони загалом сприяли інституціоналізації безпекової архітектури АТР, що зробило її більш багатоплатформовою та комплексною, а принципи кооперативної безпеки, що впроваджувалися у керованих Асоціацією безпекових механізмах – РФА, СКА та ЗМОА+, а також діалогових форматах партнерства «АСЕАН+1» та АСЕАН+3 а саме: мультилатералізм, прозорість, інклюзивність, нормоорієнтованість, тощо, заклали рамки, на яких продовжує вибудовуватися безпекова архітектура АТР, яка еволюціонує. Цьому також сприяли формати «АСЕАН+1» та «АСЕАН+3», які поширили нормативну основу ДДСПСА на 11 діалогових партнерів Асоціації, убезпечивши інституціоналізовані канали комунікації навіть між державами з напруженими двосторонніми відносинами, наприклад між Республікою Корея і КНДР, що зустрілися на полях РФА у 2018 році.

Також заслуговує окремої уваги формат «АСЕАН+1», у межах якого Асоціація нині підтримує діалогові партнерства з 11 державами та об'єднаннями – Австралією (1974), Новою Зеландією (1975), Японією та Європейським Союзом (1977), Канадою і США (1977), Республікою Корея (1991), Китаєм і Росією (1996), Індією (1995) та Великою Британією (2021), обов'язковою передумовою чого є приєднання партнера до ДДСПСА. Це підтверджує висновок про те, що ДДСПСА є основним нормативним інструментом екстраполяції кооперативної безпеки АСЕАН, оскільки саме через нього Асоціація забезпечує дотримання партнерами принципів невтручання і мирного врегулювання спорів ще до їх залучення до багатосторонніх механізмів – РФА, СКА чи ЗМОА+, повноправними учасниками яких є більшість діалогових партнерів. Розширення кола партнерів за рахунок категорії партнерів з розвитку (Чилі, Франція, Німеччина, Італія, Нідерланди та Перу), а також секторальних діалогових партнерів (Бразилія, Данія, Марокко, Норвегія, Пакистан, ПАР, Швейцарія, Туреччина та ОАЕ) підтверджує тезу про поступовість і різноманітність екстраполяції режиму кооперативної безпеки Асоціації, де глибина безпекової взаємодії – від інституціоналізованих оборонних

консультацій до поодиноких тренінгів з розмінування чи прав людини – прямо залежить від статусу партнерства. Формат «АСЕАН+3», натомість, засвідчує інший вимір кооперативної безпеки Асоціації – поглиблену регіональну інтеграцію з трьома найближчими сусідами Північно-Східної Азії. Вироблений у відповідь на Азійську фінансову кризу 1997-1998 років, цей формат від Ханойської заяви 1999 року до Себуанської декларації 2007 року і Манільської декларації 2017 року послідовно закріплював за собою роль «головного каналу» розбудови Східноазійської спільноти, поєднуючи фінансову архітектуру безпеки (Чіангмайська ініціатива) із політико-безпековим діалогом на рівні самітів, міністрів та експертних мереж трек 1.5/2 (Східноазійський форум). Це підтверджує висновок про поступовість і консенсусність як основоположні принципи, перенесені АСЕАН на формат АСЕАН+3, при незмінному збереженні центральної ролі Асоціації. Таким чином, формати «АСЕАН+1» та «АСЕАН+3» є не альтернативними, а взаємодоповнювальними інструментами екстраполяції кооперативної безпеки АСЕАН: перший забезпечує інклюзивність і глобальне охоплення, а другий – поглиблення регіональної інтеграції, разом убезпечуючи Асоціацію від ризику біполярного розколу АТР між США і КНР.

Окремо варто наголосити на перспективах інституціоналізації відносин АСЕАН-Україна, розвиток яких перебуває на початковому етапі порівняно з проаналізованими вище механізмами. Наразі інституційна база співпраці охоплює політичний документ «Україна-АСЕАН: бачення співробітництва» від лютого 2024 року, статус спостерігача України при Міжпарламентській Асамблеї АСЕАН з серпня 2021 року, Центр дослідження країн АСЕАН, заснований у травні 2021 року на базі Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також окремі міжурядові комісії з питань торгівлі з В'єтнамом, Індонезією, Таїландом та Малайзією, активність яких, однак, залишається нерівномірною. Це свідчить про те, що Україна перебуває на етапі, подібному до нинішніх секторальних партнерів АСЕАН – Норвегії, Пакистану чи

Швейцарії – де інституціоналізація відбувається більше по окремих напрямках, ніж у форматі повноцінного діалогового партнерства. Водночас наявність спостережного статусу при Міжпарламентській Асамблеї, ідея заснування Комітету АСЕАН в Україні та приєднання до ДДСПСА у 2022 році (з ратифікацією у 2023 році) окреслюють траєкторію поступу України до статусу секторального діалогового партнера АСЕАН в осяжній перспективі з врахуванням того, що українська сторона уже подала заявку на статус секторального діалогового партнера Асоціації.

РОЗДІЛ 3. КОНФЛІКТ У ПІВДЕННО-КИТАЙСЬКОМУ МОРІ ЯК ЗАГРОЗА БЕЗПЕКОВІЙ ПОЛІТИЦІ АСЕАН В АТР

3.1. Конфлікт у ПКМ в політиці безпеки АСЕАН

Південно-Китайське море (тут і далі – ПКМ) – один з найінтенсивніших міжнародних морських шляхів у світі, «горловина світових морських напрямків», як описав його американський науковець Роберт Каплан [33]. Проте діяльність в межах ПКМ не зводиться тільки до морської торгівлі та судноплавства, оскільки там також здійснюється значна розробка та розвідка природних ресурсів, таких як природний газ і нафта, потенціал видобування яких перевищує 7,7 млрд барелів [178, с.69].

До прибережних країн з певними інтересами у цих ресурсах належать Індонезія, В'єтнам, Філіппіни, Китай, Тайвань, Бруней і Малайзія [33]. Але довготривалий конфлікт Китаю з кількома прибережними державами Південно-Східної Азії призвів до того, що ПКМ почали називати «неспокійними водами» або гарячою точкою. Декілька з даних держав, а саме : Філіппіни, Малайзія та Бруней є членами АСЕАН. Індонезія, також член Асоціації, має виключну економічну зону, що починається від островів Натуна, майже повністю співпадаючи з так званою вимогою Китаю на «лінію дев'яти пунктирів» у ПКМ (див. Додаток І). Проте, Індонезія офіційно наполягає на тому, що не виступає позивачем у спорі проти Китаю [33].

У зв'язку з вищенаведеним можна констатувати, що територіальні претензії на акваторію ПКМ – це тема двосторонніх відносин між деякими державами-членами АСЕАН та Китаєм. Підтвердженням цього є 45-та міністерська зустріч АСЕАН у Пномпені у липні 2012 р. , коли держави-члени Асоціації не змогли виробити спільне комюніке через відсутність єдності по питанню конфлікту у ПКМ [178]. Таким чином, розгляд даного конфлікту у цілях дослідження буде стосуватися виключно тої діяльності, яка проводиться АСЕАН як колективним актором у рамках кооперативного безпекового режиму Асоціації. Так, АСЕАН проводиться діяльність стосовно вироблення рамки співробітництва у ПКМ з

метою зменшення напруження і налагодження клімату міждержавних відносин. Підтвердженням цього є Декларація щодо Південно-Китайського моря від 22 липня 1992 року [179] та Декларація про поведінку сторін у Південно-Китайському морі від 4 листопада 2002 року [180].

При розгляді Декларації щодо Південно-Китайського моря від 1992 року варто відзначити, що вона стосується внутрішньорегіонального аспекту конфлікту у ПКМ, тобто виключно міждержавних відносин країн-членів ПСА. При цьому, слід виокремити такі головні аспекти даного документа. По-перше, у ньому особливий наголос робиться на питаннях суверенітету та юрисдикційної приналежності певних територій та акваторій у межах ПКМ [92], що свідчить про чутливий характер цих понять для держав-членів АСЕАН, про що детальніше йтиметься у наступному підрозділі. По-друге, у Декларації робиться заклик вирішувати юрисдикційні проблеми та питання стосовно суверенітету над островами ПКМ, до яких слід віднести острови Спратлі, Парасельські о-ви, риф Скарборо, о-ви Натуна й о-ви Пратас [181], мирними засобами без застосування сили, а також провадити самостримування для створення позитивного клімату з метою вирішення конфліктів [92]. Тож Декларація щодо ПКМ відповідає природі кооперативного безпекового режиму АСЕАН, адже спрямовується на покращення клімату МВ.

Загалом, Декларація щодо Південно-Китайського моря від 1992 року допомогла зменшити напруження серед держав-членів АСЕАН, і декілька спорів були вирішені шляхом укладання двосторонніх угод або залучення третьої сторони. Наприклад, конфлікт між Індонезією та Малайзією у 2002 р. стосовно острова Сіпадан та рифу Лігітан і конфлікт між Малайзією та Сінгапуром у 2008 року щодо острова Педра-Бранка/Пулау Бату Путех, скелями Мідл-Рокс та Сауз-Ледж були вирішені шляхом залучення третьої сторони, а саме Міжнародного суду. Це відноситься і до двосторонньої угоди 1997 року між Таїландом та В'єтнамом про делімітацію їхнього континентального шельфу та кордонів виключної економічної зони у Сіамській затоці; угоди 2003 року між Індонезією та В'єтнамом

про делімітацію їхніх кордонів континентального шельфу на ділянці на північ від островів Натуна; а також угоди 2014 року про кордони виключної економічної зони у морях Мінданао та Сулавесі між Індонезією та Філіппінами [33, с.77-78]. Таким чином, Декларація щодо Південно-Китайського моря від 1992 року послужила нормативною рамкою, у межах якої вдалося реалізувати вирішення питань жорсткої безпеки, однак тільки стосовно ПСА і деяких територіальних суперечок між державами-членами Асоціації у ПКМ.

Другим важливим документом стала Декларація про поведінку сторін у Південно-Китайському морі від 4 листопада 2002 року, що була підписана між державами-членами АСЕАН та Китаєм [182]. Варто відмітити декілька важливих моментів, які у ній містяться. По-перше, як і у випадку з Декларацією про Південно-Китайське море від 1992 року, документ, що розглядається, ґрунтується на засадах кооперативної безпеки, адже його мета – «просувати добросусідство та прозорість, встановити гармонію, взаєморозуміння і співробітництво, а також сприяти мирному вирішенню конфліктів...» [183], що співпадає із принципами кооперативної безпеки, зокрема із транспарентністю, відсутністю насильства і добросусідством на основі дружніх консультацій та переговорів. По-друге, логіка документа засвідчує низький рівень взаємодовіри між сторонами, які залучені у конфлікт за акваторію ПКМ, що слугує констатацією неможливості уведення там режиму кооперативної безпеки до самого прийняття Декларації від 2002 року, адже документ тільки засвідчує стан справ, що існував до його укладання. Таким чином, як і вся інша нормативна база АСЕАН, що розглядалася у даному дослідженні, так і її кооперативні безпекові механізми, Декларація про поведінку сторін у ПКМ ґрунтується на заходах зі зміцнення довіри, але в даному випадку для покращення клімату відносин у ПКМ, що свідчить про відсутність перспектив врегулювання конфлікту на основі превентивних заходів чи регіональних механізмів вирішення суперечок. Крім цього, із врахуванням того факту, що дана Декларація – єдиний правовий інструмент, що напряду регулює відносини Китаю та АСЕАН стосовно ПКМ, варто констатувати низький рівень довіри між учасникам протягом перший

20 років XXI століття і неможливості вирішення конфлікту виключно силами АСЕАН та її кооперативного безпекового режиму.

По-третє, у Декларації від 2002 року йдеться про принцип самостримування, що мав би слугувати елементом стримування стосовно ускладнення та ескалації конфлікту у ПКМ, проте він не дієвий внаслідок продовження КНР мілітаризації даної акваторії. Таким чином, варто констатувати також неможливість повного перенесення норм і практик АСЕАН поза межі ПСА, що свідчить про обмеження її кооперативного безпекового режиму та політики безпеки в АТР щодо намагання врегулювати питання традиційної, жорсткої, безпеки з провідним актором зазначеного вище регіону. Тож єдиним виходом для Асоціації залишається фокусуватися на проблемах нетрадиційної безпеки, які широко представлені у Декларації від 2002 р, а саме на: захисті морського середовища, проведенні морських досліджень, забезпеченні безпеки мореплавства та комунікації на морі, здійсненні пошукових і рятувальних операцій, а також боротьбі з транснаціональною злочинністю, яка, серед іншого, охоплює торгівлю незаконними наркотичними речовинами, піратство та нелегальну торгівлю зброєю тощо [184]. Тож варто очікувати, що АСЕАН продовжуватиме орієнтуватися на заходи зі зміцнення довіри у ПКМ задля налагодження клімату відносин з КНР у даній акваторії.

По-четверте, у Декларації від 2002 року йдеться, що наступним кроком для просування миру та стабільності у Південно-Китайському морі має стати прийняття кодексу поведінки у ПКМ, розробка якого відбуватиметься на основі консенсусу. Останнє є причиною того, чому він досі не був прийнятий. Це також стосується документа, що доповнює Декларацію від 2002 року – Керівних принципів імплементації Декларації про поведінку сторін у Південно-Китайському морі [94], що були розроблені у 2005 році між АСЕАН та КНР, однак остаточно прийняті 20 липня 2011 р. [95]. У них визначено наступні принципи: втілення Декларації від 2002 року повинне базуватися на поступовості її реалізації; сторони Декларації продовжуватимуть просувати діалог та консультації; співробітництво у

ПКМ здійснюватиметься на добровільних засадах; початковими кроками стосовно імплементації Декларації мають бути заходи зі зміцнення довіри; втілення конкретних дій повинне відбуватися на базі консенсусу тощо [94]. Тож можна констатувати, що екстраполяція прийняття рішень консенсусом поза межі АСЕАН також слугує обмеженням її безпекової політики загалом та кооперативного безпекового режиму зокрема, про що детальніше йтиметься у наступному підрозділі.

Таким чином, Декларація про поведінку сторін у Південно-Китайському морі досі залишається єдиним правовим інструментом, що регулює відносини у даній акваторії між АСЕАН, її країнами-членами та КНР. Проте відсутність зобов'язуючого характеру робить її не дієвою, що простежується у продовженні практики Китаю здійснювати мілітаризацію та посилення своїх територіальних вимог у ПКМ. Це є ключовою проблемою безпекової політики АСЕАН в АТР, а саме: неможливість вирішувати питання традиційної, жорсткої, безпеки та нездатність повністю екстраполювати свій режим кооперативної безпеки з ПСА та АТР, особливо стосовно принципу самостримування – якщо він ефективно діяв з часів створення АСЕАН у 1967 році, а стосовно ПКМ з 1992 року, то на даний принцип не погоджуються позарегіональні держави, такі як КНР, у першу чергу через їх необов'язковий характер та розумінням відсутності дієвих регіональних механізмів, що могли б вплинути на її конфронтаційну поведінку у ПКМ. Вирішити це мав би кодекс поведінки у ПКМ, остаточне оформлення якого планується завершити протягом 2021 року на основі єдиного проекту такого кодексу, що був погоджений у 2018 році [185]. Однак досі не відома його правова природа, тобто, чи буде він обов'язковий для виконання з боку АСЕАН і КНР, чи ні.

Крім цього, на думку індонезійського дослідника Агуса Рустанді, можливими відповідями АСЕАН на діяльність КНР у ПКМ можуть бути три невзаємовиключні шляхи – дотримання правових механізмів, продовження проведення політичних переговорів щодо укладання кодексу поведінки у ПКМ та спільне освоєння ресурсів у даній акваторії [33], яке буде розглянуто у наступному підрозділі. Щодо

перших двох варіантів, то вони важливі з огляду на безпекову політику АСЕАН в АТР, що здійснюється, як було констатовано у Розділі 1 та 2, на основі концепції кооперативної безпеки, якій характерні спирання на норми, а також ведення діалогу, що є основоположним елементом внутрішньої та зовнішньої політики Асоціації.

Як зазначає А. Рустанді, пошук та дотримання правових механізмів буде не простим, однак найбільш обґрунтованим варіантом відповіді АСЕАН на політику КНР в ПКМ [186]. Дана відповідь, на його думку, заснована на продовженні дотримання Асоціацією Конвенції ООН з морського права від 1982 року (тут і далі – ЮНКЛОС), підписантами якої є не тільки всі країни-члени АСЕАН, а й КНР [33, с.86]. Тож Асоціація може використати ЮНКЛОС як рамковий документ для спроби розв’язання конфлікту за акваторію ПКМ, оскільки дана міжнародна конвенція – обов’язковий для виконання документ, на відміну від Декларації про поведінку сторін у Південно-Китайському морі від 2002 року. Проте головна проблема вирішення конфлікту на основі ЮНКЛОС – відмова КНР визнати рішення Постійної палати третейського суду від липня 2016 року, яке задовільнило позов Філіппін проти Китаю стосовно необґрунтованості територіальних вимог останньої, які базуються на лінії дев’яти пунктирів (див. Додаток І). Таким чином, використання правових механізмів не дасть миттєвого результату, однак може мати ефект у довгостроковій перспективі шляхом погіршення міжнародного іміджу КНР внаслідок відмови визнавати рішення міжнародного судового органу.

Крім цього, оскільки КНР є стороною ДДСПСА, то мілітаризація ПКМ, а також штучне намівання островів, є порушенням положень даного договору, адже подібна діяльність зменшує рівень миру та стабільності ПСА як частини АТР. А оскільки ДДСПСА, як було доведено у другому підрозділі Розділу 1 та у Розділі 2, складає основу режиму кооперативної безпеки АСЕАН, а отже і безпекової політики Асоціації в АТР, який значною мірою базується на принципах ДДСПСА, зокрема у рамках РФА, СкСА та ЗМОА+, то недотримання КНР ДДСПСА підриває і безпекову архітектуру АТР, тобто свідчить про фактичний дисонанс між діями

КНР та її офіційною позицією як відповідальної держави, що має довгостроковий ефект у вигляді погіршення іміджу Китаю.

Другий варіант можливої відповіді АСЕАН на дії КНР у ПКМ – продовження ведення політичних переговорів щодо укладання кодексу поведінки в ПКМ. На думку А. Рустанді, ця опція найбільш проблемна з огляду на здійснення Китаєм стратегії страхування, тобто затягування переговорів стосовно вироблення зазначеного вище кодексу поведінки з метою посилення своїх претензій в акваторії ПКМ шляхом подальшої її мілітаризації та меліорації (штучного намівання островів) [187]. Як зазначалося вище, варіант політичних переговорів дійсно має проблемний характер, у першу чергу через його розтягнутість у часі – переговори щодо вироблення кодексу поведінки у ПКМ здійснюються вже більше 18 років, а основою відносин АСЕАН та КНР досі залишається необов'язковий до виконання правовий інструмент – Декларація про поведінку сторін у ПКМ від 2002 року. При цьому, слід відзначити, що протяжність переговорів стосовно вироблення кодексу поведінки у акваторії, що розглядається, стосується консенсусу як основи прийняття рішень: як і у випадку з розробкою плану дій превентивної дипломатії РФА, консенсус унеможливорює швидке прийняття рішень, що затягує певний процес. У випадку з ПКМ, подібне затягування вигідне для Китаю, щоб посилити свою присутність у даній акваторії та зміцнити там свої територіальні претензії.

Також слід відмітити, що питання ПКМ є проблемним при його розгляді у кооперативних безпекових механізмах АСЕАН, а саме в РФА, СКСА та ЗМОА+. Як було визначено у Розділі 2, дані механізми не призначені для вирішення конфлікту у ПКМ, що можна підтвердити наступними фактами. У випадку з РФА, як стверджують Дж. Н. Мак, Ю. Хааке та Н. М. Морада, даний Форум майже не сприяв тому, щоб держави, які мають територіальні претензії на ПКМ, дотримувалися принципу самостримування, що розглядався вище при огляді Декларації про поведінку сторін у ПКМ від 2002 року, чи заходів зі зміцнення довіри [188]. Найбільш промовистим кейсом, на їхню думку, є окупація Малайзією рифу Еріка та рифу Дослідника (англ. Investigator Shoal), які належать до о-вів Спратлі, у 1999

році та неможливістю розпочати обговорення таких дії Малайзії у РФА, яке прагнули ініціювати Філіппіни, внаслідок позиції Малайзії та КНР, що Форум «не належне місце, щоб ґрунтовно обговорювати питання конфлікту у Південно-Китайському морі» [189].

Проблемність ПКМ також можна було помітити при функціонуванні СКСА, оскільки у рамках Саміту обговорюється здебільшого кооперація в нетрадиційних безпекових сферах, а ПКМ згадується з прив'язкою до заходів зі зміцнення довіри та необхідністю вироблення кодексу поведінки у даній акваторії [88]. Щодо ЗМОА+, то там уникають розгляду теми ПКМ, що пояснюється необхідністю обговорення подібних проблем не на рівні оборонних відомств, а на рівні міністрів закордонних справ [91]. Крім цього, у рамках ЗМОА+ у 2015 році не вдалося виробити спільну декларацію Зустрічі саме внаслідок питання ПКМ [190].

Тож конфлікт і територіальні претензії навколо Південно-Китайського моря не можуть бути вирішені в межах кооперативного безпекового режиму АСЕАН, особливо якщо у конфлікт залучена провідна держава АТР – КНР. Відсутність забов'язуючої нормативної рамки, незгода Китаю дотримуватися рішення Постійної палати третейського суду, довготривалість політичних переговорів стосовно вироблення кодексу поведінки в ПКМ та неспроможність кооперативних безпекових режимів Асоціації ефективно адресувати проблему даної акваторії у плані традиційної, жорсткої, безпеки, робить політику безпеки АСЕАН в АТР обмеженою та не здатною вирішувати територіальні суперечки поза межами ПСА. При тому, діяльність АСЕАН у ПКМ перебуває на рівні заходів зі зміцнення довіри, а її головна мета у цій акваторії – налагодити клімат відносин між сторонами конфлікту, що слугує ще одним підтвердженням лімітованості Асоціації у веденні політики безпеки в АТР загалом та її кооперативного безпекового режиму зокрема, що детальніше буде розглянуто у наступному підрозділі.

3.2. Обмеження режиму кооперативної безпеки АСЕАН у врегулюванні конфлікту в ПКМ

При розгляді безпекової політики АСЕАН в АТР, що заснована на концепції кооперативної безпеки, варто відзначити нездатність кооперативного безпекового режиму Асоціації вирішувати територіальні конфлікти поза межами ПСА, що свідчить про обмеження екстраполяції згаданого вище безпекового режиму на АТР. У зв'язку з цим, слід виділити основні обмеження кооперативної безпеки АСЕАН, які впливають на ведення нею своєї безпекової політики і зменшують роль Асоціації у вибудовуванні безпекової архітектури АТР, яка еволюціонує.

Так, аналіз обмежень режиму кооперативної безпеки АСЕАН дозволив виокремити два основоположні слабкі моменти врегулювання конфлікту у ПКМ. Згадані обмеження стосуються внутрішнього аспекту функціонування АСЕАН, зокрема дотримання деяких принципів шляху АСЕАН, та її позарегіональних намагань створити у ПКМ зону кооперації у рамках формату спільного освоєння ресурсів з КНР.

Як зазначалося у попередньому абзаці, внутрішнє обмеження АСЕАН щодо врегулювання конфлікту у ПКМ та її безпекової політики в АТР загалом стосується концепції шляху АСЕАН (англ. – ASEAN Way), яка згадувалася в першому підрозділі Розділу 1. Так, дана концепція описується Н. М. Морадією та Ю. Хааке як норми та принципи АСЕАН [191, с.16] або її правові норми [192, с.1], у той час як Ральф Еммерс визначає шлях АСЕАН як процес взаємовідносин між державами-членами Асоціації, що заснований на стандартних міжнародних нормах та низки рис, через які країни ПСА досягають, проте також і уникають спільних рішень [193, с.3]. Крім цього, Р. Еммерс стверджує, що концепція шляху АСЕАН спрямована на уникнення бюрократичних та наднаціональних механізмів та наголошує на принципах національного суверенітету та невтручання у внутрішні справи інших держав [194].

Загалом, із проаналізованої нормативної бази АСЕАН та її кооперативних безпекових механізмів, про що йшлося у Розділі 1 та 2 відповідно, можна

констатувати відсутність правової консолідації даної концепції. Однак, вона існує як усвідомлення ексклюзивності функціонування Асоціації на основі принципів та практик, що застосовувалися нею протягом всього строку її діяльності. Так, можна виокремити такі її складові: невтручання у внутрішні справи, повагу до державного суверенітету, проведення неофіційної дипломатії, вирішення двосторонніх конфліктів власне між його учасниками без звернення до АСЕАН та м'який інституціоналізм. [195]. При цьому останній елемент означає зміцнення співробітництва при уникненні використання інституційної рамки кооперації у разі, якщо вона не потрібна [196]. Даний тип інституціоналізму включає неформальність, прагматизм, неконфронтаційні торги та досягнення консенсусу. Інший тип – жорсткий інституціоналізм – характеризується звернення до офіційних структур, делегування положень до наднаціональних органів та покладанням на юридичні домовленості [197], тощо.

Оскільки невтручання у внутрішні справи та примат суверенітету найчастіше згадуються як складові шляху АСЕАН та були визначені у попередніх розділах дослідження як основоположні для функціонування режиму кооперативної безпеки Асоціації, то варто проаналізувати саме їх з точки зору обмежень, які вони можуть накладати на безпекову політику АСЕАН. Так, за твердженням Ю. Хааке та Н.М. Моради, для країн-членів Асоціації основоположну вагу відіграє абсолютизація принципу суверенітету та невтручання у внутрішні справи внаслідок їх колоніального минулого, що свідчить про сприйняття суверенітету в рамках Вестфальської світопорядку [198]. Однак, на думку Р. Еммерса, згадані вище принципи посприяли уникненню втручання позарегіональних держав у справи ПСА, а це призвело до зменшення внутрішньорегіонального напруження [199], що уможливило поступ АСЕАН.

Проте абсолютизація суверенітету слугує ключовим обмеженням кооперативного безпекового режиму АСЕАН, оскільки не дозволяє йому рухатися у бік превентивної дипломатії та врегулювання конфліктів поза межами ПСА. Наприклад, у межах Асоціації не вдалося створити миротворчі сили як елемент

Безпекової Спільноти АСЕАН на пропозицію Індонезії у 1999 році під час повстань у Східному Тиморі щодо незалежності, яку він у кінцевому рахунку здобув у 2002 р. Така ж пропозиція щодо створення миротворчих сил висувалася Індонезією у 2004 році на четвертій конференції ООН-АСЕАН задля посилення механізмів з вирішення конфліктів у рамках Асоціації. Однак згадані пропозиції не були підтримані низкою держав ПСА, а саме: Сінгапуром, Таїландом В'єтнамом, М'янмою, Лаосом та Брунеєм [200], а також Камбоджею. Тож слід констатувати, що абсолютизація принципу суверенітету виступає одним з головних обмежень переходу АСЕАН до превентивної дипломатії та практичного врегулювання конфліктів.

Це стосується і принципу невтручання у внутрішні справи, важливість якого чітко прослідковується у нормативній базі АСЕАН, особливо тієї, що аналізувалася у другому підрозділі Розділу 1: Бангкокській декларації від 1967 року, Декларації про зону миру, свободи та нейтралітету від 1971 року, Балійській декларації згоди І та Договорі про мир та співробітництво у Південно-Східній Азії від 1976 року, а також Договорі про вільну від ядерної зброї зону у ПСА від 1995 року, тощо. Проте варто зазначити, що були спроби модифікувати даний принцип, зокрема при розробці Хартії АСЕАН у 2005-2007 рр. Наприклад, були пропозиції стосовно зміни принципу невтручання таким чином, щоб у межах БСА (згодом – ПБСА) і АСЕАН як колективного актора була можливість вирішувати конфлікти у ПСА, а в самій Хартії пропонувалося увести санкційні засоби у разі недотримання її положень [201].

Крім цього, були спроби увести у практику функціонування Асоціації концепцію «втручання» задля збільшення проактивності АСЕАН. Так, у липні 1997 року малайзійський прем'єр-міністр Анвар Ібрагім (1993-1998 рр.) запропонував поняття «конструктивного втручання», пояснюючи це тим, що АСЕАН з реактивної організації, тобто такої, яка намагається вирішити чи пом'якшити наслідки подій та/або проблем, повинна стати проактивною [202]. Схожа ініціатива була запропонована у червні 1998 року таїландським міністром закордонних справ

Суріном Пітсуваном (1997-2001 рр.), який запропонував модифікувати принцип невтручання через уведення поняття «гнучкого залучення» [203]. Перераховані ініціативи мали на меті подолати неспроможність АСЕАН реагувати на агресію, як у випадку із захопленням влади Хун Сеном у Камбоджі в 1997 році, через що процес прийняття даної держави до АСЕАН був перенесений на 2 роки – до 1999 р. [204].

Однак саме принцип невтручання у внутрішні справи та абсолютизація суверенітету при консенсусному прийнятті рішень унеможливили модифікацію концепції шляху АСЕАН та тих її елементів, які роблять Асоціацію як колективного актора неспроможною вирішувати конфлікти навіть у середині ПСА. Крім цього, як впливає із проаналізованих безпекових механізмів АСЕАН, а саме: РФА, СКСА та ЗМОА+, зазначені принципи екстраполюються з внутрішньорегіональних відносин Асоціації та її членів у ПСА на ширший простір АТР, що робить АСЕАН нездатною просувати превентивну дипломатію, вирішувати конфлікти чи, як у випадку зі ЗМОА+, обговорювати питання традиційної, жорсткої, безпеки, до яких відноситься ПКМ та конфлікт за його акваторію [205].

Другим елементом шляху АСЕАН, що унеможливорює ефективне ведення Асоціацією своєї безпекової політики і вирішення конфлікту у ПКМ – це консенсус як основа прийняття рішень. Його екстраполяція як практики прийняття рішень у межах АСЕАН на кооперативні безпекові механізми Асоціації, які розглядалися у Розділі 2, значно уповільнює їх функціонування та поступ, що було доведено на прикладі РФА, який більше 25 років своєї діяльності досі залишається на етапі заходів зі зміцнення довіри без відсутності перспективи перейти до превентивної дипломатії у найближчому майбутньому. При цьому, можна констатувати, що чим більший механізм за кількістю учасників, тим важче досягнути консенсусу, особливо щодо розгляду та вирішення конфлікту у ПКМ. Подолати обмеження принципу консенсусу пропонує Агус Рустанді шляхом уведення механізму прийняття рішень одностайністю та застосування голосування більшістю голосів.

Між цими форматами, на його думку, повинні існувати декілька рівнів, що передбачають комбінацію цих процесів. Наприклад, якщо існує ситуація, яка має прямий вплив на певного члена, то повинна застосовуватися одностайність, а у тих випадках, де немає прямого впливу на державу, що входить до АСЕАН, Асоціація може реалізувати систему голосування згідно більшості голосів при прийнятті рішень [206].

Третім елементом обмеженості режиму кооперативної безпеки Асоціації, що випливає із концепції «шляху АСЕАН», є основоположне значення саме заходів зі зміцнення довіри, які в основному втілюються через проведення діалогу та консультацій при намаганні досягнути консенсусу. Дане фокусування на цих елементах зміцнення довіри ґрунтується на поняттях «муш'яварах» та «муфакат», які відповідно означають консультації та консенсус [207]. Вибудовування на їх основі внутрішньорегіональних відносин та їхня екстраполяція на ведення інституційної кооперації із акторами АТР мала ключове значення для започаткування співробітництва та налагодження клімату МВ в ПСА та АТР загалом, однак на прикладі РФА їх дотримання видається самоціллю, а не використанням заради поступу регіональної безпекової архітектури. Таким чином, муш'яварах та муфакат також не сприяють вирішенню конфлікту у ПКМ і свідчать про те, що режим кооперативної безпеки АСЕАН в АТР продовжуватиметься обмежуватися заходами зі зміцнення довіри, що базуються на згаданих вище принципах.

Четвертий елемент обмежень – слідування м'якому інституціоналізму, який не передбачає звернення до офіційних механізмів. Так, попри існування механізму Вищої Ради у ДДСПСА від 1976 року і того факту, що до даного договору приєдналися 33 держави АТР, окрім держав-членів АСЕАН, зазначений механізм врегулювання конфліктів ніколи не застосовувався. Це є свідченням як дотримання практики м'якого інституціоналізму, що допомогло при виробленні механізму РФА та збільшення його складу учасників, так і нездатності АСЕАН

врегулювати територіальні конфлікти, у які залучені провідні актори АТР, зокрема КНР [208].

Друга складова обмежень режиму кооперативної безпеки АСЕАН та її врегулювання конфлікту у ПКМ – це створення у даній акваторії зони співробітництва, що базувалася б на механізмі спільного освоєння ресурсів, який визначається Агусом Рустанді як перспективним стосовно розв’язання конфлікту, адже він передбачається ЮНКЛОС та не впливає на територіальні вимоги сторін. Згаданий механізм складає обмеження, адже політика щодо спільного освоєння ресурсів проводиться Китаєм на двосторонній основі, а не в рамках багатосторонніх механізмів, у тому числі СкСА, де активно впроваджується морська кооперація як пріоритетна сфера співробітництва. Таким чином, двосторонність зазначеного механізму спільного освоєння ресурсів та мала ймовірність його інституціоналізації на багатосторонній основі, як це пропонував, наприклад, Марк Дж. Валенсія на початку 1990-их рр. у рамках наднаціональної структури під назвою «Орган управління ресурсами на островах Спратлі» (див. Додаток І) [209], робить такий механізм, попри його перспективність, загрозливим для функціонування АСЕАН та її багатостороннього кооперативного безпекового режиму. Крім цього, вищенаведені обмеження, які пов’язані із шляхом АСЕАН, особливо м’який інституціоналізм, свідчить про те, що спільне розвідування ресурсів може стати реальністю лише у довгостроковій перспективі. Тож зона кооперації у ПКМ – це скоріше амбіція на рівні еволюції РФА до рівня превентивної дипломатії, тобто процес без чіткого окресленого строку практичної реалізації, який має малу ймовірність втілення.

Проте варто відзначити, що саме заходи зі зміцнення довіри допомогли дещо налагодити клімат відносин між сторонами конфлікту за акваторію ПКМ, що дає підстави констатувати цінність режиму кооперативної безпеки для започаткування можливої співпраці і на двосторонньому рівні, особливо стосовно спільного освоєння природних ресурсів [210].

Тож безпекова політика АСЕАН в АТР обмежена виключно заходами із зміцнення довіри і не спрямована на врегулювання чи превенцію конфліктів, що відносяться до традиційної, жорсткої, безпеки як територіальні претензії за акваторію Південно-Китайського моря. Дана неможливість впливає як із шляху АСЕАН, а саме з таких його елементів: абсолютизації суверенітету, невтручання у внутрішні справи, прийнятті рішень консенсусом та веденні діяльності Асоціації на основі принципів муш'яварах та муфакат – консультаціях та консенсусі, які АСЕАН екстраполювала на свої кооперативні безпекові механізми – РФА, СкСА та ЗМОА+. Крім цього, попри перспективність формату спільного освоєння ресурсів, він може підірвати безпековий режим Асоціації, оскільки проводитиметься поза рамками АСЕАН на двосторонній основі. При цьому, його інституціоналізація малоймовірна, адже практика як країн-членів АСЕАН, так і самої Асоціації ґрунтується на м'якому інституціоналізмі, який не передбачає наднаціональний характер чи звернення до формальних інструментів, що можна побачити на кейсі Вищої Ради, передбаченої Договором про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії від 1976 року.

Висновки до Розділу 3

У Розділі 3 розглянуто конфлікт у Південно-Китайському морі (ПКМ), а також те, як АСЕАН намагається його вирішити. Визначено, що діяльність Асоціації як колективного актора при адресуванні питання ПКМ зводиться виключно до засобів зі зміцнення довіри як кінцевої мети діяльності у даній акваторії та виробленні кодексу поведінки, обговорення якого триває з початку ХХІ століття. При цьому, основним правовим інструментом відносин АСЕАН з КНР у ПКМ залишається юридично незабов'язуюча Декларація про поведінку учасників у Південно-Китайському морі від 4 листопада 2002 року, що свідчить про небажання Китаю створити безпосередню рамку співробітництва у ПКМ, щоб продовжувати посилювати свої позиції у зазначеному морі шляхом мілітаризації та меліоративної діяльності. Показово, що серед п'яти держав-претендентів на акваторію ПКМ – Філіппін, Малайзії, Брунею, В'єтнаму та Тайваню – членами

АСЕАН є лише перші три, тоді як Індонезія, попри перетин її виключної економічної зони біля островів Натуна з китайською «лінією дев'яти пунктирів», офіційно не визнає себе стороною спору. Це підтверджує тезу про те, що конфлікт у ПКМ залишається більше двосторонньою проблемою окремих держав-членів АСЕАН і КНР, ніж питанням, яке Асоціація здатна вирішувати як колективний актор, що яскраво підтвердила нездатність міністрів закордонних справ АСЕАН ухвалити спільне комюніке на 45-ій зустрічі у Пномпені в липні 2012 року – вперше за історію Асоціації. Водночас відмова КНР визнати рішення Постійної палати третейського суду від липня 2016 року на користь Філіппін засвідчує, що навіть звернення до обов'язкового міжнародного правового інструменту – Конвенції ООН з морського права (ЮНКЛОС) – не здатне забезпечити врегулювання конфлікту без політичної волі Китайської Народної Республіки.

Крім цього, розглянуто та проаналізовано основні обмеження безпекової політики АСЕАН в АТР та її кооперативного безпекового режиму в даному регіоні, серед яких: абсолютизація суверенітету та невтручання у внутрішні справи, консенсус як основа прийняття рішень, дотримання принципів муш'яварах та муфакат як самоцілі, невикористання потенційних механізмів врегулювання конфліктів внаслідок слідування м'якому інституціоналізму та використання формату спільного освоєння ресурсів, який започатковується на двосторонній основі, через що може підірвати мультилатералізм АСЕАН. Витоки цих обмежень пов'язані з концепцією «шляху АСЕАН», яка передбачає неформальну дипломатію, вирішення двосторонніх суперечок без залучення Асоціації та м'який інституціоналізм. Прикладами є невдалі спроби Індонезії 1999 та 2004 роках щодо створення миротворчих сил АСЕАН, а також ініціативи малайзійського прем'єра Анвара Ібрагіма щодо «конструктивного втручання» (1997) та тайландського міністра Суріна Пітсувана щодо «гнучкого залучення» (1998), які не змінили основоположного принципу невтручання. Показово, що механізм Вищої Ради, передбачений ДДСПСА від 1976 року і визнаний 33 позарегіональними державами, жодного разу не застосовувався для врегулювання конфліктів. Щодо формату

спільного освоєння ресурсів, то запропонована ще на початку 1990-их років Марком Дж. Валенсією наднаціональна структура «Орган управління ресурсами на островах Спратлі» так і не була інституціоналізована, що підтверджує малоймовірність багатостороннього вирішення конфлікту у ПКМ у короткостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ

1. Політика безпеки АСЕАН в АТР ґрунтується на концепції кооперативної безпеки, що випливає з принципів, які просуваються Асоціацією для розбудови регіональної безпекової архітектури, що еволюціонує, зокрема на принципах мультилатералізму, нормоорієнтованості, інклюзивності, прозорості, консенсусу, всебічності співробітництва, добровільності та застосування методів діалогу й консультацій. При цьому кооперативна безпека Асоціації, а також її безпекова політика, не вибудовуються на базі колективної оборони, яка стала однією із засад кооперативної безпеки у євро- й трансатлантичному контексті. Це свідчить про онтологічну та гносеологічну гнучкість концепції, яка розглядалася у даному дисертаційному дослідженні, та про її адаптивність до безпекового середовища АТР. Це також підтверджується розрізненням «гроціанського» і «кантіанського» різновидів кооперативної безпеки: якщо перший, обраний за основу цього дослідження, зосереджується на інститутах і нормах, то другий передбачає аксіологічну відданість ліберально-демократичним цінностям, що не відповідає гетерогенному складу держав-членів АСЕАН. Саме тому чотирьохелементна модель Р. Коєна виявилася менш придатною для пояснення функціонування Асоціації, ніж онтологічний підхід М. Міхалки, який визначає АСЕАН як обмежену систему кооперативної безпеки без демократії, а запропонована П. Евансом та А. Ачар'єю концепція «кооперативної безпеки 2.0» і об'єднавчого безпекового порядку окреслює перспективний напрям подальшого теоретичного розвитку концепції.

2. Режим кооперативної безпеки АСЕАН прослідковується ще з другої половини 60-их років XX століття, що є свідченням онтологічного існування подібного режиму та його відповідності загальній концепції кооперативної безпеки, що була остаточно гносеологічно оформлена на початку XXI століття. Так, режим кооперативної безпеки АСЕАН розпочався з установчого документа, тобто Бангкокської декларації від 1967 року, оскільки там містилися основоположні для кооперативної безпеки в АТР принципи – інклюзивність,

багатосторонність та нормоорієнтованість. Однак найбільш вагомим у плані поступу кооперативної безпеки АСЕАН, а отже і її безпекової політики, є Договір про дружбу та співробітництво у Південно-Східній Азії від 1976 року, який став не тільки внутрішньорегіональним кодексом поведінки для держав-членів АСЕАН зокрема та ПСА загалом, а й допоміг розширити безпековий режим Асоціації на ширшу територію АТР через приєднання до нього 33 держав, які на є членами АСЕАН. Проте вироблений за другу половину XX століття кооперативний безпековий режим Асоціації не повною мірою підтримується на міжнародній арені, свідченням чого є неприєднання п'ятьох офіційно ядерних держав, зокрема КНР, США, РФ, Великої Британії та Франції, до протоколу до Договору про вільну від ядерної зброї зону у ПСА від 1995 року.

Крім цього, важливим елементом кооперативної безпеки та політики безпеки Асоціації є поступова її інституціоналізація, яка простежується з початку 1990-их років, а особливо після Азійської фінансової кризи 1997-1998 років. Дана тенденція посприяла появі концепції Безпекової Спільноти АСЕАН, а згодом Політико-Безпекової Спільноти Асоціації, яка має на меті посилення безпекової політики АСЕАН шляхом її консолідації та актуалізації. У результаті імплементації даної концепції у 2015 році вдалося формально утворити Політико-Безпекову Спільноту АСЕАН, однак її практичне наповнення досі триває, що прослідковується фактом імплементації Концепції розбудови Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН 2016-2025. При цьому, вибудовування ПБСА, як і самої безпекової політики АСЕАН, здійснюється на основі принципу всебічної безпеки, який слід вважати складовою частиною концепції кооперативної безпеки, що передбачає принцип комплексності співробітництва.

Загалом, варто відзначити, що до 1990-их років режим кооперативної безпеки Асоціації мав здебільшого внутрішньорегіональний характер, що характеризувалося зосередженням на покращення клімату міждержавних відносин усередині Південно-Східної Азії, однак із закінченням холодної війни АСЕАН все більше екстраполювала свої внутрішні норми поза ПСА. Це прослідковується

фактом утворення Регіонального Форуму АСЕАН у 1993 році, виробленні протоколу до Договору про вільну від ядерної зброї зону у ПСА від 1995 року, заснуванням формату АСЕАН+3 у 1997 році тощо. При цьому, найбільше значення для екстраполяції режиму кооперативної безпеки АСЕАН та просування її безпекової політики мав ДДСПСА від 1976 року, адже приєднання до нього стало однією з головних умов участі у РФА і згодом у Саміті країн Східної Азії та Зустрічі міністрів оборони АСЕАН+, тому ДДСПСА – ключовий правовий інструмент Асоціації в АТР, що поширив норми, вироблені АСЕАН, поза межі ПСА і став базисом безпекової ролі Асоціації в АТР як генератора норм. Періодизація діяльності Асоціації – етапи формування (1967–1977 рр.), конфлікту довкола Індокитаю (1978–1989 рр.), мирного розширення (1990–1999 рр.) та нового регіоналізму (з 1998 р.) – засвідчує поступовість і нелінійність утвердження режиму кооперативної безпеки, ключовими віхами якого стали Коррехідорська справа 1968 року як приклад крихкості щойно сформованого режиму та колективна дипломатія АСЕАН у відповідь на агресію В'єтнаму проти Камбоджі як приклад виключно політико-дипломатичного, а не військового, характеру безпекової політики Асоціації. Найновішим етапом екстраполяції режиму кооперативної безпеки поза межі ПСА є Огляд АСЕАН щодо Індо-Тихоокеанського регіону від 2019 року, який поширює вироблені Асоціацією принципи на зазначений регіон.

3. Безпекова політика АСЕАН мала суттєвий вплив на поступ безпекової архітектури АТР, оскільки сприяла її інституціоналізації, багатшаровості та мультилатералізму шляхом утворення керованих Асоціацією безпекових механізмів РФА, СкСА та ЗМОА+. При цьому РФА визначається як найбільш амбітний для безпекової політики АСЕАН механізм, адже він охоплює найбільше держав АТР серед усіх інших регіональних інституційних форматів, що функціонують в даному регіоні, та має на меті проводити превентивну дипломатію і в перспективі виробляти підходи до розв'язання конфліктів і суперечок в АТР. Тож РФА – найбільш рамковий кооперативний механізм АСЕАН, у той час як СкСА та ЗМОА+ – більш великомасштабні безпекові формати Асоціації, які

передбачають поглиблення відносин із вісьмома з одинадцяти її діалоговими партнерами. При цьому, СкСА також відіграє роль рамкового механізму, адже проводиться у форматі самітів, що сприяє діалогу АСЕАН та її восьми діалогових партнерів на найвищому рівні і виробленні загальної візії кооперації. Крім цього, найбільшим досягненням СкСА у плані внеску у кооперативний безпековий режим АСЕАН та її безпекової політики стало вироблення Принципів Саміту країн Східної Азії щодо взаємовигідних відносин від 2011 року, що посприяло подальшому закріпленню ролі Асоціації як генератора норм в АТР.

Незважаючи на важливу роль РФА та СкСА, найбільш перспективним безпековим механізмом АСЕАН виступає Зустріч міністрів оборони АСЕАН+, оскільки він передбачає найбільш вузькоспеціалізовану практичну кооперацію між його учасниками, що сприяє поглибленню відносин між АСЕАН та провідними акторами АТР, які є діалоговими партнерами Асоціації. Кількісно ці відмінності підтверджуються тим, що РФА, заснований у 1994 році, охоплює 27 учасників, тоді як СкСА та ЗМОА+, засновані відповідно у 2005 та 2010 роках, налічують по 18 держав кожний, а їхні пріоритетні сфери співробітництва здебільшого не дублюються – від нерозповсюдження ЗМУ у РФА до практичної оборонної кооперації у ЗМОА+. Показово, що дослідник Сі Сенг Тан характеризує РФА як «говорильню», а ЗМОА+ – як «семінар», що підкреслює вищий практичний потенціал останнього. Крім цього, розширенню безпекової ролі Асоціації сприяють формати «АСЕАН+1» та «АСЕАН+3», перший з яких забезпечує інклюзивність через поширення норм ДДСПСА на 11 діалогових партнерів, а другий – поглиблену інтеграцію з найближчими сусідами Північно-Східної Азії.

4. Формати посилення інституційної співпраці між АСЕАН та Україною перебувають на початковому етапі розвитку і охоплюють кілька паралельних треків. На торговельно-економічному рівні це міжурядові комісії з питань торгівлі, а також перспектива укладення угод про зону вільної торгівлі, зокрема з Індонезією та В'єтнамом, оскільки укладення такої угоди з АСЕАН як організацією неможливе через практику Асоціації обмежувати зони вільної торгівлі винятково

форматами АСЕАН+3 та АСЕАН+6. На експертному рівні інституціоналізація відбувається через Центр дослідження країн АСЕАН, заснований у травні 2021 року на базі Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. На парламентському рівні – це статус спостерігача України при Міжпарламентській Асамблеї АСЕАН, отриманий у серпні 2021 року, що дозволяє налагоджувати міжпарламентські групи з окремими державами-членами та просувати ідею заснування Комітету АСЕАН в Україні. На дипломатично-політичному рівні – це отримання статусу секторального діалогового партнера згідно з візійним документом кооперації «Україна-АСЕАН: бачення співробітництва».

5. Безпекова політика АСЕАН та її кооперативний безпековий режим неспроможні вирішувати питання традиційної, жорсткої, безпеки, особливо щодо відповіді АСЕАН на конфлікт у Південно-Китайському морі. Якщо на внутрішньорегіональному рівні ПСА у межах АСЕАН вдалося виробити прийнятну рамку взаємовідносин стосовно поведінки держав у ПКМ, яка має незобов'язуючий характер, однак слугує внутрішнім кодексом поведінки АСЕАН у даній акваторії, то схожа нормативна рамка не дієва у відносинах з одним з провідних акторів АТР – КНР. Єдиним шляхом у цьому відношенні для Асоціації є продовжувати фокусуватися на нетрадиційних безпекових питаннях для зміцнення довіри між державами-членами АСЕАН та Китаєм в ПКМ. Це підтверджується тим, що юридично необов'язкова Декларація про поведінку сторін у Південно-Китайському морі від 2002 року й досі залишається основним інструментом відносин АСЕАН з КНР, тоді як переговори щодо кодексу поведінки тривають понад два десятиліття без чіткого завершення.

6. Варто констатувати обмеженість як безпекової політики АСЕАН, так і її головних кооперативних безпекових механізмів – РФА, СКСА та ЗМОА+, виключно заходами зі зміцнення довіри, які спрямовані на покращення клімату МВ в АТР. При цьому, неспроможність застосовувати превентивну дипломатію чи розв'язувати конфлікти впливає із обмежень діяльності самої АСЕАН, які

закріплені на рівні концепції шляху АСЕАН – некодифікованої концепції, яка включає властиві для Асоціації норми, практики і особливості функціонування. Серед них: абсолютизація суверенітету та невтручання у внутрішні справи, які визначено основними обмеженнями як функціонування АСЕАН в ПСА, так і її кооперативного безпекового режиму та безпекової політики в АТР; консенсус як основа прийняття рішень; проведення діалогу та консультацій як самоцілі; а також відсутність санкційних механізмів у разі порушення вироблених АСЕАН норм. Про це також свідчать неодноразові невдалі спроби реформувати ці засади – пропозиції Індонезії 1999 та 2004 років щодо створення миротворчих сил АСЕАН, ініціативи «конструктивного втручання» (1997) та «гнучкого залучення» (1998), а також той факт, що механізм Вищої Ради, передбачений ДДСПСА від 1976 року, жодного разу не застосовувався попри приєднання до Договору 33 позарегіональних держав. Перспективним, однак суперечливим, залишається формат спільного освоєння ресурсів у ПКМ, який передбачений ЮНКЛОС, але його реалізація на двосторонній, а не багатосторонній основі, як свідчить неінституціоналізована пропозиція Марка Дж. Валенсії 1990-их років, може підірвати мультилатералізм Асоціації.

Тож Безпекова політика АСЕАН в АТР, що сформована на базі концепції кооперативної безпеки, є обмеженою і здійснюється виключно на рівні заходів зі зміцнення довіри. При цьому, хоча кооперативні безпекові механізми АСЕАН сприяли розвитку безпекової архітектури АТР та покращили клімат відносин у даному регіоні, а безпековий режим Асоціації є невід’ємною складовою безпеки АТР, особливо стосовно нетрадиційних безпекових викликів, кооперативного безпекового режиму Асоціації не достатньо, щоб гарантувати безпеку Азійсько-Тихоокеанського регіону, тому він має доповнюватися іншими безпековими режимами та механізмами, щоб сприяти превентивній дипломатії та практичному вирішенню конфліктів в АТР, що загалом доповнить і посилить кооперативний безпековий режим даного регіону.

Отже, безпекова політика АСЕАН в АТР, попри її важливість у формуванні регіональної безпекової архітектури, що еволюціонує, є не достатньо ефективною для забезпечення безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хилько О. Л. Концепція кооперативної безпеки в сучасному європейському безпековому контексті. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. № 100. С. 162–169.
2. Вартовник І. М. Поступ концепції кооперативної безпеки та особливості її застосування в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *Society and Security*. 2025. № 2(8). С. 14–21. URL: [https://doi.org/10.26642/sas-2025-2\(8\)-14-21](https://doi.org/10.26642/sas-2025-2(8)-14-21).
3. Chestnut H. Characteristics of a Security Cooperation System. *IEEE Technology and Society Magazine*. 1984. No. 2. P. 12–19.
4. Steinbruner J. D. The Prospect of Cooperative Security. *The Brookings Review*. 1988. P. 53–62.
5. Carter A., Perry W., Steinbruner J. A New Concept of Cooperative Security. *The Brookings Institution*. 1992. URL: <https://www.brookings.edu/books/a-new-concept-of-cooperative-security/> (date of access: 11.11.2025).
6. Вартовник І. М. Формування кооперативної безпеки АСЕАН у XX столітті. *Society and Security*. 2025. № 5(11). С. 8–18. URL: [https://doi.org/10.26642/sas-2025-5\(11\)-8-18](https://doi.org/10.26642/sas-2025-5(11)-8-18).
7. Koga K. The US and East Asian Regional Security Architecture: Building a Regional Security Nexus on Hub-and-Spoke. *Volume 35, Number 1*. 2011. Vol. 35, no. 1. P. 1–36.
8. Вартовник І. М. Формування кооперативної безпеки АСЕАН протягом 1967-1977 років. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2024»*. 1977. С. 6–9.
9. Prospects for Cooperative Security Arrangements in the Asia-Pacific Region. *Journal of Northeast Asian Studies*. 1994. P. 31–41.
10. Cohen R., Mihalka M. Cooperative Security: New Horizons for International Order. *The Marshall Center Papers*, No. 3. 2001. No. 3. URL: https://www.marshallcenter.org/sites/default/files/files/2020-04/mc-paper_3-en.pdf (date of access: 12.11.2025).

- 11.Code of Conduct on Politico-Military Aspects of Security. *Hrvatski sabor*. 1994.
URL: https://sabor.hr/sites/default/files/OESS_Code_of_Conduct.pdf (date of access: 12.11.2025).
- 12.Operational Document – the Platform for Co-operative Security. *OSCE*. 1999.
URL: <https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/d/4/17562.pdf> (date of access: 13.11.2025).
- 13.Чекаленко Л. Д. Концепції безпеки: сучасне прочитання. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2017. № 24. С. 12–17.
- 14.Albrecht U., Brauch H. Security in Peace Research and Security Studies. Berlin : Springer, 2007. 525 p.
- 15.Haacke J., Morada N. Cooperative Security in the Asia-Pacific: The ASEAN Regional Forum. New York : Routledge, 2010.
- 16.Emmers R. Cooperative Security and the Balance of Power in ASEAN and the ARF. London : RoutledgeCurzon, 2003.
- 17.Evans P. Searching for Cooperative Security 2.0: From Security Architecture to Security Order in the Asia Pacific. *China Quarterly of International Strategic Studies*. 2015. P. 537–551.
- 18.ASEAN hits historic milestone with signing of RCEP. *ASEAN*. 2020. URL: <https://asean.org/asean-hits-historic-milestone-with-signing-of-rcep/> (date of access: 13.11.2025).
- 19.Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP). *Department of Foreign Affairs and Trade of the Australian Government*. 2021. URL: <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/in-force/cptpp/comprehensive-and-progressive-agreement-for-trans-pacific-partnership> (date of access: 14.11.2025).
- 20.Equilibrium_Overview. *Oxford English Dictionary*. 2021. URL: https://www.oed.com/dictionary/equilibrium_n?tl=true (date of access 15.11.2025).

21. Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia, 24 February 1976. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. 2016. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/asean/treaty.html> (date of access: 15.11.2025).
22. Colombia, Cuba, South Africa join Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia. *Vietnam+*. 2020. URL: <https://en.vietnamplus.vn/colombia-cuba-south-africa-join-treaty-of-amity-and-cooperation-in-southeast-asia-post190125.vnp> (date of access: 15.11.2025).
23. Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone of 1995. *Legal-Tools*. 2012. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/b5518d/pdf/> (date of access: 15.11.2025).
24. Шинкаренко В. І. Створення АСЕАН і особливості її еволюції. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. № 199. С. 129–142.
25. Шинкаренко В. І. Створення АСЕАН і особливості її еволюції: уроки регіональної інтеграції. *Політологічний вісник*. 2014. № 75. С. 443–460.
26. ChalermPALANUPAP T. Five Decades of ASEAN: The History of a Political Miracle. *The Diplomat*. 2016. No. 26. P. 11–32.
27. Домінік З. Світ у 2017 :Шлях АСЕАН. *The Economist*. 2016. С. 46–47.
28. The Asean Declaration (Bangkok Declaration) Bangkok, 8 August 1967. *Association of Southeast Asian Nations*. 2016. URL: <https://agreement.asean.org/media/download/20140117154159.pdf> (date of access: 17.11.2025).
29. Вартовник І. М. Становлення та розвиток Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2025. Т. 1, № 60. С. 90–95. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/1-60/90-95>.
30. Baviera A. Preventing War, Building a Rules-based Order: Challenges Facing the ASEAN Political–Security Community. *ASEAN@50*. 2017. P. 3–18.
31. Крупеня І. М. 34-ий саміт АСЕАН – важлива подія в субрегіоні Південно-Східної Азії. *Гілея*. 2019. № 146. С. 76–79.

- 32.Chua D., Lim E. The Formation of a Southeast Asian Association. Singapore : World Scientific, 2017. 12 p.
- 33.1971 Zone of Peace, Freedom and Neutrality Declaration. *Centre for International Law*. 2021. URL: <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/1971-Zone-of-Peace-Freedom-and-Neutrality-Declaration-1-1.pdf> (date of access: 18.11.2025).
- 34.The Declaration of ASEAN Concord, Bali, Indonesia, 24 February 1976. *Association of Southeast Asian Nations*. 2012. URL: <https://asean.org/the-declaration-of-asean-concord-bali-indonesia-24-february-1976/> (date of access: 18.11.2025).
- 35.Severino R. C. ASEAN. Singapore : Institute of Southeast Asian Studies, 2008.
- 36.Medina A. F. More Countries Join ASEAN’s Treaty of Amity and Cooperation. *ASEAN Briefing*. 2020. URL: <https://www.aseanbriefing.com/news/more-countries-join-aseans-treaty-of-amity-and-cooperation/> (date of access: 19.11.2025).
- 37.Rustandi A. The South China Sea Dispute: Opportunities for ASEAN to enhance its policies in order to achieve resolution. *The South China Sea Dispute: Opportunities for ASEAN to enhance its policies in order to achieve resolution / Agus Rustandi*. – Canberra: *The South China Sea Dispute: Opportunities for ASEAN to enhance its policies in order to achieve resolution*. 2016. P. 71–105.
- 38.Karatnycky A., Piano A., Andersen M. Freedom in the World: The Annual Survey of Political Rights & Civil Liberties 1998-1999. *Freedom House*. 1999. URL: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/Freedom_in_the_World_1998-1999_complete_book.pdf (date of access: 20.11.2025).
- 39.Marshall M., Gurr T. Polity IV Individual Country Regime Trends, 1946-2013. *Center for Systemic Peace*. 2013. URL: <https://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm> (date of access: 20.11.2025).

40. Protocol to the Treaty on The Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone. *Association of Southeast Asian Nations*. 2012. URL: <https://asean.org/protocol-to-the-treaty-on-the-southeast-asia-nuclear-weapon-free-zone/> (date of access: 20.11.2025).
41. Southeast Asian Nuclear-Weapon-Free-Zone (SEANWFZ) Treaty (Bangkok Treaty). *Nuclear Threat Initiative*. 2020. URL: <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/southeast-asian-nuclear-weapon-free-zone-seanwfz-treaty-bangkok-treaty/> (date of access: 21.11.2025).
42. Negative security assurances. *Reaching Critical Will*. 2021. URL: <https://www.reachingcriticalwill.org/resources/fact-sheets/critical-issues/5442-negative-security-assurances> (date of access: 21.11.2025).
43. Protocol to the Southeast Asia Nuclear-Weapon-Free Zone Treaty. *Uppsala Universitet*. 2004. URL: https://www.uu.se/download/18.300bef8f18f0f87bbe93026e/1714572000997/amc_bangkokprot1.pdf (date of access: 21.11.2025).
44. What is the Asian Financial Crisis?. *Corporate Finance Institute*. 2021. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/asian-financial-crisis/> (date of access: 22.11.2025).
45. ASEAN Vision 2020. *Association of Southeast Asian Nations*. 2012. URL: <https://asean.org/asean-vision-2020/> (date of access: 22.11.2025).
46. Hanoi Plan of Action. *Association of Southeast Asian Nations*. 2012. URL: <https://asean.org/hanoi-plan-of-action/> (date of access: 22.11.2025).
47. ASEAN's External Relations. *Department of ASEAN Affairs of the Ministry for Foreign Affairs of the Kingdom of Thailand*. 2021. URL: <https://asean.mfa.go.th/en/page/62217-asean's-external-relations?menu=5d68abb115e39c1b9c05d350> (date of access: 23.11.2025).
48. Declaration of ASEAN Concord II (Bali Concord II). *Association of Southeast Asian Nations*. 2012. URL: <https://asean.org/speechandstatement/declaration-of-asean-concord-ii-bali-concord-ii/> (date of access: 23.11.2025).

49. The ASEAN Charter. *Association of Southeast Asian Nations*. 2007. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/publications/ASEAN-Charter.pdf> (date of access: 23.11.2025).
50. Bali Declaration on ASEAN Community of Nations "Bali Concord III. *Association of Southeast Asian Nations*. 2011. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/09/Bali-Concord-III.pdf> (date of access: 24.11.2025).
51. ASEAN Political-Security Community Blueprint. *Association of Southeast Asian Nations*. 2009. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/5187-18.pdf> (date of access: 24.11.2025).
52. ASEAN Political-Security Community Blueprint 2025. *Association of Southeast Asian Nations*. 2016. URL: <https://www.asean.org/wp-content/uploads/2012/05/ASEAN-APSC-Blueprint-2025.pdf> (date of access: 25.11.2025).
53. Tomotaka S. ASEAN Security Community: An Initiative for Peace and Stability. *NIDS Security Reports*. 2008. URL: <https://www.asean.org/wp-content/uploads/2012/05/ASEAN-APSC-Blueprint-2025.pdf> (date of access: 25.11.2025).
54. Singapore Declaration Of 1992 Singapore, 28 January 1992. *Association of Southeast Asian Nations*. 2012. URL: <https://asean.org/singapore-declaration-of-1992-singapore-28-january-1992/> (date of access: 25.11.2025).
55. Kusumaningrum A. ASEAN Security Cooperation on Combating Transnational Crimes and Transboundary Challenges. *Journal Hukum Internasional*. 2013. No. 11. P. 89–105.
56. Reviewing the ASEAN Charter: An Opportunity to Reform ASEAN Process. *Singapore Institute of International Affairs*. 2014. URL: <https://www.siiainline.org/wp-content/uploads/2016/10/2014-10-Policy-Brief-Reviewing-the-ASEAN-Charter-An-Opportunity-to-Reform-ASEAN-Processes.pdf> (date of access: 25.11.2025).

- 57.ASEAN Security Community Plan of Action. *Association of Southeast Asian Nations*. 2012. URL: <https://asean.org/asean-security-community-plan-of-action/> (date of access: 26.11.2025).
- 58.ASEAN Summit. *Association of Southeast Asian Nations*. 2021. URL: <https://asean.org/about-asean/asean-summit/> (date of access: 26.11.2025).
- 59.ASEAN Health Sector Efforts in the Prevention, Detection and Response to Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). *ASEAN*. 2020. URL: <https://asean.org/asean-health-sector-efforts-in-the-prevention-detection-and-response-to-coronavirus-disease-2019-covid-19-3/> (date of access: 26.11.2025).
- 60.ASEAN launches rapid assessment on COVID-19 impact on livelihoods across region. *ASEAN Secretariat News*. 2020. URL: <https://asean.org/asean-launches-rapid-assessment-on-covid-19-impact-on-livelihoods-across-region/> (date of access: 27.11.2025).
- 61.Wroughton L., Petty M. Philippines says ASEAN omission of arbitration case not a Chinese victory. *Reuters*. 2016. URL: <https://www.reuters.com/article/us-southchinasea-ruling-philippines-idUSKCN107064/> (date of access: 27.11.2025).
- 62.Cebu Declaration on the Acceleration of the Establishment of an ASEAN Community by 2015. *Association of Southeast Asian Nations*. 2012. URL: <https://arc-agreement.asean.org/file/doc/2015/02/cebu-declaration-on-the-acceleration-of-the-establishment-of-an-asean-community-by-2015-1.pdf> (date of access: 27.11.2025).
- 63.Кошовий С. А. Міжнародна конференція "Глобальний рух поміркованих". Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2012. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/mizhnarodna-konferenciya-globalniy-rukhpomirkovanikh?_cf_chl_f_tk=tjJMUxIU2ILN.KjqsGezeI.kCWUZu8C7WB3iRzBboA8-1782783421-1.0.1.1-H1CWiqE8Q9w2e11Y7SPTLHLrdDFIdFzkytGMjkYKYE (дата звернення: 28.11.2025).

- 64.ASEAN's Concept Paper on Global Movement of Moderates. *Association of Southeast Asian Nations*. 2012. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/09/Concept-Paper-on-GMM-FINAL-1-April-2012-17402.pdf> (date of access: 29.11.2025).
- 65.Вартовник І. М. Від регіональної до глобальної взаємодії: роль інституціоналізованого діалогу в масштабуванні діяльності АСЕАН. *Міжнародна науково-практична конференція «Школа дипломатії, міжнародних відносин, права та економіки: від традицій до сучасності»*. 2025. С. 42–44.
- 66.2015 Kuala Lumpur Declaration on The Establishment of The ASEAN Community. *Association of Southeast Asian Nations*. 2015. URL: <https://www.asean.org/wp-content/uploads/2015/12/KL-Declaration-on-Establishment-of-ASEAN-Community-2015.pdf> (date of access: 29.11.2025).
- 67.Parameswaran P. ASEAN Creates New Community Under Malaysia's Chairmanship. *The Diplomat*. 2015. URL: <https://thediplomat.com/2015/11/asean-creates-new-community-under-malaysias-chairmanship/> (date of access: 29.11.2025).
- 68.Vadimus Q. The ASEAN Political-Security Community Blueprint Today and Beyond. *ASEAN Secretariat*. 2020. URL: https://asean.org/wp-content/uploads/2021/08/APSC-Outlook_Volume22020.pdf (date of access: 30.11.2025).
- 69.ASEAN Outlook on the Indo-Pacific. *Association of Southeast Asian Nations*. 2019. URL: https://asean.org/wp-content/uploads/2021/01/ASEAN-Outlook-on-the-Indo-Pacific_FINAL_22062019.pdf (date of access: 30.11.2025).
- 70.Kuala Lumpur Declaration on the East Asia Summit, Kuala Lumpur, 14 December 2005. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. 2005. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/eas/joint0512.html> (date of access: 30.11.2025).

71. About the ASEAN Defence Ministers' Meeting Plus (ADMM-Plus). *Association of Southeast Asian Nations*. 2017. URL: <https://admm.asean.org/index.php/about-admm/about-admm-plus.html> (date of access: 30.11.2025).
72. ASEAN Regional Forum. *ASEAN Regional Forum*. 2021. URL: <https://aseanregionalforum.asean.org/about-arf/> (date of access: 30.11.2025).
73. Chairman's Statement of the 15th East Asia Summit. *Association of Southeast Asian Nations*. 2020. URL: <https://asean.org/chairmans-statement-of-the-15th-east-asia-summit-eas-foreign-ministers-meeting/> (date of access: 30.11.2025).
74. Yates R. Understanding ASEAN's Role in Asia-Pacific Order. Bristol : Palgrave Macmillan, 2019.
75. Барщевський Є. І. АСЕАН та система регіональної безпеки: бачення з АРФ. *Грані*. 2013. № 12. С. 66–72.
76. Kovtun O. Y., Vartovnyk I. M. ASEAN Regional Forum As a Cooperative Security Mechanism. *Actual Problems of International Relations*. 2024. No. 159. P. 46–53. URL: <https://doi.org/10.17721/apmv.2024.159.1.46-53>.
77. The First ASEAN Regional Forum Bangkok, Thailand, 25 July 1994. *Association of Southeast Asian Nations*. 1994. URL: <https://aseanregionalforum.asean.org/wp-content/uploads/2019/01/First-ARF-Bangkok-25-July-1994.pdf> (date of access: 01.12.2025).
78. Вартовник І. М. Регіональний Форум АСЕАН як інструмент кооперативної безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин 2023»*. 2023. С. 16–20.
79. The Second ASEAN Regional Forum Bandar Seri Begawan, Brunei Darussalam, 1 August 1995. *Association of Southeast Asian Nations*. 1995. URL: <https://aseanregionalforum.asean.org/wp-content/uploads/2019/01/Second-ARF-Bandar-Seri-Begawan-1-August-1995.pdf> (date of access: 01.12.2025).
80. The Third ASEAN Regional Forum Jakarta, Indonesia, 23 July 1996. *Association of Southeast Asian Nations*. 1996. URL: <https://aseanregionalforum.asean.org/wp->

- [content/uploads/2019/01/Third-ARF-Jakarta-23-July-1996.pdf](#) (date of access: 01.12.2025).
- 81.2001 ASEAN Regional Forum Concept and Principles of Preventive Diplomacy. *Centre for International Law*. 2001. URL: <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/2001-ARF-CONCEPT-AND-PRINCIPLES-OF-PREVENTIVE-DIPLOMACY.pdf> (date of access: 01.12.2025).
- 82.ASEAN Regional Forum Preventive Diplomacy Work Plan. *ASEAN Regional Forum*. 2011. URL: https://aseanregionalforum.asean.org/wp-content/uploads/2019/02/DOC.6_ARF-Work-Plan-on-Preventive-Diplomacy.pdf (date of access: 01.12.2025).
- 83.2013 ASEAN Regional Forum Concept Paper on Moving Towards Preventive Diplomacy. *ASEAN Regional Forum*. 2013. URL: <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/2013-ARF-Concept-Paper-on-Moving-Towards-Preventive-Diplomacy.pdf> (date of access: 02.12.2025).
- 84.Asia Pacific Security Outlook (APSO). *Japan Center for International Exchange*. 2021. URL: <https://jcie.org/programs/asia-pacific-security-outlook-apso/> (date of access: 02.12.2025).
- 85.Areas of Cooperation. *ASEAN Regional Forum*. 2021. URL: <https://aseanregionalforum.asean.org/librarycat/areas-of-cooperation/> (date of access: 02.12.2025).
- 86.Ha Noi Declaration on the Fifteenth Anniversary of the East Asia Summit. *Association of Southeast Asian Nations*. 2020. URL: <https://asean.org/ha-noi-declaration-on-the-15th-anniversary-of-the-east-asia-summit/> (date of access: 02.12.2025).
- 87.Вартовник І. М. Саміт країн Східної Азії як механізм кооперативної безпеки АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *Студентський науковий журнал «UNIVERSUM»*. 2025. С. 67–73.

88. Emmers R., Liow J., Tan S. The East Asia Summit and the Regional Security Architecture. *Maryland Series in Contemporary Asian Studies*. 2010. No. 3. P. 22–37.
89. Bisley N. The East Asia Summit and ASEAN: Potential and Problems. *ISEAS - Yusof Ishak Institute*. 2017. No. 2. P. 265–272.
90. Kuala Lumpur Declaration on the East Asia Summit, Kuala Lumpur, 14 December 2005. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. 2005. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/eas/joint0512.html> (date of access: 01.12.2025).
91. Ha Noi Declaration on the Commemoration of the Fifth Anniversary of the East Asia Summit. *Association of Southeast Asian Nations*. 2012. URL: <https://asean.org/ha-noi-declaration-on-the-commemoration-of-the-fifth-anniversary-of-the-east-asia-summit/> (date of access: 03.12.2025).
92. Kuala Lumpur Declaration on the Tenth Anniversary of the East Asia Summit. *Association of Southeast Asian Nations*. 2015. URL: https://eastiasummit.asean.org/storage/basic_documents/XJ4uc1COkOVJI7AsoR473S80VCK1ETHRrDRzPOcm.pdf (date of access 04.12.2025).
93. Chairman's Statement of the East Asia Summit (EAS) Ha Noi, Viet Nam, 30 October 2010. *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. 2005. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/eas/pdfs/state101030.pdf> (date of access: 04.12.2025).
94. Chairman's Statement of the 11th East Asia Summit 8 September 2016, Vientiane, Lao PDR Turning Vision into Reality for a Dynamic ASEAN Community. *Association of Southeast Asian Nations*. 2016. URL: <https://asean.org/chairmans-statement-of-the-11th-east-asia-summit/> (date of access: 04.12.2025).
95. Declaration of the East Asia Summit on the Principles for Mutually Beneficial Relations. *Association of Southeast Asian Nations*. 2011. URL: https://www.asean.org/wp-content/uploads/images/2013/external_relations/Declaration_of_the_6th_EAS_on

- [the Principles for Mutually Beneficial Relations Clean.pdf](#) (date of access: 04.12.2025).
96. Vartovnyk I. "ASEAN+1" as a Mechanism of ASEAN Cooperative Security in the Asia-Pacific Region. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. International relations*. 2025. No. 2 (61). P. 55–64. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/2-61/55-64>.
 97. Chairman's Statement of the 15th East Asia Summit Viet Nam, 14 November 2020. *Association of Southeast Asian Nations*. 2020. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/45-Final-Chairmans-Statement-of-the-15th-East-Asia-Summit.pdf> (date of access: 05.12.2025).
 98. About the ASEAN Defence Ministers' Meeting Plus (ADMM-Plus). *Association of Southeast Asian Nations*. 2021. URL: <https://admm.asean.org/index.php/about-admm/about-admm-plus.html> (date of access: 06.12.2025).
 99. Вартовник І. М. Зустріч міністрів оборони АСЕАН+ як механізм кооперативної безпеки АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2023»*. 2023. С. 14–18.
 100. Ba A. D. ASEAN and the Changing Regional Order: The ARF, ADMM, and ADMM-Plus. *Economic Research Institute for ASEAN and East Asia*. 2017. URL: [https://www.eria.org/ASEAN at 50 4A.8 Alice Ba final.pdf](https://www.eria.org/ASEAN%20at%2050%204A.8%20Alice%20Ba%20final.pdf) (date of access: 06.12.2025).
 101. Donohue L. R. Strengths and Weaknesses of the ADMM-Plus: Challenges and Opportunities for Cooperation. *Roundtable on the Future of the ADMM/ADMM-Plus and Defence Diplomacy in the Asia Pacific*. 2016. P. 25–27.
 102. Overview on ASEAN–UK Dialogue Relations as of July 2025. *Scribd*. 2025. URL: <https://www.scribd.com/document/940203080/Overview-on-ASEAN-UK-Dialogue-Relations-as-of-July-2025> (date of access: 06.12.2025).
 103. Overview of ASEAN–Australia Comprehensive Strategic Partnership as of August 2024. *ASEAN Secretariat*. 2024. URL: <https://asean.org/wp->

[content/uploads/2024/09/Overview-of-ASEAN-Australia-CSP_as-of-August-2024.pdf](#) (date of access: 07.12.2025).

104. Overview of ASEAN–European Union Dialogue Relations as of July 2025. *ASEAN*. 2025. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2025/07/Overview-ASEAN-EU-Dialogue-Relations-as-of-July-2025.pdf> (date of access: 08.12.2025).
105. Overview of ASEAN–Canada Dialogue Relations as of October 2021. *ASEAN*. 2021. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/10/Overview-of-ASEAN-Canada-Dialogue-Relations-as-of-October-2021-ERD2.pdf> (date of access: 08.12.2025).
106. Overview Paper of ASEAN–Republic of Korea Comprehensive Strategic Partnership as of November 2025. *ASEAN*. 2025. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2025/11/Overview-Paper-of-ASEAN-ROK-CSP-as-of-25-Nov-2025.pdf> (date of access: 08.12.2025).
107. Overview of ASEAN–China Dialogue Relations as of 14 November 2025. *ASEAN*. 2025. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2026/04/Overview-ASEAN-China-Comprehensive-Strategic-Partnership-as-of-14-November-2025.pdf> (date of access: 08.12.2025).
108. Overview of ASEAN–Russia Dialogue Relations as of June 2025. *ASEAN*. 2025. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2025/06/Overview-ASEAN-Russia-Dialogue-Relations-as-of-June-2025.pdf> (date of access: 08.12.2025).
109. Overview of ASEAN–India Comprehensive Strategic Partnership as of June 2024. *ASEAN*. 2024. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2024/06/Overview-ASEAN-India-as-of-June-2024-cl.pdf> (date of access: 08.12.2025).
110. ASEAN-UK Joint Ministerial Statement: Enhancing Connectivity for a Prosperous and Sustainable Future. *ASEAN*. 2024. URL: <https://asean.org/asean-uk-joint-ministerial-statement-enhancing-connectivity-for-a-prosperous-and-sustainable-future/> (date of access: 08.12.2025).

- 111.ASEAN, UK launch dialogue partnership. *ASEAN*. 2022. URL: <https://asean.org/asean-uk-launch-dialogue-partnership/> (date of access: 08.12.2025).
- 112.Overview ASEAN–New Zealand Dialogue Relations as of 3 February 2023. *ASEAN*. 2023. URL: https://asean.org/wp-content/uploads/2023/02/Overview-ASEAN-New-Zealand-DR_as-of-3-February-2023.pdf (date of access: 08.12.2025).
- 113.The European Union and ASEAN. *European Union External Action*. 2025. URL: https://www.eeas.europa.eu/asean/european-union-and-asean_en (date of access: 08.12.2025).
- 114.Manila Declaration on the 20th Anniversary of ASEAN Plus Three Cooperation, 14 November 2017. *ASEAN Plus Three*. 2017. URL: <https://aseanplusthree.asean.org/manila-declaration-on-the-20th-anniversary-of-asean-plus-three-cooperation-14-november-2017-manila/> (date of access: 09.12.2025).
- 115.Overview of ASEAN-Australia Comprehensive Strategic Partnership as of November 2024. *ASEAN*. 2024. URL: https://asean.org/wp-content/uploads/2024/11/Overview-of-ASEAN-Australia-CSP_as-of-November-2024.pdf (date of access: 09.12.2025).
- 116.Overview of ASEAN–Australia Comprehensive Strategic Partnership as of August 2024. *ASEAN*. 2024. URL: https://asean.org/wp-content/uploads/2024/09/Overview-of-ASEAN-Australia-CSP_as-of-August-2024.pdf (date of access: 09.12.2025).
- 117.Overview of ASEAN-Canada Dialogue Relations as of June 2025. *ASEAN*. 2025. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/10/Overview-of-ASEAN-Canada-Dialogue-Relations-as-of-October-2021-ERD2.pdf> (date of access: 09.12.2025).
- 118.Overview of ASEAN-New Zealand Dialogue Relations as of 30 June 2025. *Scribd*. 2025. URL: <https://www.scribd.com/document/967140434/Overview->

- [ASEAN-New-Zealand-Dialogue-Relations-as-of-30-June-2025](#) (date of access: 09.12.2025).
119. Overview of ASEAN–Canada Dialogue Relations as of October 2021. *ASEAN*. 2021. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/10/Overview-of-ASEAN-Canada-Dialogue-Relations-as-of-October-2021-ERD2.pdf> (date of access: 09.12.2025).
120. Canada’s Evolving Relationship with the ASEAN Region. *IPD (Peace & Diplomacy)*. 2024. URL: <https://peacediplomacy.org/2024/02/16/canadas-evolving-relationship-with-the-asean-region/> (date of access: 09.12.2025).
121. Overview of ASEAN-China Dialogue Relations as of 30 June 2025. *ASEAN*. 2025. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2025/06/Overview-ASEAN-China-Dialogue-Relations-as-of-30-June-2025.pdf> (date of access: 09.12.2025).
122. Plan of Action to Implement the ASEAN-EU Strategic Partnership (2023-2027). *ASEAN*. 2023. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2022/08/ASEAN-EU-Plan-of-Action-2023-2027-FINAL.pdf> (date of access: 09.12.2025).
123. Overview ASEAN–India Dialogue Relations as of June 2024. *ASEAN*. 2024. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2024/06/Overview-ASEAN-India-as-of-June-2024-cl.pdf> (date of access: 10.12.2025).
124. Overview ASEAN–India Dialogue Relations as of July 2018. *ASEAN*. 2018. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2012/05/Overview-ASEAN-India-as-of-July-2018-fn.pdf> (date of access: 10.12.2025).
125. Overview of ASEAN-Japan Comprehensive Strategic Partnership as of June 2025. *Scribd*. 2025. URL: <https://www.scribd.com/document/900461889/Overview-of-ASEAN-Japan-CSP-Full-Version-as-of-June-2025> (date of access: 10.12.2025).
126. Plan of Action to Implement the ASEAN-New Zealand Strategic Partnership (2021-2025). *ASEAN*. 2021. URL: <https://asean.org/plan-of-action-to-implement-the-asean-new-zealand-strategic-partnership-2021-2025-2/> (date of access: 10.12.2025).

127. Overview Paper of ASEAN–ROK Comprehensive Strategic Partnership as of November 2025. *ASEAN*. 2025. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2025/11/Overview-Paper-of-ASEAN-ROK-CSP-as-of-25-Nov-2025.pdf> (date of access: 10.12.2025).
128. Overview ASEAN–Russia Dialogue Relations as of June 2025. *ASEAN*. 2025. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2025/06/Overview-ASEAN-Russia-Dialogue-Relations-as-of-June-2025.pdf> (date of access: 10.12.2025).
129. Plan of Action to Implement the ASEAN–United Kingdom Dialogue Partnership (2022–2026). *ASEAN*. 2022. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2022/08/FINAL-ASEAN-UK-POA-2022-2026.pdf> (date of access: 10.12.2025).
130. Lin J. What's Next for ASEAN–UK Dialogue Relations? Perspective. *ISEAS – Yusof Ishak Institute*, No. 2022. No. 38. URL: https://www.iseas.edu.sg/wp-content/uploads/2022/03/ISEAS_Perspective_2022_38.pdf (date of access: 10.12.2025).
131. Overview of ASEAN–US Dialogue Relations as of 21 July 2021. *ASEAN*. 2021. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/Overview-of-ASEAN-US-Dialogue-Relations-as-of-21-July-2021.pdf> (date of access: 10.12.2025).
132. Moon J., Park J., Park S. Cooperation or conflict in northeast Asia? – An approach of NARCI (Northeast Asia Regional Cooperation Index). *Asia and the Global Economy*. 2024. No. 4. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2667111524000136> (date of access: 10.12.2025).
133. Вартовник І. М. Формат секторального партнерства як механізм кооперативної безпеки АСЕАН. *IX International Scientific and Practical Conference «Education and Science of Today: Intersectoral Issues and Development of Sciences»*. 2025. С. 73–76. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-28.11.2025.013>.

134. Overview of ASEAN–Brazil Sectoral Dialogue Relations as of September 2024. *ASEAN*. 2024. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2024/09/Overview-of-ASEAN-Brazil-Sectoral-Dialogue-Relations-as-of-Sept-2024-fin.pdf> (date of access: 11.12.2025).
135. Overview ASEAN–Morocco Relations as of September 2024. *ASEAN*. 2024. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2024/09/Overview-ASEAN-Morocco-Relations-as-of-Sep-2024.pdf> (date of access: 11.12.2025).
136. ASEAN-Pakistan Sectoral Dialogue Partnership: Practical Cooperation Areas (2024 – 2028). *ASEAN*. 2024. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2024/02/Final-ASEAN-Pakistan-PCA-2024-2028-v1.pdf> (date of access: 11.12.2025).
137. Overview ASEAN–South Africa Relations as of June 2025. *ASEAN*. 2025. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2025/06/Overview-ASEAN-South-Africa-Relations-as-of-Jun-2025.pdf> (date of access: 11.12.2025).
138. Overview of ASEAN–Turkey Sectoral Dialogue Relations as of July 2018. *ASEAN*. 2018. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2018/07/4-Overview-of-ASEAN-Turkey-Sectoral-Dialogue-Relations-as-of-July-2018-fn.pdf> (date of access: 11.12.2025).
139. UAE signs ASEAN’s Treaty of Amity and Cooperation. *Gulf Business*. URL: <https://gulfbusiness.com/en/2022/news/uae-signs-aseans-treaty-of-amity-and-cooperation/> (date of access: 11.12.2025).
140. ASEAN, UAE reaffirm commitment to strengthen partnership. *ASEAN*. URL: <https://asean.org/asean-uae-reaffirm-commitment-to-strengthen-partnership/> (date of access: 12.12.2025).
141. Вартовник І. М. Формат партнерства з розвитку як механізм кооперативної безпеки АСЕАН. *X міжнародна наукова конференція «Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття»*. 2025. С. 111–114.

142. Overview of ASEAN–Chile Development Partnership as of 9 January 2023. *ASEAN*. 2023. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2023/01/Overview-of-ASEAN-Chile-Development-Partnership-as-of-9-January-2023.pdf> (date of access: 12.12.2025).
143. Overview of ASEAN–France Development Partnership as of December 2023. *ASEAN*. 2023. URL: https://asean.org/wp-content/uploads/2023/12/Overview-of-ASEAN-France-Development-Partnership_as-of-December-2023.pdf (date of access: 12.12.2025).
144. Overview of ASEAN–Germany Development Partnership as of September 2020. *ASEAN*. 2020. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2017/04/Overview-of-ASEAN-Germany-Development-Partnership-as-of-Sept-2020.pdf> (date of access: 12.12.2025).
145. Overview ASEAN–Italy Development Partnership as of November 2025. *ASEAN*. 2025. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2025/11/Overview-ASEAN-Italy-Development-Partnership-as-of-November-2025-1.pdf> (date of access: 12.12.2025).
146. Overview of ASEAN–Netherlands Development Partnership as of October 2023. *ASEAN*. 2023. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2023/10/Overview-of-ASEAN-Netherlands-Development-Partnership-as-of-October-2023.pdf> (date of access: 12.12.2025).
147. Overview of ASEAN–Peru Development Partnership as of 2 February 2024. *ASEAN*. 2024. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2024/02/Overview-of-ASEAN-Peru-Development-Partnership-2-February-2024.pdf> (date of access: 12.12.2025).
148. Wu X. The Spillover Effect of the ASEAN-Plus-Three Process on East Asian Security. *The Nexus of Economics, Security, and International Relations in East Asia*, edited by Avery Goldstein and Edward D. 2012. P. 96–119. URL: <https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/9780804783347-007/html> (date of access: 12.12.2025).

- 149.Terada T. Constructing an 'East Asian' concept and growing regional identity: from EAEC to ASEAN+ 3. *The Pacific Review*. 2003. Vol. 16, no. 2. P. 251–277.
- 150.Stubbs R. ASEAN plus three: emerging East Asian regionalism?. *Asian Survey*. 2002. Vol. 42, no. 3. P. 440–455.
- 151.Вартовник І. М. Формат АСЕАН+3 як механізм кооперативної безпеки АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *V міжнародна наукова конференція «Інтелектуальний ресурс сьогодення: наукові задачі, розвиток та запитання»*. 2025. С. 113–116. URL: <https://doi.org/10.62731/mcnd-29.08.2025.004>.
- 152.ASEAN+3: List of Key Documents (English). *The World and Japan Database Project*. URL: https://worldjpn.net/documents/indices/asean/asean3_eng.html (date of access: 13.12.2025).
- 153.Hund M. ASEAN Plus Three: towards a new age of pan-East Asian regionalism? A skeptic's appraisal. *The Pacific Review*. 2003. Vol. 16, no. 3. P. 383–417.
- 154.Sokur S., Hrokh Y., Babenko K. Ukraine-ASEAN: vision of cooperation. *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*. URL: <https://singapore.mfa.gov.ua/storage/app/sites/68/uploaded-files/ukraine-asean-vision-of-cooperation.pdf> (date of access: 13.12.2025).
- 155.Вартовник І. М. Україна-АСЕАН: Налагодження інституційного рівня співробітництва. *Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин 2024»*, спецвипуск «Сучасні виміри національної безпеки». 2024. С. 98–100.
- 156.Четвертий територіальний департамент. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnnye-spivrobitnictvo/4-td> (дата звернення: 13.12.2025).
- 157.Handbook on Preferential Market Access for ASEAN Least Developed Countries. *United Nations Conference on Trade and Development*. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/aldc2019d5_en.pdf (date of access: 14.12.2025).

- 158.Перспективи розвитку АСЕАН: можливості для України в умовах війни. *Навчально-науковий інститут міжнародних відносин.* URL: <https://www.iir.edu.ua/news/perspektyvy-rozvytku-asean-mozhlyvosti-dlya-ukrayiny-v-umovakh-viyny> (дата звернення: 13.12.2025).
- 159.В Україні розпочав роботу перший Центр досліджень країн АСЕАН. *Міністерство закордонних справ України.* URL: <https://singapore.mfa.gov.ua/news/v-ukrayini-rozpochav-robotu-pershij-centr-doslidzhen-krayin-asean> (дата звернення: 14.12.2025).
- 160.Background. *Institute of Strategic & International Studies (ISIS) Malaysia.* URL: <https://www.isis.org.my/background/> (date of access: 14.12.2025).
- 161.Верховна Рада України отримала статус спостерігача в Міжпарламентській Асамблеї АСЕАН. *Прес-служба Апарату Верховної Ради України.* URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/213237.html?search=АСЕАН> (дата звернення: 15.12.2025).
- 162.ASEAN Inter-Parliamentary Assembly. *ASEAN Inter-Parliamentary Assembly.* URL: <https://aipasecretariat.org/what-is-aipa/> (date of access: 15.12.2025).
- 163.Депутатські групи Верховної Ради України з міжпарламентських зв'язків з іноземними державами. *Верховна Рада України.* URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/organizations.dep_groups (дата звернення: 15.12.2025).
- 164.ASEAN Committee in Third Countries and International Organisations. *Association of Southeast Asian Nations.* URL: <https://asean.org/our-communities/asean-political-security-community/outward-looking-community/external-relations/asean-committee-in-third-countries-and-international-organisations-actcs/> (date of access: 15.12.2025).
- 165.Kovtun O. Y., Vartovnyk I. M. The South China Sea Dispute As a Threat to ASEAN Cooperative Security in the Asia-Pacific Region. *Actual Problems of International Relations.* 2023. No. 156. P. 11–20. URL: <https://doi.org/10.17721/apmv.2023.156.1.11-20>.

- 166.Kipgen N. Asean And China In The South China Sea Disputes. *Asian Affairs*. 2018. Vol. 49, no. 3. P. 433–448. URL: <https://doi.org/10.1080/03068374.2018.1487691> (date of access: 16.12.2025).
- 167.Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea. *Association of Southeast Asian Nations*. 2012. URL: <https://arc-agreement.asean.org/file/doc/2015/02/declaration-on-the-conduct-of-parties-in-the-south-china-sea.pdf> (date of access: 16.12.2025).
- 168.2011 Guidelines for the Implementation of the Declaration of Conduct on the South China Sea. *Centre for International Law*. 2011. URL: <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/10/2011-DOC-Guidelines.pdf> (date of access: 16.12.2025).
- 169.Chang F. K. Uncertain Prospects: South China Sea Code of Conduct Negotiations. *Foreign Policy Research Institute*. 2020. URL: <https://www.fpri.org/article/2020/10/uncertain-prospects-south-china-sea-code-of-conduct-negotiations/> (date of access: 16.12.2025).
- 170.Барщевський Є. І. Компаративний аналіз впливу азійської фінансової кризи та світової фінансової кризи на АСЕАН та нормотворчий інститут "Шлях АСЕАН. *Вісник мариупольського державного університету. сер. : історія. політологія*. 2013. С. 147–155.
- 171.Moldashev K., Qoraboyev I. From regional integration to soft institutionalism: what kind of regionalism for Central Asia? *Conference: Integration processes and state interests in Eurasia*. 2018. P. 83–97.
- 172.Mahbubani K., Tang K. ASEAN: An Unexpected Success Story. *The Cairo Review of Global Affairs*. 2018. URL: <https://www.thecaireview.com/essays/asean-an-unexpected-success-story/> (date of access: 16.12.2025).

173. Qi H. Joint development in the South China sea: China's incentives and policy choices. *Taylor & Francis Online*. 2019. URL: <https://doi.org/10.1080/24761028.2019.1685427>.
174. Даниленко С. І., Олена Анатоліївна К., Юлія Анатоліївна Ц. Сек'юритизація культурної спадщини в Південно-Східній Азії: роль публічної дипломатії Великої Британії. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 15. С. 1–23. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19562714>.
175. Шергін С. О. Східноазійська інтеграція та регіональна безпека. *Problems of World History*. 2024. № 26. С. 123–136. URL: <https://doi.org/10.46869/2707-6776-2024-26-7>.
176. Городня Н. Д. Регіональна інтеграція у великій Східній Азії в ХХІ столітті. *Інтеграційні процеси в Азії та Африці як складова світового історичного розвитку (кінець ХХ – початок ХХІ століття)*: монографія. Київ, 2022. С. 27–49. URL: <https://ivinas.gov.ua/images/978-966-02-9895-8.pdf> (дата звернення: 17.12.2025).
177. Lossovskiy I., Krupenia I. Reasons for Asian neutralism regarding the russian-Ukrainian war. *Diplomatic Ukraine*. 2023. No. XXIV. P. 187–203. URL: <https://doi.org/10.37837/2707-7683-2023-10>.
178. Danylenko S., Zagorodsky A. Cross-sectoral resilience: lessons from Ukrainian local communities' response to hybrid threats. *Social Sciences & Humanities Open*. 2025. Vol. 12. P. 102278. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2025.102278>.
179. Danylenko S., Patsora Z. "Information Vaccine" as A Tool for Countering Threats to Human Cognitive to Security. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. International relations*. 2025. No. 2 (61). P. 156–161. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/2-61/156-161>.
180. Averianov S. V. "Ukraine-ASEAN: Vision of Cooperation" Brief Review. *Actual Problems of International Relations*. 2024. No. 159. P. 54–64. URL: <https://doi.org/10.17721/apmv.2024.159.1.54-64>.

181. Averianov S. The Significance of Southeast Asia Within Ukraine's New Horizons Policy. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. International relations*. 2024. No. 2 (56). P. 32–36. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2022/2-56/32-36>.
182. Ignatiev P., Tsyrf I. Chile: How to Become an Economic Star of the Pacific Region?. *Actual Problems of International Relations*. 2024. No. 158. P. 4–16. URL: <https://doi.org/10.17721/apmv.2024.158.1.4-16>.
183. Ignatiev P., Tsyrf I. Vietnam: an Economic Dragon Against All Odds. *Actual Problems of International Relations*. 2023. No. 154. P. 59–73. URL: <https://doi.org/10.17721/apmv.2023.1.154.59-73>.
184. Крупеня І. 47-й саміт АСЕАН: інклюзивність і сталий розвиток на тлі мінливого безпекового середовища в Індो-Тихоокеанському регіоні. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2026. № 11. С. 99–107. URL: <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2026.11.099>.
185. Krupenya I., Sokyrska V. Ukraine – ASEAN: New Opportunities for Strengthening Partnership. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2024. No. 08. P. 88–98. URL: <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2024.08.088>.
186. Krupenya I. Evolution of Malaysia's Foreign Policy Priorities (1957–2022). *Politology bulletin*. 2022. No. 89. P. 214–231. URL: <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2022.89.214-231>.
187. Vivchar O., Drakokhrust T., Muzhylivskyi N. Organizational and legal contexts of cooperative security: from global trends to local forecasts. *Aktual'ni problemi pravoznavstva*. 2024. Vol. 1, no. 1. P. 40–45. URL: <https://doi.org/10.35774/app2024.01.040>.
188. Vivchar O., Zialyk M. Practical Basis of the Organizational and Legal Contexts of Ensuring Cooperative Security: Current Realities and Main Threats. *Modeling The Development Of The Economic Systems*. 2023. No. 2. P. 8–12. URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-1>.

189. Vivchar O., Muravska Y., Gevko V. Practical Contexts of National Security On the Partnership Conditions: Positive External and Efficiency of Security. *Herald of Khmelnytskyi National University*. 2022. Vol. 302, no. 1. P. 7–11. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-302-1-1>.
190. Городня Н. Д. Вплив безпекової ситуації в Південно-Китайському морі на зовнішню політику В'єтнаму та Філіппін. *Внутрішні та зовнішні чинники формування зовнішньополітичних курсів країн Азії у першій чверті XXI століття: збірник наукових праць*. 2025. С. 128–151. URL: <https://ivinas.gov.ua/images/Factors-foreign-policy-Asian-countries-21.pdf> (дата звернення: 04.05.2026).
191. Городня Н. Д. Регіональна інтеграція у великій Східній Азії в XXI столітті. *Інтеграційні процеси в Азії та Африці як складова світового історичного розвитку (кінець XX – початок XXI століття)*: монографія. Київ, 2022. С. 27–49. URL: <https://ivinas.gov.ua/images/978-966-02-9895-8.pdf> (дата звернення: 05.05.2026).
192. Гончарук А.З., Дроботюк О.В., Кіктонко В.О. Україна і країни Східної, Південно-Східної та Південної Азії: підсумки 2020 року та перспективи розвитку. Київ: Нац. ін-т стратег. дослідж., 2021. 45 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-09/analytrep_12_2021.pdf (дата звернення: 05.05.2026).
193. Krupenya I. Policy of New Horizons of Ukraine in the Asian Direction. *Actual Problems of International Relations*. 2023. No. 155. P. 14–23. URL: <https://doi.org/10.17721/apmv.2023.155.1.14-23>.
194. Krupenya I. Economic Diplomacy of Ukraine in the Southeast Asia Subregion. *Politology bulletin*. 2024. No. 92. P. 413–428. URL: <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2024.92.413-428>.
195. Krupenya I. Main Directions of Malaysia's Foreign Policy and Malaysia's Position on the russian-Ukrainian War. *Diplomatic Ukraine*. 2025. No. XXVI. P. 179. URL: <https://doi.org/10.37837/2707-7683-2025-10>.

- 196.Дайнеко Д. О. Інтеграція України з Асоціацією держав Південно-Східної Азії. *Юридична Газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/integraciya-ukrayini-z-asociacieyu-derzhav-pivdennoshidnoyi-aziyi.html> (дата звернення: 17.12.2025).
- 197.Deineko D. O. Legal framework and political conditions of peaceful cooperation of the ASEAN. Accession of Ukraine to the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia. *Legal position*. 2022. No. 2. P. 27–35. URL: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-2.5>
- 198.Deineko D. Current State and Prospects of Economic Cooperation Between Ukraine and ASEAN, ASEAN Member States. “*International Humanitarian University Herald. Jurisprudence*”. 2023. No. 61. P. 118–125. URL: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.61.24>
- 199.Дайнеко Д. О. Стратегічна співпраця з країнами Південно-Східної Азії. *Liga.net*. URL: <https://blog.liga.net/user/ddeineko/article/54618> (дата звернення: 18.11.2025).
- 200.Deineko D. O. Understanding ASEAN legal framework of external relations in the context of Ukraine – ASEAN partnership. *Legal position*. 2022. Vol. 37, no. 4. P. 125–131. URL: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-4.23>.
- 201.Deineko D. O. Regulation of Protection and Promotion of Investment in the Comprehensive Regional Economic Partnership Agreement. Suggestions for Improvement of Economic Diplomacy of Ukraine. *Juridical scientific and electronic journal*. 2022. No. 1. P. 312–316. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/78>.
- 202.Гриценко А. Шляхи розширення взаємодії України й АСЕАН під головуванням Індонезії. *Центр міжнародної безпеки*. URL: https://analytics.intsecurity.org/wp-content/uploads/2023/08/Ukr_CIS_06_Ukraine_ASEAN.pdf (дата звернення: 19.12.2025).

- 203.Гриценко А. Динаміка конфлікту в Південнокитайському морі. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-09/ukr-the-dynamics-of-conflict-in-the-south-china-sea-1.pdf> (дата звернення: 19.12.2025).
- 204.Averianov S. The Significance of Southeast Asia Within Ukraine's New Horizons Policy. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. International relations*. 2022. No. 2 (56). P. 32–36. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2022/2-56/32-36>.
- 205.Городня Н. Д. Формування «особливих» відносин Камбоджі й КНР: двосторонній і регіональний контексти. *Problems of World History*. 2023. № 23. С. 113–135. URL: <https://doi.org/10.46869/2707-6776-2023-23-6>.
- 206.Komarnytsky M. US-China Relations in the Context of Regional Politics in South-East Asia in the Twenty-First Century. *Visnyk of the Lviv University*. 2024. No. 52. P. 378–384. URL: <https://doi.org/10.30970/ppp.2024.52.47>.
- 207.Тихоненко І., Козачок А. Діяльність транснаціональних корпорацій як детермінанта розвитку «нового регіоналізму»: досвід АСЕАН. *Старожитності Лукомор'я*. 2022. № 1. С. 89–99. URL: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2022.1.142>.
- 208.Tsivatyi V. 2026 Is the «Big Year» of Diplomacy: Will ASEAN Manage to Reconcile the Interests of China and the United States? The Concept of «Soft Power» in ASEAN-US-China Relations (Features of Multilateral Diplomacy). *Social and humanitarian bulletin*. 2026. URL: <https://doi.org/10.61718/sgv67.01>.
- 209.Савченко М., Квасницька О. Сучасний стан, особливості та перспективи співробітництва України з країнами-учасницями АСЕАН. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2024. Т. 328, № 2. С. 144–149. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-22>.
- 210.Rzhevsk N., Shalit V. The Confrontation Between China and Vietnam in the South China Sea: Current State And Development Scenarios. *Scientific Journal*

"Regional Studies". 2025. № 42. C. 207–212.

URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2025.42.32>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Kovtun O. Y., Vartovnyk I. M. The South China Sea Dispute as a Threat to ASEAN Cooperative Security in the Asia-Pacific Region. *Actual Problems of International Relations*. 2023. № 156. P. 11–20. URL: <https://doi.org/10.17721/apmv.2023.156.1.11-20>.
2. Kovtun O. Y., Vartovnyk I. M. ASEAN Regional Forum as a Cooperative Security Mechanism. *Actual Problems of International Relations*. 2024. № 159. P. 46–53. URL: <https://doi.org/10.17721/apmv.2024.159.1.46-53>.
3. Вартовник І. Поступ концепції кооперативної безпеки та особливості її застосування в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *Society and Security*. 2025. № 2(8). С. 14–21. URL: [https://doi.org/10.26642/sas-2025-2\(8\)-14-21](https://doi.org/10.26642/sas-2025-2(8)-14-21).
4. Вартовник І. Становлення та розвиток Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН. (2025). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародні відносини*. 60(1), С. 90-95. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/1-60/90-95>.
5. Вартовник І. Формування кооперативної безпеки АСЕАН у XX столітті. *Society and Security*. 2025. № 5(11). С. 8–18. URL: [https://doi.org/10.26642/sas-2025-5\(11\)-8-18](https://doi.org/10.26642/sas-2025-5(11)-8-18).
6. Вартовник І. "АСЕАН+1" як механізм кооперативної безпеки АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародні відносини*. 2025. № 2 (61). С. 55–64. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/2-61/55-64>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Вартовник І.М. Зустріч міністрів оборони АСЕАН+ як механізм кооперативної безпеки АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2023»*. Київ. 28 квітня 2023 року. С. 14-18.

2. Вартовник І.М. Регіональний Форум АСЕАН як інструмент кооперативної безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин 2023»*. Київ. 1 грудня 2024 року. С. 16-20.
3. Вартовник І.М. Формування кооперативної безпеки АСЕАН протягом 1967-1977 років. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2024»*. Київ. 12 квітня 2024 року. С. 6-9.
4. Вартовник І.М. Україна-АСЕАН: Налагодження інституційного рівня співробітництва. *Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин 2024», спецвипуск «Сучасні виміри національної безпеки»*. Київ, 21 листопада 2024 року. С. 98-100.
5. Вартовник І.М. Саміт країн Східної Азії як механізм кооперативної безпеки АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *Студентський науковий журнал «UNIVERSUM»*. Вінниця, 17 лютого 2025 року. С. 67-73.
6. Вартовник І.М. Формат АСЕАН+3 як механізм кооперативної безпеки АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. *V міжнародна наукова конференція «Інтелектуальний ресурс сьогодення: наукові задачі, розвиток та запитання»*. Чернівці, 29 серпня 2025 року. С. 113-116. <https://doi.org/10.62731/mcnd-29.08.2025.004>.
7. Вартовник І.М. Від регіональної до глобальної взаємодії: роль інституціоналізованого діалогу в масштабуванні діяльності АСЕАН. *Міжнародна науково-практична конференція «Школа дипломатії, міжнародних відносин, права та економіки: від традицій до сучасності»*. Київ, 22-23 жовтня 2025 року. С. 42-44.
8. Вартовник І.М. Формат партнерства з розвитку як механізм кооперативної безпеки АСЕАН. *X міжнародна наукова конференція «Здобутки та*

досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття». Дніпро, 7 листопада 2025 року. С. 111-114.

9. Вартовник І.М. Формат секторального партнерства як механізм кооперативної безпеки АСЕАН. *IX International Scientific and Practical Conference «Education and Science of Today: Intersectoral Issues and Development of Sciences»*. Кембридж, Велика Британія. 28 листопада 2025 року. С. 73-76. <https://doi.org/10.36074/logos-28.11.2025.013>.

Eurasian-Atlantic Cooperative Security System

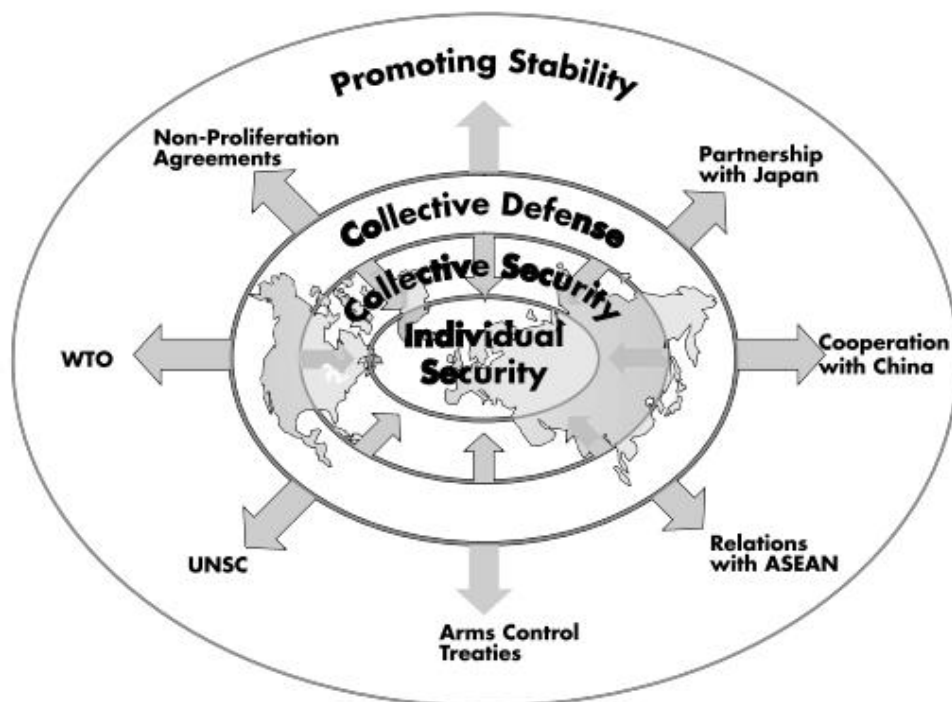
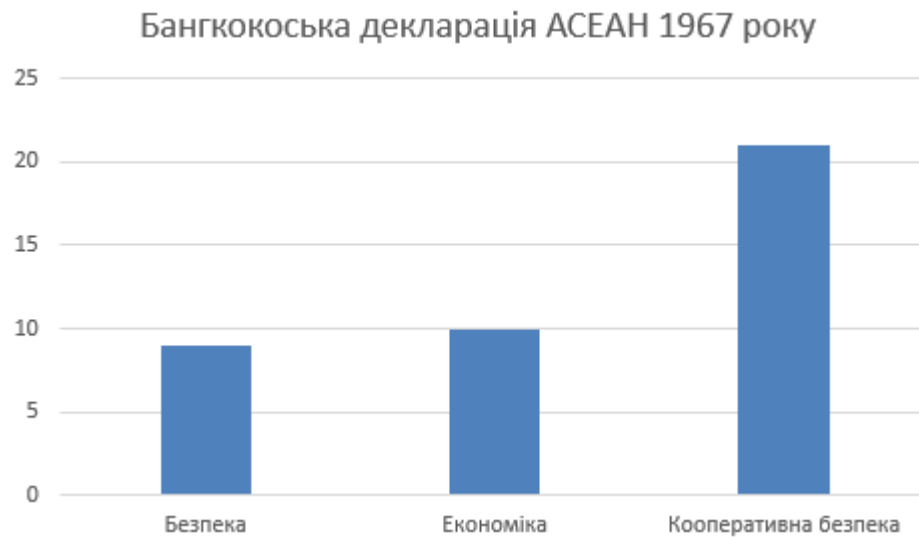

Рисунок 1. Модель Євразійсько-Атлантичної системи кооперативної безпеки, вироблена Робертом Коеном [10]

ДОДАТОК В

Дилема в'язня		
	Держава Б озброюється	Держава Б не озброюється
Держава А озброюється	Гонка озброєнь	Одностороння перевага держави А
Держава А не озброюється	Одностороння перевага держави Б	Гонка озброєнь

Контент-аналіз за вищенаведеними категоріями наводився наступним чином:

- категорія «Безпека» включала слова «security», «peace» (і похідні – «peaceful»), «stability»¹. Усього 9 кількісних одиниць;
- категорія «Економіка» – «економічний» (та/або «економіка»)², «процвітання» (і похідні – «процвітаючий»), «благополуччя», «торгівля». Усього 10 кількісних одиниць;
- категорія «Кооперативна безпека» – «mutual interests», «common problems» «cooperation» «mutual assistance» (або «assistance»), «machinery» «neighbourliness» та інші аналітичні одиниці, які відсилали б до принципів, що стосуються кооперативної безпеки і містяться у підрозділі 1 Розділу 1. Наприклад, аналітична одиниця «joint endeavours in the spirit of equality and partnership» стосується принципу інклюзивності, тому враховувалося у категорію «Кооперативна безпека». Усього 21 аналітична одиниця.

¹ Слово «stability» аналізувалося виключно в контексті безпеки. При наявності словосполучення «economic stability» дане слово чи словосполучення не включалося до категорія «Безпека»

² При наявності словосполучень «економічне процвітання» чи «економічне благополуччя» вони враховувалися як слово «економічний» (та/або економіка)

ДОДАТОК І

Роль АСЕАН у безпековому середовищі, що змінювалося, у ПСА протягом 1967-2017 рр.

	1967-1997	1997-2017	2017-познині
Регіональне безпекове середовище	Холодна війна; ПСА розділена на комуністичні та антикомуністичні держави; війни в Індокитаї та внутрішні конфлікти	Дивіденди щодо миру після завершення холодної війни; Китай відкривається і проводить економічні реформи; розширення АСЕАН посеред Азійської фінансової кризи	Відносна стабільність; економічна взаємозалежність, однак зростає геополітичне суперництво серед держав регіону [АТР]
Сприйняття загроз в ПСА	Теорія доміно; страх щодо експорту комуністичної революції	Фінансова нестабільність створює виклики національній стійкості та веде до політичної нестабільності	Нетрадиційна безпека (зміна клімату, пандемії, транснаціональна злочинність); тероризм; конфлікт у ПКМ
Роль великих держав	Інтервенція США у В'єтнамі; СЕАТО; культурна революція в Китаї	Після 9/11 США менш залучена у справи АТР; Китай починає застосовувати стратегію наступального шарму...	«ребалансування» США; «ворожий» Китай; Японія, «що нормалізується»; «зростаюча» Індія; Росія, «яка відроджується»
Сприйняття регіональної ідентичності	Взаємна недовіра – період конфронтації, малайзійсько-філіппінський конфлікт за регіон Сабах, напруження у відносинах між	Експерименти в інклюзивних багатосторонніх механізмах АСЕАН (РФА, АСЕАН+3, тощо)	Хартія АСЕАН 2008; Спільнота АСЕАН (через Економічну Спільноту АСЕАН), проголошену у грудні 2015 року

	Сінгапуром та Малайзією		
Типи безпекового співробітництва	Заходи із зміцнення довіри та уникнення конфліктів; неформальні і нерегулярні безпекові обміни	Інклюзивні безпекові механізми, що зосереджені на кооперативній, усеосяжній безпеці (РФА), неофіційна дипломатія	Більш інституційні підходи через ЗМОА, ЗМОА+, СкСА; більший наголос на нетрадиційній безпеці

Джерело: Айлін Бав'єра [30, с.5]

Контент-аналіз ³ за вищенаведеними категоріями наводився наступним чином:

- категорія «Безпека» включала слова «security», «peace» (і похідні – «peaceful»), «stability», «neutral». Усього 17 кількісних одиниць;
- категорія «Економіка» – «економічний» (та/або «економіка»), «процвітання», «благополуччя», «торгівля». Усього 3 кількісні одиниці;
- категорія «Кооперативна безпека» – «mutual interests», «common problems» «cooperation» «mutual assistance» (або «assistance»), «machinery» «neighbourliness» та інші аналітичні одиниці, які відсилали б до принципів, що стосуються кооперативної безпеки і містяться у підрозділі 1 Розділу 1. Наприклад, аналітична одиниця «cooperating with all peace and freedom loving nations, both within and outside the regions» стосується принципу інклюзивності у співробітництві, тому враховувалося у категорію «Кооперативна безпека». Усього 21 аналітична одиниця.

³ Підхід до контент аналізу у Додатку Д такий, як у Додатку Г

ДОДАТОК Е

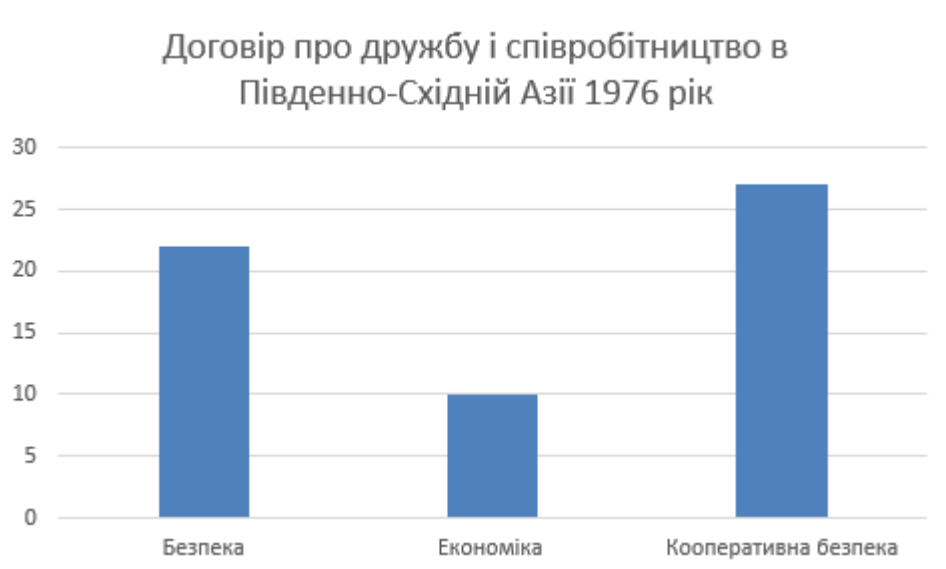

Контент-аналіз ⁴за вищенаведеними категоріями наводився наступним чином:

- категорія «Безпека» включала слова «security», «peace» (і похідні – «peaceful»), «stability», «resilient». Усього 10 кількісних одиниць;
- категорія «Економіка» – «economic» (та/або «economy»), «prosperity», «well-being», «trade», «markets», «commodity (-ies)», «stock», «poverty», «earnings», «supply», «earnings», «monetary». Усього 45 кількісних одиниць;
- категорія «Політика» - «political». Усього 4 кількісні одиниці;
- категорія «Кооперативна безпека» – «mutual interests», «common problems» «cooperation» «mutual assistance» (або «assistance»), «machinery», «settlement», «joint» та інші аналітичні одиниці, які відсилали б до принципів, що стосуються кооперативної безпеки і містяться у підрозділі 1 Розділу 1. Наприклад, аналітична одиниця «common approaches and actions in dealing with regional groupings and individual economic powers» стосується принципу інклюзивності у співробітництві, тому враховувалося у категорію «Кооперативна безпека». Усього 37 аналітичних одиниць.

⁴ Контент-аналіз у Додатку Е продився з врахуванням слів із Додатків Г та Д

ДОДАТОК Є

Контент-аналіз ⁵ за вищенаведеними категоріями наводився наступним чином:

- категорія «Безпека» включала слова «security», «peace» (і похідні – «peaceful»), «stability», «resilient». Усього 22 кількісні одиниці;
- категорія «Економіка» – «economic» (та/або «economy»), «prosperity», «well-being», «trade», «markets», «commodity (-ies)», «stock», «poverty», «earnings», «supply», «earnings», «monetary». Усього 10 кількісних одиниць;
- категорія «Кооперативна безпека» – «mutual interests», «common problems» «cooperation» «mutual assistance» (або «assistance»), «machinery», «settlement», «joint» та інші аналітичні одиниці, які відсилали б до принципів, що стосуються кооперативної безпеки і містяться у підрозділі 1 Розділу 1. Наприклад, аналітична одиниця «exert their maximum efforts multilaterally» стосується принципу мультилатералізму (багатосторонності) у АТР, тому враховувалася у категорію «Кооперативна безпека». Усього 27 аналітичних одиниць.

⁵ Контент-аналіз у Додатку Е проводився з врахуванням підходу, вжитого до Додатків Г, Д та Е

ДОДАТОК Ж

Політичний режим⁶ та рейтинг свободи держав Південно-Східної Азії станом на 1999 рік

Назва країни ПСА	Polity IV [37]	Бал згідно Polity IV	Freedom House 1998-1999 [36]	Політичні права	Громадянські свободи
Бруней	нема даних ⁷	-	Не вільний	7	5
В'єтнам	Автократія	-7	Не вільний	7	7
Індонезія	Транзитний режим	6 (у 1998 році -5)	Частково вільна	6	4
Камбоджа	Анократія	2	Не вільна	6	6
Лаос	Автократія	-7	Не вільний	7	6
М'янма	Автократія	-7	Не вільна	7	7
Малайзія	Анократія	3	Частково вільна	5	5
Сінгапур	Анократія	-2	Частково вільний	5	5
Таїланд	Демократія	9	Вільний	2	3
Філіппіни	Демократія	8	Вільні	2	3

За базою даних Polity режими визначаються так:

- -10... -6 – автократія;
- -6... +3 – анократія (гібридний режим, що включає елементи і автократії, і демократії);
- +3... +10 – демократія

Згідно методології доповіді Freedom House “Freedom in the World 1998-1999”: політичні права та громадянські свободи визначаються низхідною школою від 7 до 1. Чим більша цифра за даною шкалою, тим країна менша вільна.

⁶ Політичний режим визначається на основі бази даних політичних режимів Polity IV за 2018 рік (містить період від 1800-2018 pp.), а рейтинг свободи за Рейтингом свободи Freedom House за 1999 рік

⁷ У базі даних Polity не представлено Бруней

ДОДАТОК 3

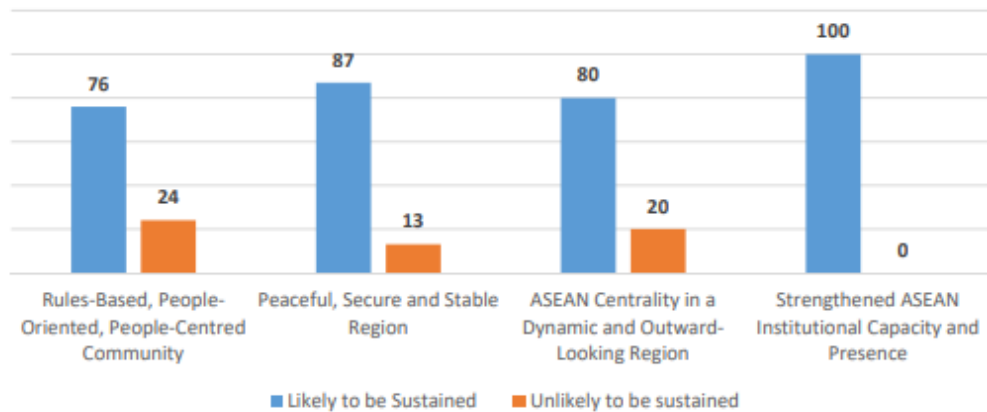

Контент-аналіз стосується порівняння тих кількісних елементів, які суттєво відрізняються у Концепції розбудови Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН протягом 2009-2015 рр (КРПБСА I) та Концепції розбудови Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН протягом 2016-2025 рр. (КРПБСА II). Категорії «центральність» і «центральність II», а також «морська безпека/кооперація I» і «морська безпека/кооперація II» (окрім офіційних назв зі словом «морський», тощо) відносяться до КРПБСА I та КРПБСА II відповідно.

ДОДАТОК И

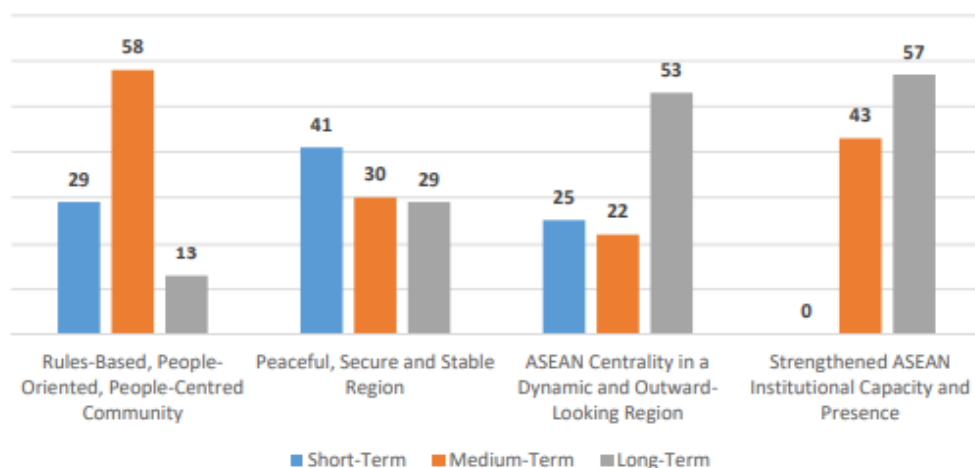
**Результати Середньострокового огляду імплементації «Концепції
розбудови Політико-Безпекової Спільноти АСЕАН 2015-2025 рр.» (КРПБСА
II) [68]**

**Figure 9: Blueprint Section vis-à-vis Sustainability
(Proportion of Activities - in %)**

Сталість («Sustainability») означає продовжуваність імплементації певного заходу, що визначається категоріями «ймовірно буде сталим» («likely to be sustainable» – синій колір) та «малоймовірно, що буде сталим» («unlikely to be sustainable» – оранжевий колір).

**Figure 11: Blueprint Section vis-à-vis Duration
(Proportion of Activities - in %)**

Тривалість («Duration») – наскільки довгим буде ефект певного заходу: короткостроковим (short-term – синій колір); середньостроковим (mid-term – оранжевий колір); довгостроковим (long-term – сірий колір)

ДОДАТОК І

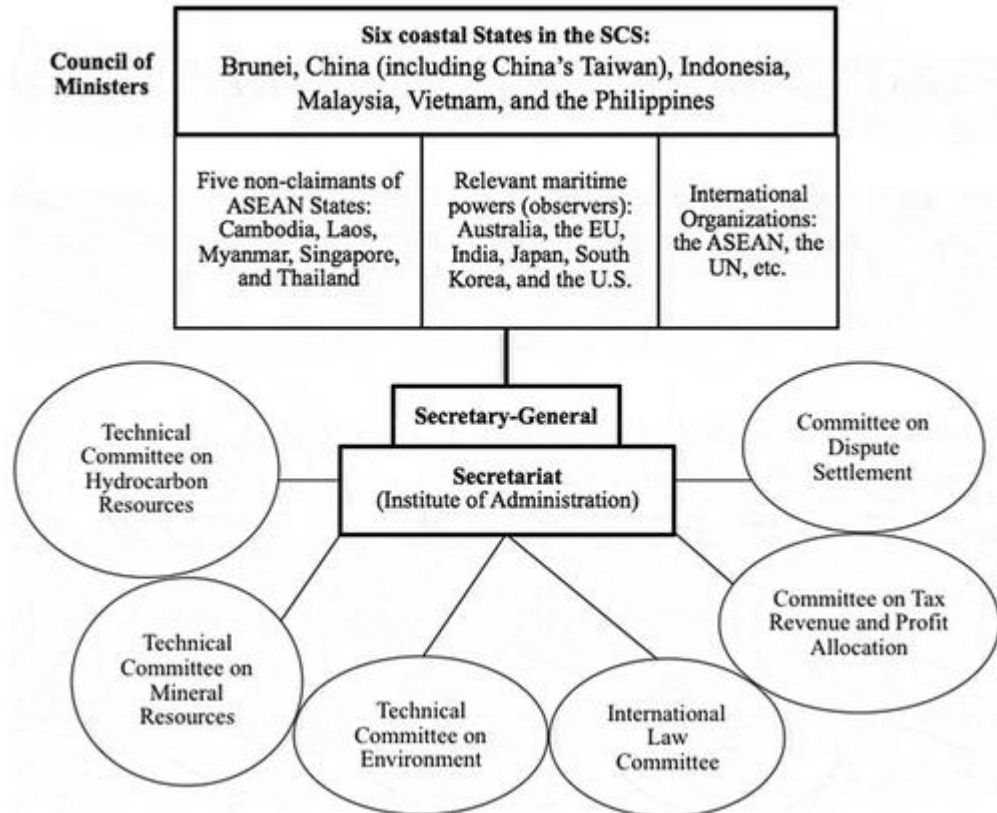

Мапа територіальних вимог на акваторії Південно-Китайського моря.

Джерело: BBC

ДОДАТОК І

**Можлива схема організації Органу управління ресурсами на островах
Спратлі, представлена Марком Дж. Валенсією**

Орган управління ресурсами на островах Спратлі, за задумом Марка Дж. Валенсії, повинен бути інституцією щодо адміністрування спільного освоєння ресурсів, яка має наднаціональну природу. Повноваження даного органу повинні охоплювати: вироблення планів спільного освоєння нафти і газу на островах Спратлі на незалежній основі; прийняття рішень щодо надання квот на освоєння нафти і газу на території о-вів Спратлі; встановлення і збір податків, надання грантів на освоєння нафти і газу; накладання штрафів на ті підприємства, які уникають зобов'язань, встановлених Органом управління ресурсами на островах Спратлі, тощо [173].